

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ'NDE ASURLU
TÜCCARLARIN; TİCARET VE SÖMÜRGEÇİLİK
DENKLEMİNDE ANADOLU'DAKİ HAMMADDE
KAYNAKLARINA YÖNELİK YAKLAŞIMLARI**

Hazırlayan
Serdar MİĞAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Sırrı TİRYAKİ

Bingöl – 2021

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ'NDE ASURLU
TÜCCARLARIN; TİCARET VE SÖMÜRGEÇİLİK
DENKLEMİNDE ANADOLU'DAKİ HAMMADDE
KAYNAKLARINA YÖNELİK YAKLAŞIMLARI

Hazırlayan
Serdar MİĞAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Sırrı TİRYAKİ

Bingöl – 2021

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI	II
ÖNSÖZ.....	III
II	
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
VI	
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖMÜRGEÇİLİK ÜZERİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Sömürgeciliğin Tanımı.....	4
1.2. Sömürgeciliği Meydana Getiren Etkenler.....	7
1.2.1. Psikolojik Etkenler.....	7
1.2.2. Siyasi Etkenler.....	8
1.2.3. İktisadi Etkenler.....	9
1.2.4. Sosyal Etkenler.....	10
1.2.5. Coğrafi Etkenler.....	11
1.3. Sömürgecilik İle Hammadde Arasındaki İlişki.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

MÖ. II. BİNDE ANADOLUVE ASUR'UN GENEL DURUMU

2.1. Anadolu'nun Sosyo- Kültürel Yapısı.....	17
2.2. Anadolu'da Yönetim Anlayışı.....	25
2.3. Askeri Teşkilat.....	30
2.4. Anadolu'da Bulunan Değerli Hammaddeler.....	31
2.4.1. Altın.....	33
2.4.2. Gümüş.....	34
2.4.3. Bakır.....	36
2.4.4. Kalay.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASURLULARIN HAMMADDE VE PAZAR ARAYIŞI

3.1. Asurlu Tüccarların Anadolu'yu Tercih Etme Sebepler.....	42
--	----

3.1.1. Siyasi Sebepler.....	42
3.1.2. İktisadi Sebepler.....	45

3.1.3. Coğrafi Sebepler.....	48
3.2. Asurlu Tüccarların Anadolu'ya Geliş Yolu.....	50
3.3. Asurlu Tüccarların Anadolu'daki Yerel Beylerle Olan İlişkileri.....	55
3.4. Asurlu Tüccarların Anadolu Halkı İle Olan İlişkileri.....	58
3.5. Asurluların Anadolu'da Yayılmacı Politikaları.....	61
3.6. Asur Sömürgeciliğinin Modern Sömürgecilik İle Olan Farklılık Ve Benzerlikleri.....	66
3.7. Sömürgecilik Felsefesinde Asurlu Tüccarların Anadolu'daki Hammadde Kaynaklarına Yaklaşımları.....	70
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	98

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Asur Ticaret Kolonileri Dönemi’nde Asurlu Tüccarların; Ticaret ve Sömürgecilik Denklemine Anadolu’daki Hammadde Kaynaklarına Yönelik Yaklaşımları” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / .../2021

İmza

Serdar MiğAL

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

Serdar MİĞAL tarafından hazırlanan “*Asur Ticaret Kolonileri Dönemi’nde Asurlu Tüccarların; Ticaret ve Sömürgecilik Denklemine Anadolu’daki Hammadde Kaynaklarına Yönelik Yaklaşımları*” başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : **İmza:**

Danışman : **İmza:**

Üye : **İmza:**

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../2021 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Zahir ERTEKİN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Sömürgecilik, tarih boyunca birçok ulusun yaşamını etkilemiştir. Büyümek, zenginleşmek ve daha da güçlü hale gelebilmek için ekonomik çıkarların ön planda tutulduğu sömürge arayışında bulunan devletler, yaptıkları savaşlarla sömürge oluşturmuştur. Bu çalışmamda devletlerin sadece savaşlar yoluyla koloniler kurup sömürgeler oluşturmadığını, ticareti ön planda tutup iktisadi kaynaklara el koyma faaliyetinde bulunduğunu anlatmayı amaç edindik. Bu çalışmada Asurlu tüccarlar, Anadolu'nun siyasi, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumunun etkisiyle ortaya çıkan boşluğu doldurmuştur. Asurlular tarafından siyasi bir kontrol altına alınmadan, ekonomik bakımdan sömürge haline getirilen Anadolu'nun sosyo-kültürel yapısı, bölgedeki hammadde kaynaklarının ticari ilişkilere verdiği yön, Asurlu tüccarların Anadolu beyleri ile olan ilişkileri gibi konular ele alınmıştır.

Çalışmamızda Asurluların Anadolu'daki hammadde kaynaklarına yaklaşımlarının sadece basit bir ticaret olmadığını, bölgenin siyasi, sosyal ve beşeri özelliklerini nasıl etkilediğini, Kültepe Tabletleri'nde elde edilen vesikaları yorumlayarak ifade etmeye çalıştık. Sömürgecilik, Asurlular ve Koloni Çağı'nda Anadolu'nun durumu hakkında çalışmalar yapan değerli bilim insanlarından faydalanma yoluna gittik.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, konumun seçiminde beni yönlendiren, çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan çok değerli sayın hocam Doç. Dr. Sırrı TİRYAKİ'ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Serdar MİĞAL
BİNGÖL- 2021

ÖZET

Tezin Başlığı: Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Asurlu Tüccarların; Ticaret ve Sömürgecilik Denklemine Anadolu'daki Hammadde Kaynaklarına Yönelik Yaklaşımları

Tezin Yazarı: Serdar MİĞAL

Danışman: Doç. Dr. Sırrı TİRYAKİ

Anabilim Dalı: Eskiçağ Tarihi

Bilim Dalı: Tarih

Kabul Tarihi:

Sayfa Sayısı: 8 (ön kısım) + 98 (tez)

MÖ. XX. yüzyılda, Asur kentinden yola çıkarak Anadolu'ya ulaşan Asurlu tüccarlar sayesinde Anadolu ile Mezopotamya arasında yoğun bir ticaret ilişkisi başlamıştır. Anadolu'da çok sayıda koloninin kurulmasıyla bölgenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir.

Asurluların giriştiği koloni süreci bölgede güçlü bir egemen yapı olmadığı için yerel beylerle başlamıştır. Asurlu tüccarlar, Anadolu beyleri ile yaptığı birtakım sözleşmelerle uluslararası ticarete resmiyet kazandırmıştır.

Bu antlaşmalarla Anadolu beylerinin değerli maden ve kumaş ihtiyacını karşılayan Asurlu tüccarlar, bunun karşılığında ise altın, gümüş ve bakır gibi madenler elde etmiştir. Böylece önemli bir hammadde kaynağına sahip olarak bölgenin coğrafi kaynaklarından faydalanmıştır.

Karşılıklı ticari münasebete dayalı olan bu ilişki, Anadolu halkının coğrafi, iktisadi ve psikolojik sahalarına yönelik bir sömürge ideolojisi olmuştur. Burada Anadolu beyleri ile Asurlu tüccarların rolü gerekli hammaddeyi temin etmek olduğu için bu alışveriş yıllarca devam etmiştir.

Asurluların ekonomik bakımdan Anadolu'yu sömürge haline getirme sürecinde Anadolu'da ticarethaneler kurma fikri yeterli gelmiştir. Karum ve Wabartumlar sayesinde ihtiyaç duyduğu değerli madenleri Anadolu'dan sağlayan Asurlu tüccarlar, kendi mamul maddeleri için de önemli bir pazar elde etmiştir. Sonrasında ise elde ettikleri sermaye ile Anadolu halkı üzerinde ekonomik olarak önemli bir güç sahibi olmuştur.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Anadolu ile Mezopotamya arasında yapılan ticaret, Hititlerin Anadolu'daki egemenliği ele geçirmesiyle son bulmuştur. Böylece Asurlular, Anadolu'daki koloni sayılarını arttırıp onları işleterek elde ettikleri kâr ile Anadolu'daki sömürge faaliyetlerini tamamlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, Koloni, Asur, Anadolu, Mezopotamya, Ticaret.

ABSTRACT

Title of the Thesis: Assyrian Traders during the Assyrian Trade Colonies; Approaches to Raw Material Resources in Anatolia in the Trade and Colonial Equation

Author: Serdar MİĞAL

Supervisor: Assoc. Dr. Sırrı TİRYAKİ

Department: History

Sub-field: Ancient History

Date:

Paper of Number: 8 (front) + 98 (thesis)

B.C. XX. In the 19th century, an intense trade relationship started between Anatolia and Mesopotamia thanks to the Assyrian merchants who reached Anatolia from the Assyrian city. With the establishment of many colonies in Anatolia, some changes occurred in the political, economic and social structure of the region.

The colony process that the Assyrians embarked on started with the local lords because there was no strong sovereign structure in the region. Assyrian merchants formalized international trade with some agreements with Anatolian lords.

With these treaties, the Assyrian merchants, who met the precious metal and fabric needs of the Anatolian lords, obtained metals such as gold, silver and copper in return. Thus, it has benefited from the geographical resources of the region by having an important raw material resource.

This relationship, which was based on mutual commercial relations, became a colonial ideology for the geographical, economic and psychological fields of the Anatolian people. Since the role of Anatolian lords and Assyrian merchants here was to supply the necessary raw materials, this exchange continued for years.

In the process of the Assyrians making Anatolia a colony in terms of economy, the idea of establishing trade houses in Anatolia was sufficient. Thanks to the Karum and Wabartums, the Assyrian traders, who supplied the precious metals they needed from Anatolia, also obtained an important market for their own products. Afterwards, with the capital they obtained, they had an important economic power over the Anatolian people.

In the Age of Assyrian Trade Colonies, the trade between Anatolia and Mesopotamia came to an end with the Hittites' domination in Anatolia. Thus, the Assyrians completed their colonial activities in Anatolia with the profit they made by increasing the number of colonies in Anatolia and operating them.

Key Words: Colonialism, Colony, Assyrian, Anatolia, Mesopotamia, Trade.

KISALTMALAR

C.	Cilt
Çev.	Çeviri
Doç. Dr.	Doçent Doktor
Ed.	Editör
kg.	Kilogram
km.	Kilometre
m.	Metre
M.Ö.	Milattan Önce
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

GİRİŞ

Anadolu, ilk çağlardan günümüze uygarlık tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durumun nedeni, Anadolu'nun yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin olmasının yanı sıra, coğrafi koşullarına bağlı olarak üç kıtanın görüldüğü bir yerde bulunmasıdır. Bunun doğal bir sonucu olarak birçok uygarlık Anadolu'nun zenginliklerinden, özellikle madencilik potansiyelinden yararlanmaya çalışmış ve bunun sonucunda uluslararası ticaret sistemleri ortaya çıkmıştır.

Tarihsel olarak birçok farklı millet ve kültüre ev sahipliği yapan Anadolu'nun geçmişinde MÖ. 2000'li yılların başında, Mezopotamya'dan Orta Anadolu'ya ticaret için gelen Asurlu tüccarlar etkili olmuştur. Anadolu'nun tarihi devirlere girmesinde etkili olan Asurlu tüccarlar, yaptıkları ticari faaliyetleri kolaylaştırmak için yazıyı Anadolu'ya taşımıştır. Böylece Anadolu tarihine ışık tutan en eski yazılı belgeleri bırakmıştır.

Bu belgeler Asurlu tüccarlar tarafından hem yerleşim hem de ticaret merkezi olarak seçilen Kültepe'de bulunmuştur. Kültepe'de 1948'den bu yana sürdürülen kazılarda 20.000'den fazla çivi yazılı belge bulunmuştur. Eski Asur dili olan Akadca ile yazılan bu belgeler, bilim dünyasında "Kültepe Tabletleri" olarak bilinen Asurlu tüccarların özel arşivlerini içermektedir.

Mezopotamya kültürleri, kendi çevrelerinde bulunmayan gümüş, altın, bakır, obsidyen, mermer ve kereste gibi hammaddeler için çevre uygarlıklara ve en önemlisi Anadolu'ya yönelmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne kadar Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticari ilişkiler birkaç bin yıl boyunca devam etmiştir. Örneğin MÖ. 4000-3100 yılları arasında gerçekleşen Uruk Dönemi'nde Mezopotamya'nın metal ve bazı hammadde ihtiyaçlarını Güneydoğu Anadolu, İran ve Uman gibi bölgelerden karşıladığı bilinmektedir.

Tunç Çağı'na gelindiğinde özellikle bakır, bronz yapımında ana hammadde olması açısından önem kazanmıştır. İhtiyaç duyulan bir diğer metal ise gümüştür. Gümüş, çoğu ödeme ve değerlendirmeler için bir kıyaslama noktası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Mezopotamya kültürleri bu maddeleri dışarıdan temin etmek zorunda kalmıştır. Diğer yandan Anadolu'nun da tunç yapmak için kalaya

ihtiyacı vardı ve o dönemde Anadolu'da kalay, ihtiyaca cevap vermiyordu. Asur Krallığı'ndan Anadolu'ya kalayın getirildiği tabletlerden anlaşılmaktadır.

Anadolu'da yönetici bir sınıfın mimaride kendini ortaya koyması Erken Tunç Çağı'nda (MÖ. 2700 – 2400) görülmeye başlanmıştır. Bu dönem boyunca ihtiyacı aşan miktarda elde edilen ürünlere el koyan yerel beylerde, büyük bir satın alma gücü oluşmuştur. Bunun neticesinde ise ticaret yolu Mezopotamya'ya doğru canlanmıştır. Bu bağlantı sonucunda Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ilişkiler daha da gelişmiştir. Geçmişten bu yana kendi iç dinamikleriyle şekillenen Anadolu'nun kültür yapıları bu bağla çeşitlenmiştir.

Bu çeşitliliğin bariz etkisi, MÖ. 3. binyılın ikinci yarısında Batı Anadolu'ya yayılmıştır. Bu yaygınlaşma Mezopotamya ile Anadolu arasında organize ticaret olarak yorumlanmıştır. Bu durum Akad Krallığı'nın kurucusu olarak bilinen Sargon (MÖ 2334- 2279) hakkındaki yazıtta açıkça görülmektedir. Sargon'un egemenliğini Toros Dağları'nın güney eteklerine kadar genişletmesi, Anadolu'daki hammadde kaynaklarına ulaşmayı amaçladığını göstermiştir. Bu dönem, Mezopotamya medeniyetlerinin Anadolu'ya doğru genişlemesinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

Bu genişleme politikasının oluşumunun arkasında, tüccarların taleplerinin olduğunu düşünmek için nedenler bulunmaktadır. Aksaray Puruşhattum'daki Asurlu tüccarlar, Sargon'a *"ticaret yollarını güvence altına almasını ve Gümüş Ülke 'ye bir sefer düzenlemesini"* isteyen bir mektup göndermiştir. Mezopotamyalı tüccarların savaştan sonra bölgeye savaş ganimeti veya yağmalanmış mallar satın almak için geldiklerini, en azından yerel üreticilerle ve çoğu zaman yerel tüccarlarla ticaret yaptığı gıda ve hayvan yemi alımıyla alışverişe girdiği düşünülmüştür. Bu bağlamda Asur ticaret sömürgeciliğinde büyük rol oynayan Asurlu tüccarların temellerinin artık Anadolu'da organize iş kurmak için atıldığı görülmüştür. Daha sonraki yüzyıllarda III. Ur'un saltanatından sonra Asur, bölgede önemli bir ülke olarak etkisini göstermiştir.

Kral Ilushuma ve halefi Erişum (MÖ 1906-1867) zamanında Asurlular, dış ticarete oldukça gelişmeye başlamıştır. Ancak Asur, Anadolu'ya Akad gibi zorunlu bir yayılma ile girmemiştir. Temel ihtiyaçlarını, iş süreci boyunca programlı ve özellikle kavga etmeden karşılamıştır. Böylece Anadolu toprakları, Asurlular tarafından alışlagelmiş himaye anlayışı dışında sömürülmüştür.

Ticaret, Anadolu'daki geniş yerleşimleri ile Asur toprakları arasında gerçekleşmiş olsa bile Anadolu'daki ticaret merkezi Kaniş'tir. Asur ticaret merkezlerinin bulunduğu şehrin dışında "Karum" olarak bilinen pazarlar ve köyler bulunmaktadır. İş açısından Karuma kıyasla konaklama ve küçük iş merkezleri de vardır ve bunlara "Wabartum" denilmiştir. "*Siprusa alim.ki*" olarak adlandırılan haberci, sürekli Kaniş'te bulunan "Asur Şehri Konseyi tarafından atanan Asur Şehri Temsilcisi" anlamına gelmiştir. Bu elçi, Asur ve Anadolu hükümeti arasındaki dış ilişkileri sürdürmekle sorumlu olan kişidir.

Dolayısıyla bu elçiler Anadolu'da en yüksek yetkiye sahip Asurlulardır. Bir diğer Asurlu yetkili ise "*Saqil-datim*" adındaki görevlilerdir. Bu görevliler Kaniş Karumu'nun elçileriydi ve "*sadduatum*" adı verilen vergiyi toplamıştır. Anadolu ile ticaret yapacak tüccarlar kaydolar, ticaret teşkilatına girer, belirlenen ödenek ve vergileri öderdi. Anadolu'da yerel siyasi otorite ile Asurlu tüccarın karşılıklı yükümlülükleri Kültepe'de bulunan çeşitli çivi yazılı tabletlerde görülmüştür. Mahalli idarenin sağladığı güvenlik ve Karumlarda yerleşme hakkı karşılığında tüccarlar vergi ödeyecek ve vergisiz (yasadışı) işlem yapmayacaktır.

Anadolu'da yaratılan bir diğer etki de kuşkusuz ekonomik hayatta yeni dinamiklerin ortaya çıkmasıdır. Mevcut genel talebe ek olarak Asurlu tüccarların mal satın almaları da ortaya çıkmış ve bu da genel talebi artırmıştır. Talepteki artış, kaçınılmaz olarak üretimde bir artışı teşvik etmiş ve üretimdeki artış, gelirden bir artışa yol açmıştır. Ancak bu gelir artışı Anadolu beyleri ile Asurlu tüccarlar arasında gerçekleşmiştir.

Asurlu tüccarlar, Anadolu halkı ile yaptığı alışverişten önemli gelir elde etmiştir. Bu kazancı artırıp devamlı kılmak isteyen Asurlular, Orta Anadolu'da ticaret sömürgeleri kurmuştur. Böylece Anadolu'da çok sayıda beyliğin yaşadığı merkezi otoriteden yoksun olan siyasi yapı, ekonomide dış etkilere açık hale gelmiştir. Bu tesir, Anadolu'yu başta ekonomi olmak üzere birçok alanda olumsuz yönde etkilemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖMÜRGEÇİLİK ÜZERİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Sömürgeciliğin Tanımı

Sömürgecilik; teşkilatlanarak güçlenen bir devletin başka milletleri veya devletleri siyasi, sosyal ve ekonomik egemenliği altına alarak genişlemesi veya genişlemek istemesidir.¹ Başkalarının çabalarına veya çabaları sonucunda ortaya çıkan ürünleri ele geçirme yollarının kurumsallaştırılmasıyla meydana gelen² sömürü veya sömürgecilik tarihimizin yabancı olduğu kavramlardır. Kolonyalizm ve müstemlekecilik karşılığı olarak kullandığımız bu tarz sözcükler, Eski Çağ'dan bu yana dikkate değer bir ölçüde genişleyerek ikincil ya da haksızlığa uğramış insanları, azınlıkları, kadınları ve hatta aykırılaştırılmış ya da sonradan eklenmiş akademik alt uzmanlık alanlarını bile kapsar hale gelmiştir.³ Ekonomik kaynaklara basit bir el koyma etkinliğinden ziyade içinde birçok gayri insani anlayışı barındıran psikolojik, kültürel ve biyolojik alanlara yönelik bir kıyımdır. Bu yönüyle sömürgecilik bir ulusun yayılma gücü, zaman ve mekân içinde dal budak salmasıdır. Mal ve hizmetlerin büyük bir bölümünün o ulusun hayallerine, geleneklerine, diline, genetiğine itaat etmesidir.⁴

Sömürge teriminin etrafında ara sıra aynı durumu başka yollarla ifade etmek üzere başka kavramlar da kullanılmıştır. Bir aslanın bir geyiği sadece besin ihtiyacını karşılamak için yiyecek olarak görmesi gibi hammadde, pazar veya telefonu yalnızca kullanmaya mahkûm olan ve onu hiçbir zaman icat edemeyeceği düşünülen toplumların bağımlılığını ifade eden gelişmemiş, az gelişmiş tabirlerinden oluşan söz dağarcığı meydana gelmiştir. Başka bir deyişle dünya önemli ve önemsizler olmak üzere ikiye bölünmüş ve önemsiz varlıklar kategorisi birçok insanı da içine alacak şekilde genişletilmiştir.⁵

¹ TDK, (<http://www.sozluk.gov.tr>). (Erişim Tarihi:15.12.2020).

² Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara 2018, s.23.

³ Edward Said, *Kış Ruhu*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2016, s.44.

⁴ Özkan Karaca, *Sömürgecilik*, Msn Yayıncılık, İstanbul 2016, s.15.

⁵ Edward Said, *Kış Ruhu*, s. 45.

⁶ Marc Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl – 20. Yüzyıl*, (Çev. Muna Cedden), İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2002, s.36.

Tarihin farklı dönemlerinde görülen sömürgecilik faaliyetleri maksat bakımından farklılık göstermiş olmakla birlikte biri diğerini izlemiştir. Bilinçli veya bilinçsiz tutumlar istikametinde, sömürgeleştirme hareketlerinin olgularında dinsel tutku, macera zevki, zenginler için duyulan iştah, istila, işgal gibi veriler görülmektedir. Bu tutumlar içerisinde yer alan aşırı finansal düşünce hemen hemen her zaman sömürgeci politikanın güdüleyicisi olmuştur.⁶ İktisadi zenginliği gaspçılıkla elde etmeyi amaçlayan, ulusal bilinç kavramından yoksun uluslar, bu hırslarını yayılma, oyalama ve bağlama doyumlarıyla bir araya getirmişlerdir.

Ulusların ekonomik hırsları ortaya çıkmadan önce insanoğlu Kaba Taş Çağında, sürekli oturulmayan doğal mağaraları, kaya altı sığınaklarını veya açık havada dal, çalı, çırpıdan yaptıkları barınakları besin kaynaklarının konumuyla ilgili olarak zaman zaman değiştirmiştir. Geçimini avcılık ve toplayıcılıkla sağlayan ilk insanlar doğada bulunan hazır besinlerle beslenmiştir.⁷ Öncelikli amacı güvenliğini sağlayıp hayatta kalabilmek olan insanoğlu, doğaya bağımlı bir halde yaşarken doğanın yenilenen kaynaklarını yenilenme hızının ötesinde bir güce sahip olmamakla birlikte doğanın bir sömürgeci durumunda değildi.⁸

Çağımızın toplumsal ve iktisadi sistemini biçimlendiren Neolitik Çağ'da geçici tabi sığınaklar duvarlara, evlere, köysel yaşama; avcılık ve toplayıcılık ise yerini tarım ve hayvancılığa bırakmıştır.⁹ Daha korunaklı yapılarda güvenliğini sağlayan insanoğlunun bitkisel ve hayvansal besin üretimiyle de tabiata hâkim olmaya başlaması kendisine olan güveni de arttırmıştır.

Dünya nüfusunun seyrek olduğu Paleolitik Çağ'da avcılık ve toplayıcılıkla elde edilen objelerin paylaşılması daha rahattı. Neolitik Devrim ile besin üreticiliğine geçilince, durum biraz daha değişmiştir. İnsanların toprak üzerinde üretim yapması, daha fazla emek harcaması, onların emeklerini başkalarıyla paylaşmalarını engellemiştir. Böylece mülkiyet fikrinin temelleri atılmıştır. Yine bu dönemde topluluklar arası alışveriş biraz daha büyümüştür. Örneğin; “Van Gölü kıyısındaki Süphan volkanik bölgesinden obsidyen götürülüp, Filistin bölgesindeki kaliteli çakmak taşının Jericho'dan getirildiği 2000 km.'lik bir ticaret yolu oluşmuştur”.¹⁰

⁷ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1999, s.15.

⁸ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.148.

⁹ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s.24.

¹⁰ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.273.

Ziraata açılmış arazileri, elde edilmiş kolay mahsulleri çalışmadan elde etme arzusu haraç, yağma, talan gibi çaba göstermeden el koyma yolları aranarak sömürünün geliştirilen yöntemleri başlamıştır.¹¹ Bu tarz ile yaşamı ucuzlaştıran, onu kâr etme sürecine çekip adlandıran sömürgeci, yaşam ağını kontrol altına almaktadır. Bunu yaparken hem güç ve ikna ile hem de zorlama ve rızayla hareket etmiştir. Antonia Gramsci'nin müşahede ettiği üzere, “*Egemenliği devam ettirmek, toplum genelindeki güçleri basitleştirerek köşeye sıkıştırıp bir blokta toparlamaktır.*”¹²

Faydalı ya da faydasız sömürgeci yoktur; sömürgeciler vardır. Bunların bir kısmı nesnel hakikatlerini kabul etmezler, hayallerinde eleştirdikleri konuyu gerçekte her zaman tatbik etmekte ve yaptıkları her şey zulme hizmet etmektedir. Öbürleri ise eninde sonunda kendilerini tasdik etmektedirler.¹³

Aslında, sömürgeciyi bazen insanoğlu için didinen, her türlü kişisel çıkardan uzak, cahil kalmış kitlelere kültür yayma uğruna savaştan biri olarak; bazen de uzun boylu, iki elini arkasına bağlamış, toprakları üzerinde uzak ufuklara dalmış biri olarak düşünürüz. Her iki yoldan da fayda sağlamış olan sömürgeci, kendi rahatıyla sömürgeleştirdiği ulusun ıstırabını karşılaştırdığında kişisel üstünlüğünü fark etmiştir.¹⁴ Bu konforlu yaşamı devam ettirebilmek için yayılmacı politikasını geliştirirken; zayıf, yoksul, sefaletе düşmüş, öz kaynaklarını değerlendiremeyen milletleri aramaya da devam etmiştir. Bu arayış sonunda ise sömürülenler ortaya çıkmıştır.

Geri kalmış ülkeler, içinde buldukları siyasi ve sosyo-ekonomik ümitsizlikten kurtuluşu başkalarına sığınmak olarak düşününce, sömürgeciliği kabul etmişlerdir. Genellikle ekonomik çaresizlikten veya baskıcı yönetimden kurtulmak için sömürgeciliği kabul eden uluslar, yardım ve sermaye almak amacıyla yeraltı ve yer üstü zenginliklerini sömürgeci devletlere bırakmıştır. Bir yanda yoksulluk ve bağımlılık diğer yanda siyasi düzenin çarpıklıkları ile adaletsiz ölçüleri olan bir hayat başlamıştır.¹⁵ Bu yaşam, sömürgeleştirilen insanı gittikçe enkaza götürmüştür. Ezilen toplum zayıflamış, zafiyetler de buna katkıda bulunmuştur. Güçsüzlüğün sonunda

¹¹ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.268.

¹² Raj Patel, Jason William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, (Çev. Serkan Gündüz), Kolektif Kitap, 3. Baskı, İstanbul 2020, s.178.

¹³ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, (Çev. Aydın Ak), Emel Matbaası, Ankara 1996, s.20.

¹⁴ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.28.

¹⁵ Edward Said, *Kış Ruhu*, s.45.

mühendis var olmaktan, tüccar ise mamullerini geliştirmekten kendisini alıkoyarak sömürgeciye teslim olmuştur.¹⁶

Zayıf olmak veya işgal edilmek, milleti zedeler, kırar, pek çok zarara uğratar; ancak tamamen silemez. Aksine sömürünün, ulusları canlandırmak, milli değerleri yaralayarak birleştirmek, farklı maksatlara karşı milli birlik kurmalarını sağlayan dertten nimet sayılacak sonuçları bile vardır.¹⁷

1.2. Sömürgeciliği Meydana Getiren Etkenler

1.2.1. Psikolojik Etkenler

İnsanoğlunun yaratılışından itibaren ebedilik duygusu ve yaşamdan kopmamak arayışı bulunmaktadır. Eski Çağ'da kişinin günlük hayatta kullandığı eşyalarıyla beraber gömülmesi onun nasıl ki bu dünyadan kopmadığını gösteriyorsa günümüzde de gazetelere verilen başsağlığı ilanlarında “ebediyete uğurlandı” ifadesi, geride kalanlar için yaşamını yitiren kişinin yok olmadığını göstermektedir.¹⁸ Kişinin kolay kolay bitmeyen bu yaşama arzusu bazı duyguları da beraberinde getirmiştir. Bu hislerden birisi sığınma yani başkalarından yardım istemedir.

Bireyler, tehlikeli olarak yorumladıkları hususlardan olabildiğince uzak kalmak, şayet bu durum içindelerse de kurtulmak ve kendilerini korumak isterler.¹⁹ İnsanın bizzat kendisini koruyacak durumda olmaması onu kendisinden daha kuvvetli olan faktörlere yaklaştırmıştır. Siyasi, askeri, ekonomik, teknolojik vb. gibi alanlarda önde olan uluslara kaçma arzusu beraberinde imrenme hissi ile birleşince sömürgecinin işi kolaylaşmıştır.

Yaşama tutunmak isteyen ulusların kendisine kayıtsız şartsız bağlanma isteğine soğukkanlı yaklaşan sömürgeci, hammadde kaynaklarını kapmak hırsıyla onlara göz kırpmıştır. Yani sömürgeciler, bu işi insanca yapmamış her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir.²⁰

¹⁶ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.108.

¹⁷ Ahmet Kabaklı, *Kültür Emperyalizmi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2014, s.19.

¹⁸ Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zeka*, Timaş Yayınları, 25. Baskı, İstanbul 2020, s.138.

¹⁹ Tülin Gençöz, “Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Başatme Yolları”, *Kriz Dergisi*, C:6, S:2, Yıl:1998, s.10.

²⁰ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Aydın Emeç), e yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2019, s.19.

Sömürgeci; korku psikolojisi ve kendisine karşı duyulan hayranlıkla görkemini kendisine muhtaç olan insanlara karşı arttırmış²¹ nüfuzunu kabul eden toplumlara hiçbir şeyi farklılaştırılmazsınız, bozamazsınız, etkileyemezsiniz, sonu ziyan olan aksiyonlara yeltenmeyiniz mesajını vererek onları etkisiz hale getirmiştir.²²

Çaresizlik ve sömürgecinin artan baskısıyla hayatına devam eden insanların içinde buldukları bayağılık durumunda zulmün sebebini anladıkları oranda direnme şevkleri de zayıflamıştır. Kendilerine karşı devam eden ön yargılar yüzünden sığındıkları gücün çıkarları doğrultusunda davranan sömürülenler yeni korku ve endişelerle yine hayatta kalmaya çalışmışlardır.²³

1.2.2. Siyasi Etkiler

Neolitik çağda yerleşik toplum düzeninin ortaya çıkması sonucunda sosyal uyumun yeniden düzenlenmesi için müeyyide kuvveti olan bir üst erke ihtiyaç hissedilmiştir. Bu gereksinim duyulan otorite devlet olarak tarif edilen bir kurum şeklinde meydana gelmiştir.²⁴

Devletin varlık sebebi yasalarla toplumdaki otoriteye ya da güç uyumu üzerinde durup²⁵ iç ve dış politikada başkalarının hükmü altında olmadan varlığını korumaktır. Ömrünü bu amillere veren ülkeler, kendi öz kaynaklarını değerlendirerek devrin gerisinde kalmamayı, adalet sistemini sağlıklı bir şekilde işletmeyi ve en önemlisi milli şuuru zinde tutmayı başarmıştır. Ancak maddi varlıklarını kullanamayan, doğruluk ve dürüstlüğü çalıştıramayan, vatan bilincini sağlam kavrayamayan yönetimler sömürgeci devletlerin egemenliği altında yaşamaya aday olmuşlardır.

Ülkeler politik, ekonomik ve kültürel alanlarda krizler yaşayabilirler. Yönetim biçimleri sorgulanabilir, ekonomi politikaları insanları yoksulluğa sürükleyebilir veya bencil duygularla hareket edip sömürgeciliği savunan idareciler ortaya çıkabilir. Bu bunalımlar toplumsal eşitliği sağlayıp iktisadi hayata müdahale

²¹ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (Çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul 1999, s.31.

²² Fikret Başkaya, *Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme*, Öteki Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul 2015, s.94.

²³ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.32.

²⁴ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 2016, s.28.

²⁵ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, s.53.

ederek, insanları özgürleştirerek, bağımsızlık ruhuyla yoğrulmuş liderler yetiştirerek aşılabilir. ²⁶ Kuşkusuz bu erdemler içerisinde en önemli kavram vatandır. Nitekim Namık Kemal Vatan Makalesinde şunu ifade etmiştir: “*Vatan fikrini gönüllerden kaldırmak, hakları korumak için en etkili sebeplerden olan ateşli silahları ellerden almaya benzer. Bir millet vatan sevgisinden nefsinin sınırsız, çok zaman geçmez, elbette vatanını o sevgi dolu olanların istila bayrağı altında görür.*” Öyleki kaybedilmiş vatanlar çoktur: Asurlar, Frigyalılar, Urartular, Hititler... bunlar başka devletlerin eziciliği altına girerek tükenmişlerdir. ²⁷

1.2.3. İktisadi Etkenler

Bir devletin hayatını devam ettirebilmesi dilimlere bölünmemiş bütüncül bir münasebete bağlıdır. Ekonomik sistem, yönetim biçimi ve toplumsal yapıdan kurulu olan bu ilişkinin esasını çalışma oluşturmaktadır. ²⁸ Fikirsal ve emeksel gücün çaba harcayan kişi tarafından fayda üretmek amacıyla kullanıldığı süreç anlamına gelen çalışma ulusun gelişimini sağlamaya yönelik en büyük güçtür. ²⁹

Üretim, emek, keşif ya da araştırmayla ilgilenmeyen, kaderinin ona yüklediği işe ihanet eden ülkelerin ekonomik gücü neredeyse yoktur ve bu devletler, yerini almayı umut ettiği gelişmiş milletlerle asla boy ölçüşemez. Bu sebeple çaba harcamadan istediklerini elde etmeye çalışan ağırkanlı uluslar, sömürgecilere tutku ile yaklaşmış onların kölesi olmaya mecbur kalmaktadır. ³⁰

Ülkelerin geçim tarzı veya zenginlik anlayışı döneme, mekâna veya devlet politikasına göre farklılık göstermektedir. Örneğin; Tatarlarda hayvanlar birer ticaret aracı ve değer ölçüsü iken İspanyolların gözünde altın ve gümüş zenginlik ölçütü olarak kabul edilmektedir. ³¹ Toplumun varlığı için gerekli olan bunun gibi nesnelere geliştirilmesi, üretim çarklarının döndürülmesi tüccarların sermaye birikimini arttırırken aynı zamanda ulusal ekonomiyi de güçlendirmektedir. Ancak

²⁶ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, s.99.

²⁷ Ahmet Kabaklı, *Kültür Emperyalizmi*, s.20.

²⁸ Raj Patel Jason, William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s. 101.

²⁹ TDK (<http://www.sozluk.gov.tr>). (Erişim Tarihi:28.12.2020).

³⁰ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, (Çev. Şen Süer), Versus Kitap, 3. Baskı, İstanbul 2020, s. 150.

³¹ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, (Çev. Şükrü Alpagut), Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2019, s.104.

üretim araçlarının iyileştirilmemesi, geçim ilişkilerinin düzenini bozmakta, zanaatkârların sermayeye ihtiyaç duymalarına sebep olmaktadır.³²

Yoksullaşan millet yavaş yavaş ağır iktisadi bir enkaza sürüklenirken kolay kazanç sağlama uğruna dünyayı köşe bucak arayan sömürgeci devletler için elverişli bir ortam meydana gelmiştir. Fırsatı değerlendiren yayılmacı ülkeler kendi kaynaklarını kullanamayan devletlerin yalnızca ekonomilerine değil yaşamlarına da el koymuşlardır.³³ Bunu yapan sömürgeci devletler doğrudan askeri bir güçle değil; daha yumuşak bir şekilde ticaret yapma, ekonomik yardım gibi vasıtaları kullanmıştır.³⁴

1.2.4. Sosyal Etkenler

Emniyet, beslenme gibi işlevsel ihtiyaçları sağlamak amacıyla yönetici ile yönetilen ayırımına rastlanmadan uzun süre yaşamını sürdüren insanlar³⁵ birbirlerine karşı duyduğu gereksinimlerin boşluğunu doldurarak sosyalleşmiştir. Bireyler arasındaki birlikteliğin sonucunda maddi ve manevi meziyetlerden oluşan kültür meydana gelmiştir.

Kültür bir taraftan binlerce yıldır süregelen özgünlüklerin, diğer yandan ise icat edilen güncelliklerin tamamıdır.³⁶ Geleneklerini savunan, aynı zamanda kendiliğindeki yenileyen toplumlar disiplinli ve modern olarak yaşamışlardır. Ancak alışkanlıklarını koruyamayan, temel değerlerini uyarlaştıramayan toplumlar başka medeniyetlerin içinde eriyip yok olmuştur.

Yoksulluk, cahillik ve az gelişmişlik sebebiyle öfke nöbetleri geçiren fakat kendi içinde bu menfi olaylara çözüm bulan toplumlar disiplinli ve özverili olarak kalmıştır. Bu toplumlarda kendi insanlığını inkâr edip başkalarına benzeyen insanlar yığınlar karşısında ulusal mirasa ihanet etmiş sayıldıkları için silinmiştir.³⁷ Ancak geleneklerini koruyamayan milletler sefaletten, geri kalmışlıktan kurtulabilmek için yanı başında bulunan kendisinden daha ileride olan devleti kusursuz saymışlardır (Başkasını hatasız günahsız olarak kabul eden

³² Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s. 14.

³³ Raj Patel Jason, William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s.88.

³⁴ Ahmet Gündüz, "Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladığı Taktikler Ortadoğu Örneği", *Tarih Okulu Dergisi*, S: XXV, Yıl:2016, s.765.

³⁵ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s. 12.

³⁶ İrfan Kaya, "Temsilci Düşüncenin Hegemonik Unsurları: Şeyleşme, Sömürgecilik ve Kültürelcilik", <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>, s.941, (Erişim Tarihi:28.12.2020).

³⁷ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, s. 115.

uluslar asimile olmaya aday olmuştur). Sömürgeciye duyulan bu hayranlık sömürge yanlısı aydınlar tarafından da imrendirecek bir biçimde yerli halka anlatılınca, bir tutkuya dönüşmüştür. Artık kendisini muhtaç olarak kabullenmiş toplum, iradeyi aşan güçlü bir coşku ile modern saydığı gücün alışkanlıklarını, giyim tarzını, dilini aynen taklit etmeye başlamıştır.³⁸

Kendisine muhtaç olan, mahrum toplumu bilinçli olarak modernleştirmeye, geliştirmeye, öğretmeye ve uygarlaştırmaya koyulan sömürgeci devlet harekete geçmiştir. Kar elde etmek amacıyla sert yanlarını ılımanlaştıran, insanileştirme yanında sözde modernci eğilimler oluşturan sömürgeci yaptığı propagandalarla amacına ulaşmış yani nüfuzunu arttırmıştır.³⁹ Ruhu köle benliği sömürge edilen millet ise elbette yabancılara kul olmuştur.⁴⁰

1.2.5. Coğrafi Etkenler

İnsanların denetimi dışında oluşan beşeri özellikler, kimi ulusları kuvvetli kimilerini ise bitap kılmıştır. Coğrafya, böylelikle ulusların talihini saptayan, üzerinde yaşayan devletlerin siyasi ve sosyo-ekonomik yapılarını büyük ölçüde belirleyen en önemli bir faktör olmuştur.

Dünyadaki her yeni yerin keşfedilmesi ve planını çıkarılması sonunda denetim altına alınmasının bir aracı olan coğrafi eylem, sömürgeci devletler için bir şiddet hareketidir.⁴¹ Kolay kar elde etmek amacıyla ele geçirme, hakimiyet kurma veya ticaret ağı oluşturan yayılmacı devletler kendilerine yakın veya uzak yerlerdeki coğrafi alanın artılarına yoğunluk vermiştir. Bu olgular bazen bitki, hayvan, ürün bazen de altın, gümüş veya kalaydan oluşmuştur.

Ülkede bulunan toprak altı ve toprak üstü kaynaklar, mevcut yollar, yerleşim bölgelerinin konumu, aralarında bulunan mesafe, başkentin pozisyonu, mahalli iktisadi canlılığın nerelerde yoğunlaştığı gibi bilgiler sömürgeci tarafından işlenir. Sömürge faaliyetlerini teşkilatlı bir şekilde planlayan devlet, coğrafi yapının en ince ayrıntılarını yaptığı işe göre detaylandırmıştır. Hakimiyeti altına alacağı toprakların iktisadi yapısını coğrafyaya göre hesaplayan sömürgeci, olası milli isyanlar sırasında kendisine destek vereceği halkın konumunu,

³⁸ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.113.

³⁹ Terry Eagleton, Freric Jameson, Edward William Said, *Milliyetçilik Sömürgecilik ve Yazın*, (Çev. Şen Süer Kaya), Kabalcı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1993, s.72.

⁴⁰ Ahmet Kabaklı, *Kültür Emperyalizmi*, s.217.

⁴¹ Terry Eagleton, Freric Jameson, Edward William Said, *Milliyetçilik Sömürgecilik ve Yazın*, s.74.

ayaklanmalara karşı koyacak güvenlik güçlerinin faaliyetlerini düşünerek nerelere yollar açılması zorunluluğunu tespit ederek işini kolaylaştırmaya çalışmıştır.⁴²

Mevcut idari yapısını coğrafi şartları dikkate alarak belirleyen, mesela başkent seçimi, ekonomik yoğunluğu dengeli bir şekilde ülke genelinde yaygınlaştırıp ticaret yollarının güvenliğini sağlayan ve en önemlisi üzerinde yaşadığı coğrafyaya sadık kalan uluslar yaşadıkları mekanın vaziyetini yıkıcı güçlere teslim etmemiştir.

1.3. Sömürgecilik İle Hammadde Arasındaki İlişki

Güç; siyasi ve ekonomik bakımdan tesir ve ehemmiyeti büyük olan devletlerin sahip olduğu bir niteliklerdir.⁴³ Herhangi bir siyasi organizasyon tarafından izlenen yolu belirleyen güç unsurunu, Romalı Tarihçi Tacitus (MS. 55-118): “*Tutkuların en aşikar olanıdır*” diye yazmıştır.⁴⁴ Bu ihtirasa sahip olan ülkeler iç politikada otoriteyi sağlamak için kanun, vergi, güvenlik gibi unsurlarla güçlü olmayı amaçlarken dış siyasette ise farklı politikalarla (Fetih, ticaret, işgal, el koyma vs.) kuvvetli bir hale gelmeye çalışmıştır.

Başkalarının sahip olduklarına göz dikerek rotalarını çizen uluslar, iktisadi gücü en önemli unsur olarak kabul etmişlerdir. Ekonomik güç ile orantılı olarak diğerlerinin elinde bulunanlar üzerinde büyük olmanın⁴⁵ yolunu arayan sömürgecilerin ilk olarak ilgilendikleri konu hammadde olmuştur.

Bakır, kalay tunç ve obsidyen gibi değerli madenler; buğday, arpa, pirinç gibi tahıl ürünleri veya üzüm bahçelerinin keşfinden sonra toplumlar farklı güç kaynaklarını oluşturmuştur. Yaşamı kolaylaştırıp zenginleştiren, bu becerileri elde etmek isteyen sömürgeciler, kalıcı nesnelere kolay bozulabilen mallara göre daha çok tercih etmiştir. Özellikle ticarete değişim aracı olarak kalıcı maddelere öncelik tanımışlardır. Nitekim tüketim malları çok geçmeden yok olup gider ancak metal maddeler daha dayanıklıdır.⁴⁶

⁴² Özgür Aladağ, “Sömürgecilik ve Harita”, <https://www.academia.edu/search>, s.121, (ErişimTarihi:28.12.2020).

⁴³ TDK, (<http://www.sozluk.gov.tr>), (Erişim Tarihi:30.12.2020).

⁴⁴ William Woodruff, *Modern Dünya Tarihi*, (Çev. Hale Vardar, Arda Vardar), Pozitif Yayınları, İstanbul 2002, s.12.

⁴⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, 33. Baskı, Ankara 2020, s. 229.

⁴⁶ William Woodruff, *Modern Dünya Tarihi*, s. 114.

Sömürgeci devlet, en kuvvetli olmanın yolunun geniş hammaddelere sahip olmaktan geçtiğini kendisine ilke olarak benimsemiştir. Öncelikle kolayca kaçmayı alışkanlık edinmiş sömürgeciler, yaşadıkları yere daha yakın olan coğrafyalara bakıp hammadde aramışlardır. Bu süreçte hem seçici davranan hem de daha fazlasını isteyen yayılmacı devletler, pazar arayışları için kendisine uzak olan mesafeyi bile kısaltmıştır.

İntizamlı yollar, kanallar, su taşımacılığına elverişli akarsular ile nakliye masraflarını azaltarak uzak kesimdeki hammaddeyi kendisine daha çok yakınlaştıran sömürgeci, bu kaynakların bitip tükenmesini elbette istememiştir. Bunun için de her zaman değerli metallerin bulunmadığı toprakların ekilip biçilmesini arzu etmişlerdir.⁴⁷ Bu sayede sömürgeci, ihtiyacı olan hammaddelerle ilgili boyunduruğu altına aldığı toplumların ekonomik etkinliklerini belirler hale gelmiştir.

Farklı coğrafyalarda, tarihin çeşitli dönemlerinde ve birçok devlet tarafından uygulanmış olan sömürgeciliğin tarihi, bazı bilim adamları tarafından antik çağa kadar götürülebilse de modern sömürgecilik, etkileri ve sonuçları düşünüldüğünde bugüne kadar devam eden bir konudur. Sömürgecilikte Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar tarafından uygulanan başka toplumsal baskılar olsa da geçmişteki sömürgecilik modern sömürgecilikten temelde farklıdır; sömüren ve sömürülen teknik olarak eşit veya çok yakın, bazen sömürülenin daha iyi olduğu bir durum vardır. Yunanistan'ın Roma İmparatorluğu'nun egemenliği, ikinci duruma örnek olarak verilmiştir. Nitekim geçmişte güçlü devletler, yurttaşlarını gönüllü olarak ülke dışındaki topraklara yerleştirmek zorunda kalmışlardır.⁴⁸

Eski Çağ'da söz konusu yerleşim yerlerine Latince "*columus*" ve "*colonia*" (koloni) ismi verilmiştir. Bir yere göçüp yerleşme anlamına gelen "*colonia*", Roma İmparatorluğu döneminden itibaren "sömürge" anlamında kullanılmıştır. Başta "*coloniser*" (sömürgeleştirmek) ve "*colonisation*" (sömürgeleştirme) olmak üzere çeşitli kelimeler bu kökten türetilmiştir.⁴⁹

Modern sömürgecilikte ise tarım ve sanayi ile uğraşan toplumlar, teknolojik olarak gelişmiş ülkeler tarafından ekonomik olarak kontrol edilmiştir. Başka bir

⁴⁷ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, s.50-51.

⁴⁸ Metin, Ünver, *Sömürgecilik Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Tarih Lisans Programı, İstanbul 2010, s.4.

⁴⁹ Metin, Ünver, *Sömürgecilik Tarihi*, s.4.

deyişle, modern sömürgecilik, endüstriyel medeniyet ile alt sınıflar, özellikle tarım, medeniyet veya kültür arasındaki bir mücadeledir.⁵⁰

Neticede sömürge, her zaman daha fazla kazanç elde edilen bir yerdir.⁵¹ Onun için zenginliğin paradan ya da sadece altın ve gümüşten olmayıp paranın satın aldığı her şeyden oluştuğunu bilen sömürgeciler, her zaman en çok kazanç sağlayan hammaddelerle ilgilenmiştir.⁵² Ekonomik yapıdaki değişiklikleri göz önüne alarak Pazar arayışını buna göre şekillendiren sömürgeci, büyük bir bölümünü bizzat üretici tarafından tüketilmediği, pazara girip değişime konu olan hammaddeleri değerlendirmek istemişlerdir.⁵³ Örneğin; Anadolu'nun bereketini Asur'a getirmek amacıyla hareket eden Asurlu tacirler, Anadolu'da bulunan kent yönetimlerinin yaşadığı saray gereksinimi olan kalay, yünlü tekstil ürünlerini onlara taşımış, karşılığında ise yerel yöneticilerden altın ve gümüş almışlardır.⁵⁴ Böylece Anadolu'daki hammadde kaynakları ticaret yoluyla Mezopotamya'ya akmıştır.

⁵⁰ Metin, Ünver, *Sömürgecilik Tarihi*, s.5.

⁵¹ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.26.

⁵² Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, s.115.

⁵³ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, s.37.

⁵⁴ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi, Kayseri 2004, s.20.

İKİNCİ BÖLÜM

MÖ. II. BİNDE ANADOLU VE ASUR'UN GENEL DURUMU

Ferah, servet, mevki, saygınlık ifade eden beşeri ve kültürel zenginliklerinin dışında jeopolitik pozisyonu itibarıyla da siyasi, ekonomik yönden çıkarıcı politikalarla karşı karşıya kalan Anadolu'da, Orta Tunç Çağı ile maden kullanımının yaygınlaşması sonucunda Neolitik Çağ ekonomisinin en önemli özelliği olarak kabul edilen kişisel yeterlilik sona ermiştir. Madeni aletlerin insan yaşamına girmesiyle üreticiler, ihtiyaçlarının üzerinde bir ürün elde etme olanağına sahip olmuştur. Bu durum Anadolu'da, ekonominin dışında birtakım siyasi ve kültürel değişikliklere de yol açmıştır.⁵⁵

Anadolu'da, yalnızca bakır cevherinin kullanıldığı Neolitik Çağ'ı takiben, yararlanılan maden türlerinin çoğaldığı görülmüştür. Birinci girişim olan bakırdan sonra kurşun, gümüş, altın, demir, kalay ve bu madenlere ilave edilen arsenikten faydalanılmıştır. Anadolu'nun yüzeyle yakın mineraller bakımından zengin olması, maden çeşitliliği itibarıyla zengin bir yapıda bulunmasını, dolayısıyla da bölgede madencilik faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yapılmasını sağlamıştır.⁵⁶ Ancak bu madenler arasında yer alan kalay, Orta Tunç Çağı'nda Anadolu'da az olduğu için Asurlu tüccarlar tarafından temin edilmiştir.⁵⁷

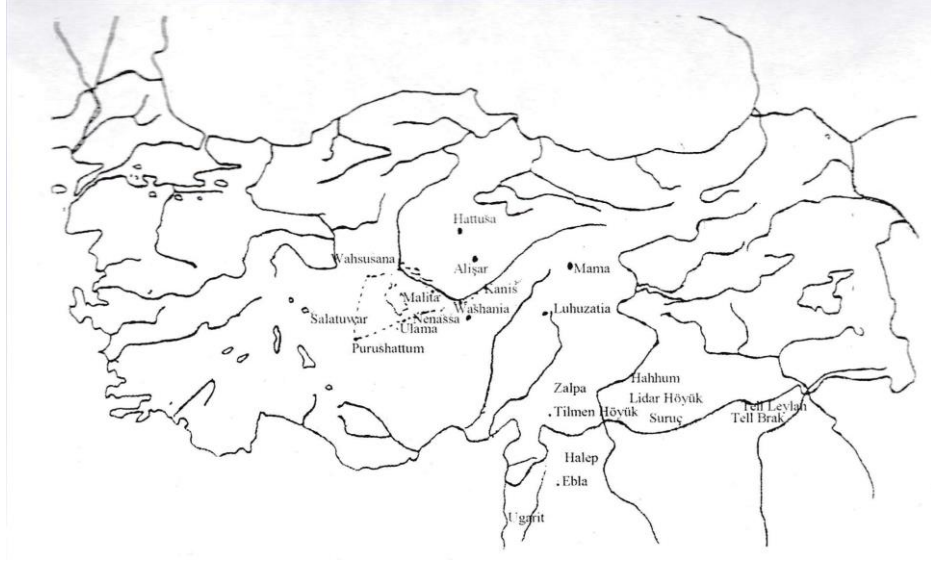
Birlik ve beraberlikten yoksun olan Anadolu beyliklerinin yeni düzene uyum sağlamak için elinde bulunmayan madenlere ulaşmak istemesi veya nitelikli iş gücüne ihtiyaç duymaları ticari faaliyetlerin yoğunluk kazanmasına, hatta özgürlüklerinden ödün vermelerine yol açmıştır. Nitekim ekonomik yönden değer taşıyan madenler her yerde bulunan bir cevher olmadığı için en nihayetinde başka ülkelerden ya satın alınacak ya da eşdeğer bir ürün ile değiştirilecektir. Yani altın, gümüş, bakır, kalay gibi değerli madenlerin uygarlıkları cezbetmesi Anadolu'daki alışveriş ilişkilerini zorunlu kılmıştır. Madenin pahalı bir varlık olarak değil de bir gereksinim olarak görülmeye başlanmasıyla birlikte ise siyasi veya toplumsal yapı, satın alınan maddelere bağımlı hale gelmiştir.⁵⁸

⁵⁵ İncifer Banu Doğan, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010, s.43.

⁵⁶ Erkan Fidan "Tarih Öncesi Dönemlerde Anadolu'da Kullanılmış Olan Maden Yatakları", *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi*, S:9, Yıl:2016, s.50.

⁵⁷ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, Meram Yayıncılık, İzmir 1996, s.37.

⁵⁸ İncifer Banu Doğan, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, s.43.

MÖ. II. Binyılın İlk Çeyreğinde Anadolu (Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi, Kayseri 2004.)

Anadolu'daki uygarlıkların yakın temas halinde olduğu Mezopotamya'da, Akadlardan sonra ikinci Sami göç dalgasını oluşturan Amurru halkı, o sıralarda kuzey Mezopotamya'da yaşayan Hurri kabileleriyle birleşince, Asur şehrinde bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. MÖ. 1700'lerden sonra yaklaşık 300 yıl Hurri-Mitanni Devleti'nin egemenliğinde sıradan bir şehir konumunda olan Asur'un bir güç olarak tarih sahnesine çıkması ise MÖ. 2000'lerde başlamıştır.⁵⁹

Mezopotamya'da önce Akad, ardından da III. Ur Sülalesi Dönemi'nde oluşturulmaya çalışılan imparatorluk görüşü uzun soluklu olmamıştır. Nitekim III. Ur Sülalesinin yıkılması sonucunda Mezopotamya'da da Anadolu'daki gibi siyasi yapı parçalı bir hale dönüşmüştür. Kuzeyde güçlü bir devlet merkezi konumunu kazanan Asur, MÖ. 2. Binyılda bölgenin temsilcisi olarak ön plana çıkmıştır.⁶⁰

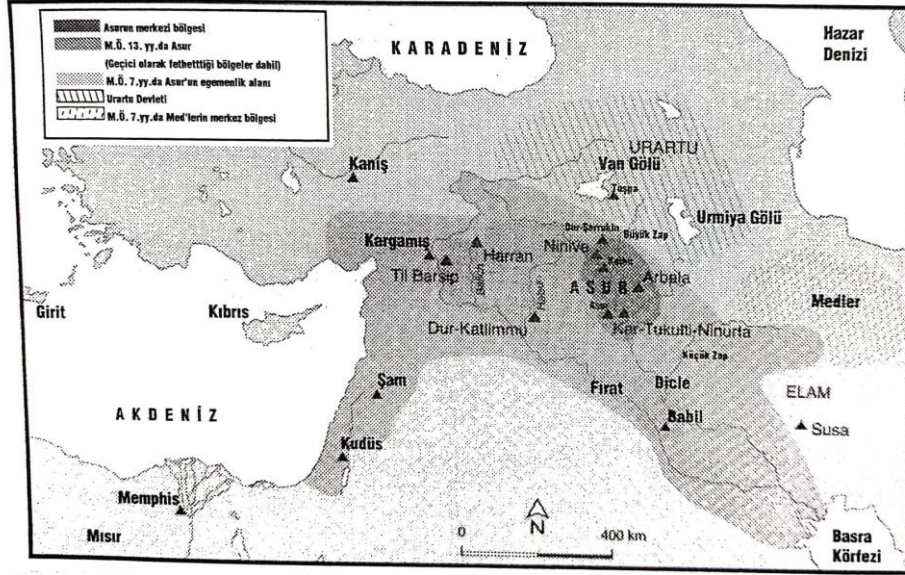
Ninive, Erbil ve Asur şehirlerinin ortasında, Büyük ve Küçük Zap Suyu arasında kalan bölgede kurulan Asur Krallığı'nın sosyo-ekonomik yaşamının şekillenmesinde fiziksel şartlar oldukça belirleyici olmuştur.⁶¹ Nitekim Asur ülkesinin kuzey ve doğusundaki Toroslar ve Zagros Dağlarının sığır ve atlar için geniş otlaklar

⁵⁹ Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015, s.31-35.

⁶⁰ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2020, s.95.

⁶¹ Eva Cancik-Krschbaum, *Asurlular*, (Çev. Aslı Yarbaş), 1. Baskı, İlya Yayınevi, İzmir 2004, s.14.

arz etmesi, güneyde Fırat ile Dicle'nin verimli ovalarının bulunması, ülkenin yöresel üretim için yetkin bir ekonomik güce sahip olmasını sağlamıştır.⁶²

MÖ. I. ve II. Binyılda Asur Devleti'nin Genişleme Evreleri (Eva Cancik-Krschbaum, *Asurlular*, (Çev. Aslı Yarbaş), 1. Baskı, İlya Yayınevi, İzmir 2004.)

Yerel üretim faaliyetleri dışında Asur ülkesi, uluslararası ticaret yollarının önemli bir noktasında yer almıştır.⁶³ Bu ticaret ağlarından ilki Ur'dan Nippur'a, ardından Asur'a uzanırken, diğerinin başlangıcı Elam olup Dicle'nin doğusundaki Der üzerinden Asur'a uğrar, sonuncusu ise Dicle boyudur. Bu durum Asur'un uzak ticaret ağında kilit bir rol oynamayı başarmasını sağlamıştır.⁶⁴

2.1. Anadolu'nun Sosyo- Kültürel Yapısı

Anadolu, MÖ. II. Binyılda Asurlu tüccarlar için hem alım satım işlemlerinin gerçekleştiği belirli bir pazar yeri hem de pazarlığın meydana gelebildiği bir tür toplumsal ilişkiye sahne olmuştur. Bu münasebette, farklı politik birimlere bağlı olan tüccarlar serbestçe bir araya gelerek pazarlık edebilmiştir.⁶⁵

⁶² Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), *Assur Kenti ve Asur Krallığı Tarihine Genel Bakış, Assurlular: Diceden Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2020, s.2.

⁶³ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), *Assurlular: Diceden Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.2.

⁶⁴ Amelie Khurt, *Eskiçağ'da Yakınoğu (MÖ 3000-330)*, C:1, (Çev. Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2021, s.112-113.

⁶⁵ İncifer Banu Doğan, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, s.53.

Mezopotamya ile Anadolu arasındaki ilk ilişkiler Eski Akad döneminde başlamıştır.⁶⁶ Akad Kralı Sargon, Purushanda’da, bugünkü Tuz Gölü’nün güneyinde bulunan Acemhöyük’e denk gelen yerde,⁶⁷ ticaret yapan Akadlı tüccarlara Purushanda beyi rahat vermeyince, tüccarlar Kral Sargon’dan yardım istemiştir. Başlangıçta tüccarların yardım isteğine kulak asmayan Sargon,⁶⁸ Acemhöyük’te bulunan zengin gümüş hazinelerine kayıtsız kalmayıp⁶⁹ tüccarların yerel krallıklara karşı mücadelelerini desteklemek için Anadolu’ya sefer düzenlemiştir. Eski Akad Dönemi’nde; Anadolu beylikleri ile Mezopotamya uygarlıkları arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler Orta Tunç Çağı’nda farklı bir hâl almıştır: Akadlardan edindikleri bilgilerle Anadolu’nun zengin bakır ve gümüş kaynaklarına sahip olduğunu öğrenen Asurlular, sahip olmanın farklı bir türünü yani ticareti gelişkin bir sitem haline getirmiştir.⁷⁰ MÖ. XX. yüzyıldan başlayıp XXIII. yüzyılın ortalarına kadar devam eden ve yaklaşık 250 yıl süren bu ticaret dönemine, bıraktıkları etki ile kendi ismini taşıyan, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” adı verilmiştir.⁷¹

Asur Kralı İlusuma ve ardından gelen Erisum’un tüccarları desteklemesi sonucunda ticari faaliyetlerini yaygınlaştıran Asurlular; Orta Tunç Çağı’nda Anadolu’daki bakır ve gümüş madenine ulaşmak amacıyla Anadolu’ya doğru genişlemiştir. Bakır ve gümüş karşılığında Babil ve Asur kumaşlarını Anadolu’ya getiren Asurlular; az miktarda ziynet eşyası, buğday ile yün ticareti de yapmıştır.⁷² Bunun dışında Koloni Çağı’ndaki ticaretin özünü ise kalay oluşturmuştur. Tunç üretiminin fazlalaşması sonucunda Anadolu’da kalaya duyulan ihtiyaç Asurluların Anadolu’daki ticari faaliyetlerini hızlandırmıştır.⁷³ Bu etkinliklerden madencilik önemli bir teşkilatlanmanın sonucu olmuştur. Nitekim maden işlemeciliği için büyük çaplı atölyeler, uygulandığı yerde çakılı duran büyük kalıplar, dökümler için hazırlanmış olan farklı küçük kalıplar düzenlenmiştir. Maden işleme ve özellikle

⁶⁶ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’da Ticari Hayat*, Örnek Ofset, Elazığ 2001, s.11.

⁶⁷ Metin Alparslan, *Eski Anadolu’da Ticaret (MÖ. II. Binyıl)*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, s.7.

⁶⁸ Sebahattin Bayram, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: XXXVI, S:1-2, Yıl:1993, s.2.

⁶⁹ Mehmet Ali Kaya, *Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi I*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017, s.7.

⁷⁰ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Yayınevi, 4. Baskı, Bursa 2015, s.117.

⁷¹ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s.119.

⁷² Metin Alparslan, *Eski Anadolu’da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.11.

⁷³ Ergun Kaptan, “Türkiye Madencilik Tarihi İçinde Kalayın Önemi ve Kökeni”, *Maden Tetkik Arama Dergisi*, C:95, S:95, Yıl:1981, s.165.

ticareti doğrudan doğruya yönetici sınıf denetlemekle birlikte bu dönemde hayatını madenci ve metal işçisi olarak sürdüren bir zanaatkâr sınıf da ortaya çıkmıştır.⁷⁴ Böylece Anadolu, Asurluların güçlü isteklerini giderebileceği bir mekân haline gelmiştir.⁷⁵ Bu mekân hem Asurlu tüccarlara hem de onları koruması altına alan ve bu ticaretten astronomik kârlar elde eden Anadolu beylerine çıkar sağlayan bir hale dönüşmüştür. Bu sebeple Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki sistemin en önemli parçalarını Anadolu beyleri ile Asurlu tüccarlar oluşturmuştur.⁷⁶

Anadolu'da ikamet eden Asurlu tüccarlar, nüfus yoğunluğuna göre Anadolu'da farklı teşkilatlar meydana getirmiştir. Kolonilerin yoğun yaşadığı yerlerde Karum, koloni sayısının daha seyrek olduğu memleketlerde ise Wabartum adı verilen teşkilatlar oluşturmuştur. Ekonomik ve siyasi bir karar alma özelliğine sahip olan Karumlarda, Asurlu tüccarların birbirleriyle ve Anadolu beyleri ile olan siyasi, hukuki ve ekonomik ilişkileri düzenlenmiştir. Karumlarda Asurlu tüccarlar arasındaki davalara bakılır, tüccarların malları depo edilir, alışverişlerde uygulanacak olan faiz oranları belirlenir, ağırlık ve uzunluk birimlerinin ayarı bile kontrol edilmiştir.⁷⁷ Yerli ustaların yapıtı olan Karumlar; Anadolu'nun coğrafi yapısının etkisinde taş, kerpiç ve ahşap kullanılarak imar edilmiştir.⁷⁸ Taş temelli olan, duvarların içeriden sıvalı ve boyalı olduğu bilinen, çatlama önlemek amacıyla yatay olarak yerleştirilmiş ahşap ve tuğlalarla desteklenmiş evler çoğunlukla çift katlıdır, tepesi dam olan evlerin üst katları yatak ve oturma odasına ayrılmışken zeminde ise mutfak ve depolara rastlanmıştır.⁷⁹ Yaygın plan tipi olarak bir büyük ve iki küçük odadan ibaret olan yapılarda fırın, ocak, tandır bulunurken bronz alet, taş ve obsidyen araç-gereç yapımının sürdürüldüğü atölyelerde hem metal aletler, silahlar, süs eşyaları hem de pişmiş topraktan malzemeler üretilip satılmıştır. Sosyo-kültürel yaşamın bir parçası olan atölyeler, mahalle içlerine dağılmıştır.⁸⁰

Sokakları, yük hayvanı ve taşıt trafiğine müsait genişlikte planlayan Asurlu tüccarlar, Anadolu mimarisini de ticaret hayatına göre şekillendirmiştir. Taşlarla

⁷⁴ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s.122.

⁷⁵ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.11.

⁷⁶ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.39.

⁷⁷ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.86.

⁷⁸ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 17. Basım, Ankara 2005, s.43.

⁷⁹ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.15-16

⁸⁰ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, s.124-130.

döşeli sokaklarda atık suyu ve yağmur suyunun akmasını sağlamak amacıyla kanallar açılmıştır. Fakat bu suyolları ve taşlarla donatılmış sokaklar zengin Asurlu tüccarların yaşadığı alan ile sınırlıdır. Gelir düzeyi ve etnik farklılığa göre mahallelerin birbirinden ayrıldığı Anadolu'daki Asurlu tacirlerin konutları farklı gayelere hizmet etmiştir. Yani aile yaşamının dışında tüccarların ve zanaatkârların işyeri, atölye veya depo olarak kullanıldığı, aynı zamanda zengin yoksul ayrımının da kesin çizgilerle ifade edildiği yapılar olmuştur.⁸¹ Bu durum Anadolu'da Asurlulardan daha önce yüksek bir medeniyet olduğunu kanıtlayan örneklerden yalnızca biridir.

Karumlar içinde en büyüğü olan Kaniş Karum'unda, "*Şehrin Babaları*" adı verilen ihtiyarlar meclisi bulunmaktadır. Asurlu tüccarlar hakkındaki bütün kararlar burada alınır, eğer üyeler arasında bir anlaşmazlık olursa Genel Meclis toplanır ve kararlar oy çokluğu ile alınır. Kolonistler arasındaki davalara "*Beştebirler*" adı verilen bir idare heyeti bakıyordu. Fakat son karar Asur kentinde verilmektedir. Nitekim bir vesikada: "*Beştebir bizi Asur'da (Şehirde) Asur mabedinin arkasında mahkeme etti. Karar şehirdedir. Gel, Beştebirin tespit ettiği karara göre hareket edelim.*" İfade edilmiştir.⁸² Bir kamu kuruluşu gibi faaliyet gösteren Karumların nüfusun daha cılız olduğu şehirlerdeki karşılığı olarak Wabartum dairesi kurulmuştur. Wabartumlar da Karumun yaptığı faaliyetleri küçük şehirlerde gerçekleştirmiştir. Ancak Wabartumlarda fazla tüccar yaşamadığı için bir karar meclisi bulunmuyordu, bunun yerine Asurlu tüccarların haklarını koruyan bir görevli yaşıyordu.⁸³ Kâr elde etmek için Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar, Anadolu'daki ticari faaliyetleri yönlendirmekle beraber bölgenin sosyo-kültürel düzenini de etkileyerek ortaya sentez bir tablo çıkarmışlardır.

Asurlu tüccarların Anadolu'daki yerli halkla yaptığı ticaret tefecilik esaslarına dayanmıştır.⁸⁴ Nitekim Asurlu tüccarlar ticaretini yaptığı ürünlerden yüzde 100 veya yüzde 200 oranında kâr ederken, ticarete normal kabul edilse bile, kendi aralarındaki borçlanmada yıllık yüzde 60'ı geçmeyen faiz uyguladıkları halde yerli halktan yüzde 240'lara kadar faiz oranlarını tatbik etmiştir.⁸⁵ Faizli alışveriş ile Anadolu halkını

⁸¹ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, s.124-130.

⁸² Füzüzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1998, s.62.

⁸³ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.86.

⁸⁴ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2005, s.4.

⁸⁵ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s. 22.

kendine bağılı kılan Asurlu tüccarların bu faaliyetleri Anadolu'da yaşayan yerli halkın ekonomik ve siyasi alanda yaşadığı çaresizliğinin bir sonucudur.

Yerli halk daha çok tarımla uğraştığı için Asurlu tüccarlara olan borçlarını hasat zamanında ödemektedir.⁸⁶ Kültepe tabletlerinde geçen *ana şibitnigallim nadanum*, “*orak tutma zamanına kadar ödeme*” ifadesi arpa ve buğday gibi tahıl ürünlerinin tırpanlandığı zamanı vurgulamak için ifade edilmiştir. Günümüzde haziran veya temmuz aylarına karşılık gelen bir zamanı olan süreç Asurlu tüccarların tahsilât dönemidir.⁸⁷ Ancak doğal sebeplerden dolayı hasat zamanında istediği mahsulü alamayan Anadolu halkı çoğunlukla bu yüksek faizli borcun altından kalkamamıştır.⁸⁸ Zira Asurlu tüccarlarda günümüz bankacılık anlayışıyla Anadolu halkının borçlarının zamanında ödenmesini zaten istememiştir, çünkü zamanında ödenemeyen borç beraberinde ekonomik, sosyal ve hatta siyasi bağımlılık getirmiştir.

Asurlu tüccarlar karşısında borcunu zamanında ödeyemeyince, çaresizliğe düşen Anadolu insanı, ya aileden birini feda ederek tüccarlara köle olarak bırakmış ya da yerel krallara bir tür arabuluculuk yapması için yalvarmıştır. Krallar ise yerli halk ile Asurlu tüccarlar arasındaki dengeyi Asurlu tüccarlardan yana kullanırken yerel halkın köle olarak Asurluların hizmetine girmesine de ses çıkarmamıştır. Bunun yanında bazı krallar, bazen yerel halkın borçlarının silinmesi hakkında bir ferman çıkararak Asurlu tüccarların bir nevi kârdan zarar etmelerine de sebep olmuştur.⁸⁹

Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya gelirken Anadolu beyleri ile Asur Devleti arasında bir antlaşma yapılmış olmalı ki; Anadolu'da ticaret yaparken yerel beylere vergi ödeyerek kazanç sağlayan, onların güvenliğini koruyan Asurlu tüccarlar böylece siyasi gücün desteğini almıştır. Hatta bu antlaşmalar yeminle garanti altına alınmış, bunun sonucunda devletlerarası hukuktan faydalanan Asurlu tüccarlar ile Anadolu beyleri bireysel kâr amacını ön planda tutarak faaliyetlerine de meşruluk kazandırmıştır.⁹⁰

⁸⁶ Füzuran Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.74.

⁸⁷ Murat Çayır, İrfan Albayrak, “Yerli Halka Ait Bir Grup Kültepe Tableti”, *Archivum Anaticum (Anadolu Arşivleri)*, C:12, S:1, Yıl:2018, s.4

⁸⁸ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.5.

⁸⁹ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.5.

⁹⁰ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.79.

Koloni Çağı'nda, Anadolu'da sosyal eşitlik ve hukuk birliği yoktur. Anadolu'da bulunan bütün yerel krallıklarda insanlar; köleler, hürler ve saharu adı verilen sosyal sınıflardan ibarettir ve bu üç ayrı sınıfın da ayrı hukuk kuralları vardır. Bu yasalar Asur şehrinin izlerini taşımıştır.⁹¹ Nitekim kanunlar; bir toplumda bulunan geleneklerin yazılı hale getirilmesi, duyulan gereksinimle modern hale dönüştürülmesi veya komşu kültür muhitlerinden bazı unsurların alınmasıyla uygulanmıştır.⁹² Asurlu tüccarlar da sadece ticaretini yaptığı malları değil aynı zamanda, kendileriyle birlikte hukuk kurallarını da Anadolu'ya taşıırken, kısmen de olsa, bazı Anadolu geleneklerine de uymuştur. Örneğin; Anadolu'da bir yargılama biçimi olan, bireyin kendini tanrının önünde hissetmesini sağlayarak yalandan sakınması amacıyla yapılan yemin işlemi, Asurlu tüccarların Anadolu kralları önünde ve Asur'un kılıcı önünde yapmaları, Anadolu kültürü ile kendi alışkanlıklarını birlikte uyguladıklarını göstermiştir.⁹³ Bununla birlikte mukaddes olarak kabul edilen suya suçlu gördükleri kişileri atarak gerçeği öğrenmek istemeleri ise kendi hukuk kurallarını Anadolu'ya getirdiklerini kanıtlamıştır.⁹⁴

Evlenme, boşanma gibi her türlü sosyal münasebetler, ticari alışverişler gibi senetle, şahitlerle ve yeminle sözleşme halinde düzenlenerek kanun güvencesi altına alınmıştır.⁹⁵ Bu yazılı belgeler ışığında aile hukukunda çevre uygarlıklara göre Anadolu'da kadın haklarına daha fazla önem verildiği görülmüştür. Mesela Mezopotamya'da evlilik müessesesi kadının satın alınmasına dayanırken Anadolu'da böyle bir uygulama yoktur.⁹⁶ Tam tersine kadınlarla erkekler evlilik ve boşanmada eşit haklara sahiptir. Nitekim elde edilen vesikalardaki "*Başka bir zevce alamaz.*" veya "*Koca ve karı birbirini bırakırsa beşer mina gümüş tartacaklar.*" hükmü bunu doğrulamaktadır.⁹⁷ Bununla birlikte Asurlu tüccarların yerli kadınlarla hatta kendi aralarında yapmış olduğu evliliklerde bu ifadelerin geçmesi onların Anadolu'daki düzene uyum sağladığını göstermiştir.⁹⁸

⁹¹ Füzuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.73.

⁹² Ahmet Ünal, "Hititlerde Devlet İdare Sistemi, Kral, Kraliçe, Prenslar, Memurlar, Kanunlar ve Fermanlar", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S:109-110, Yıl:2002, s.42.

⁹³ Hanım Hande Duymuş Florioti, *Eski Yakındoğu Üzerine Notlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s.102.

⁹⁴ Hanım Hande Duymuş Florioti, *Eski Yakındoğu Üzerine Notlar*, s.104.

⁹⁵ Füzuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.73

⁹⁶ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.80.

⁹⁷ Emin Bilgiç, "Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orijinal Tarafları", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S:3, C:9, Yıl: 1951, s.232.

⁹⁸ Emin Bilgiç, "Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orijinal Tarafları", s.237.

Asurlu kadınlar aynı zamanda tüccarların ticari ortaklarıydı. Asur'da ikamet eden tüccarlar, eşlerine ticari ürünlerle birlikte para karşılığında bir değere sahip olan gümüş birimlerini göndermiştir.⁹⁹ Bu durum, gurbetteki bir işçinin memleketteki ailesinin ihtiyaçlarını karşılaması için para göndermesi gibi değil de Anadolu'daki zenginlik kaynaklarının Asurlu tüccarların Mezopotamya'daki işletme ortağı olan eşleriyle beraber yönetilmesine anlamına gelmiştir.

Okuma ve yazmayı henüz öğrenmeyen uluslar genellikle yalnız bir dil konuşmakla kalmaz, farklı diller konuşur. Konuşma biçimi dilden dile, kimi zaman da simgeden simgeye geçebilir. Bu durum insanları kültürel farkındalık kazanmaya da isteklendirir.¹⁰⁰ Bu farkında olma durumu, kendi değerlerine sahip çıkan ulusları ayakta tutarken kültürel yönden geri kalmış olan milletleri de başka uluslara benzeştirir.

Orta Tunç Çağına kadar okuma yazma bilmeyen Anadolu halkı birden fazla dil konuşmuştur. Bunlardan biri Orta Anadolu'nun yerli dili olarak kabul edilen Hatticedir.¹⁰¹ Anadolu'nun en eski uygarlıklarından olan Hattiler tarafından kullanılan Hattice, adını Anadolu'nun en eski ismi olan "Hatti Ülkesi"nden almıştır. Aslında Anadolu'nun yerli halkı olan Hattiler, kendilerini "Neşa'lı" olarak isimlendirmiş ve konuştukları dile de "Neşaca" adını vermiştir. Ancak dilbilimciler Boğazköy tabletlerini incelerken "Hatti Ülkesi" deyimine sıklıkla rastladıklarından farklı bir dil konuşan bu uygarlığa da "Hatti" adını vermiştir.¹⁰² Yaşadığı coğrafya ile özdeşleşen Hattilerin konuştuğu Hattice dışında Anadolu halkı tarafından Hititçe, Akadca, Hurrice, Luwiceve Palaca etkin bir şekilde konuşulmuştur.¹⁰³ Bunun yanında bu dönemde Anadolu'yu sosyo-kültürel bakımdan etkilemiş olan Asurlular, Anadolu'ya gelirken beraberinde sadece ticaret anlayışlarını değil; aynı zamanda akrabaları olan diğer Mezopotamya dillerini de getirmiştir. Elde edilen ticari belgeler ve mektuplarda Eski Akadca ile Eski Asurca kullanıldığı tespit edilirken¹⁰⁴

⁹⁹ Ayşe Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2020, s.79.

¹⁰⁰ Alan Barnard, *Tarih Öncesinde Dil*, (Çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2019, s.109.

¹⁰¹ Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2020, s.85.

¹⁰² Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Phoneix Yayınları,3. Baskı, Ankara 2020, s.30.

¹⁰³ Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, s.83.

¹⁰⁴ Kemal Balkan, *Mama Kralı Anum-Hirbi 'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s.9.

Hattuşa'da az sayıdaki ilahi dua ve büyü metinlerinin Sümerce olması¹⁰⁵ bu durumu doğrulamıştır.

Asurlu tüccarlar, kendi ülkelerinden ayrılıp Anadolu'ya iltica eden bir anlayıştan veya bir muhacir zihniyetinden uzaktır. Çünkü anayurt Asur ile irtibat halinde olan Asurlular, Anadolu ile olan ticari faaliyetlerini bu sayede sistematik bir düzene dayalı olarak gerçekleştirmişlerdir. Bunun sonucunda Anadolu'da bulunan Asurlu tüccarlar yerli halka göre azınlık konumunda yaşamıştır.¹⁰⁶ Bu sebeple Asurluların yerli halkın alışkanlıklarını yok etme yani onları asimilasyona uğratma ihtimalleri ve imkânları neredeyse hiç yoktur. Aslında Asurlu tüccarların böyle bir amacı da olmamıştır. Çünkü onlar, enerjilerini ticaret üzerinde yoğunlaştırarak Anadolu'daki zenginlikleri elde etmeye çalışmıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu dönemde Anadolu halkı kendi dilini konuşmaya devam ederken günlük yaşamda kendisini Asurlu tüccarlardan soyutlamadıkları için onların dillerinden de etkilenmiştir.

MÖ. II. Binyılın başlarında Anadolu insanının sosyo-kültürel yaşantısı hakkında elde edilen ayrıntılı bilgiler Kültepe, Hattuş, Alişar'da bulunan tabletler sayesinde olmuştur.¹⁰⁷ Günümüzde satın alınanlarla beraber sayıları üç bini bulan tabletler incelendiğinde bu belgelerin MÖ. II. Binyıl başlarında Orta Anadolu'ya kadar yayılan Asurlu tüccarlara ait olduğu anlaşılmıştır.¹⁰⁸

Anadolu'ya istila ile hâkim olacak bir siyasi güce sahip olamayan Asurlulara ait sözleşmeler, mektuplar ve hukuki düzenlemeler içeren tabletlerle çivi yazısını Anadolu'ya taşıyan Asurlu tüccarlar böylece Anadolu'yu etkilemiştir.¹⁰⁹ Asurlular, Anadolu'dan çekildikten sonra elbette etkileriyle Anadolu'da adından söz ettirmişlerdir. Ancak Asurlulardan sonra Anadolu'da siyasi birliği sağlayan Hititler, Asur mirasını olduğu gibi alıp devam ettirmemiştir. Mesela Hititler kendi çivi yazısı yorumunu Asurlulardan değil Kuzey Suriye'den almıştır.¹¹⁰

Asurlu Tüccarlar, Anadolu'da ticaret yaparken yerli halkın sosyo-kültürel karakterinden illaki etkilenmiştir. Çünkü yaşadıkları sosyal çevrenin dışında Anadolu

¹⁰⁵ Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, s.84.

¹⁰⁶ Hatice Gül Küçükbezi, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasındaki İlişkiler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S:26, Yıl:2011, s.26.

¹⁰⁷ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, s.119.

¹⁰⁸ Füzun Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.59.

¹⁰⁹ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, s.119.

¹¹⁰ Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, s.84.

kralları ve Anadolu’da ticaret şirketlerine sahip olan yerli halk ile de alım satım yapmıştır.¹¹¹ Ancak daha kazançlı bir yaşama kavuşmak için kendini motive eden tacirler, bölgenin bazı kültürel özelliklerinden etkilenmede herhangi bir rahatsızlık duymamıştır.

2.2. Anadolu’da Yönetim Anlayışı

Orta Tunç Çağı’nda maden kullanımının artması sosyo-kültürel yaşamı canlandırdığı gibi siyasi teşkilatların da doğmasına ortam hazırlamıştır. Madenlerden fazlaca yararlanılması, tekerlek ve çarkın kullanılması, alışverişi geliştirmiş dolayısıyla maddi zenginlik elde eden uygarlıklarda anıtsal binaların yer aldığı yapılaşmalar ve buna bağlı olarak ilk kentler ortaya çıkmıştır.¹¹²

Koloni Devrinde Anadolu’da birer küçük krallık görünümünde yaşayan en önemli kentler Kaniş, Mama, Kussara, Purushattum, Zalpa, Şalatiwar ve Hattuş,¹¹³ iken bunların yanında Urşu, Landa, Hurama, Timelkia, Hahhum, Luhuzatia, Tegamma, Washania, Wahsusana, Nenassa, Ulama, Tawinia, Turhumit, Tuhipia, Tismurna, Ankuwa, Sihwa, Sinahuttum, Sirmuin Krallıkları da varlığını sürdürmüştür¹¹⁴ MÖ. 2100-1700 yılları arasında Balkanlar ve Kafkasya üzerinden Anadolu’ya bir istila ile değil de uzun süren bir sızma yoluyla gelen Hind-Avrupa kökenli bu beyliklerin yanı sıra Hatti, Hurri, Luwi, Hitit gibi yerli beylikler de yer almıştır. Anadolu’daki siyasi boşluktan faydalanarak Anadolu’yu mesken edinen beylikler kendi nüfuzunu arttırabilmek amacıyla birbirleriyle mücadele halinde olmuştur.¹¹⁵

Birbirinden soyutlanmış Anadolu krallıkları “*Bey-rubaum*” adı verilen bir yönetici tarafından idare edilmiştir.¹¹⁶ “*Rubaum*” denilen beylerin yanı sıra “*Rubatun*” adı verilen kraliçeler de şehirlerin idaresinde bulunmuştur. Krallar gibi müstakil hareket eden kraliçeler, yine onlar gibi Asurlu tüccarlarla arayış iyi tutmuştur. Kraliçelerin siparişlerini tedarik eden Asurlu tüccarlar, bunun dışında ellerinde bulunan değerli kumaşları kraliçelere vererek ikramda bulunmuş, böylece

¹¹¹ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.39.

¹¹² Nazmi Özçelik, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayınları, 6. Basım, Ankara 2011, s.53.

¹¹³ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s.119.

¹¹⁴ Hasan Ali Şahin, *Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.20-61.

¹¹⁵ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.42.

¹¹⁶ Ayşe Muhibbe Darga, “Hitit Devleti’nin Ana Hatları”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S:1, Yıl:1978, s.9.

kraliçelerin de desteğini almıştır.¹¹⁷ Kralların zevcesi olmak zorunda olmayan bu kraliçeler Hititlerde de devlet yönetiminde kendini göstermiştir.¹¹⁸ Hititlerin dilinde “*Tabarna=Egemen Kral*”, “*Tavananna=Egemen Kraliçe*” anlamında kullanılırken kraliçenin devlet işlerinde, dini törenlerde, hibe gibi vazifelerini bağımsız bir şekilde yerine getirdiği görülmüştür. Nitekim kendisine ait olan “*Tavananna*” adlı mühür herhangi bir gücün tesiri altında kalmadığını kanıtlamıştır.¹¹⁹

Kral ve kraliçenin hemen ardından, devlet idaresinde en yetkin memur kralla beraber ölüm ve para cezalarının verildiği önemli davaları tasdik eden, kralın hâkimiyeti altındaki şehirlerin valiliğini yapan, “merdiven büyüğü” olarak tercüme edilen “*rabisimiltim*” ve yine kralla danışmanlık yapan “*rabisukkalim*” adlı başbakan, büyük vezir anlamlarına gelen yöneticiler gelir. Asurca unvan taşıyan bu yöneticiler kralla birlikte Asurlu tüccarların Anadolu’da kurduğu ticaret sisteminin parçalarıdır.¹²⁰

Anadolu’nun tüm köşelerinde kendi siyasi düzenini oluşturup başka güçleri dışlayan krallıklar, Anadolu’da yamalı bir bohçayı anımsatan bir çeşitlilik meydana getirmiştir.¹²¹ Bu yelpazede bazı kralların, kendilerine bağlı kıldığı krallıklar da olmuştur. Şahsına kimi zaman “*rubaum*” veya “*rabium*” unvanını vererek birçok şehre hükmeden beyler, yayılma alanını genişletmiştir. Kendisinden üstün olan kralların emrinden çıkmayan vasiler ise dış politikada da tabii oldukları liderlerin mesuliyetinde kalmıştır. Yani krallar himaye politikasını hiyerarşik bir biçimde yürütmüştür. Örneğin; “*Kaniş kralının hâkimiyetindeki Taisama kralının, Mama ülkesine yaptığı saldırıdan Kaniş kralı ve yine Mama kralının vasalı olan Sibuha kralının hareketlerinden de Mama kralı sorumlu tutulmuştur.*”¹²²

Devlet içinde devletçiklerin ortaya çıktığı, güçlü güçsüz birçok beylik tarafından parçalara ayrılan Anadolu, merkezi bir nüfuza kavuşamamıştır.¹²³ Bu sebeple, ekonomik güç sağlamak veya güçlü bir siyasi organizasyon kurarak, itaat ettirme hakkına sahip olmak isteyen Anadolu krallıkları birbirleriyle karşı karşıya

¹¹⁷ Hasan Ali Şahin, “Wahsusana Krallığı”, *Belleten*, S:265, C: LXXII, Yıl:2008, s.689.

¹¹⁸ Ahmet Ünal, “Hititlerde Devlet İdare Sistemi, Kral, Kraliçe, Prenslar, Memurlar, Kanunlar ve Fermanlar”, s.37.

¹¹⁹ Ayşe Muhibbe Darga, *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, s.128-132.

¹²⁰ Hakan Erol, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı”, <https://www.academia.edu/8834392/>, s.1307, (Erişim Tarihi: 12.02.2021).

¹²¹ Ahmet Ünal, “Hititlerde Devlet İdare Sistemi, Kral, Kraliçe, Prenslar, Memurlar, Kanunlar ve Fermanlar”, s.37.

¹²² Hasan Ali Şahin, *Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.63.

¹²³ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu II*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003, s.65.

gelmiştir. Örneğin; “*Mama Kralı Anum-Hirbi*” nin komşu şehir Kaniş’e düzenlediği baskın ile Warşama’nın mallarını yağmalaması¹²⁴ veya “*Kuşşara Kralı Anitta*” nin Anadolu kentlerini kendisine bağlamak için en büyük rakip olarak gördüğü sarp ve zor bir kent olan Hattuş şehri için “*Kral Pijusti*” ile savaşıp şehri yakıp yıkması¹²⁵ Anadolu’da sosyal ve siyasi çözümlerin yaşandığını göstermiştir. Bunun en önemli nedeni olarak geniş bir alana yayılmış siyasi yapıları teşkilatlandırarak ortak bir devlet bilincinin Anadolu’da henüz doğmamış olması gösterilebilir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu’da mevcudiyetini gösteren krallıklar, Anadolu’ya hâkim olabilmek için diğer beyliklerle çekişme yaşarken Asurlu tüccarların Anadolu’yu mesken etmesinde ortaklaşa hareket etmiştir. Gerek yerli Anadolu kavimleri gerekse de Anadolu’ya sonradan gelen krallıklar Asurlu tüccarlarla evlerini paylaşmışlar, onlarla yan yana yaşamış ticari, siyasi, sosyal, hukuki işlerini birlikte düzenlemiştir.¹²⁶ Kralların Asurlu tüccarlara Anadolu kapılarını açması Anadolu’nun içtimai hayatından ziyade siyasi hayatını daha çok zenginleştirmiştir. Ticaretlerini uzun soluklu kılıp Anadolu’nun zenginliklerini ülkelerine taşımak isteyen Asurlu tüccarlar, Anadolu beylikleriyle iş birliği içinde olmuştur. Bunun sonucunda Asurlu tüccarlar ile Anadolu beyleri ticaretin en kârlı tarafı olarak ortaya çıkmıştır. Aslında bu beraberlik sömürgeci devletlere hizmet eden vasat insanları akla getirir. Kendi menfaatlerini her şeyin üzerinde tutan ve aynı zamanda ödünlemeye en çok ihtiyaç duyan¹²⁷ bu araçlar nasıl ki yayılma arzusunda bulunan devletlerin işini kolaylaştırıp ülkesini yabancı tesirlere açık hale getirmişlerse Anadolu beylikleri de bağımsızlık, vatan gibi kavramları bir kenara iterek Anadolu’yu Asurlu tüccarların hizmetine açmıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Döneminin şehir devletleri düzeninde siyasi ve ekonomik etkinliklerin canlılığı sarayda başlamıştır. Zıpani, İnar, Warşuma, Pithana ve Zuzu gibi isimler taşıyan Anadolu beylerinin yüksek bir tepe üzerinde yaşadığı saraylar¹²⁸ etrafı kalelerle çevrilerek içeriden veya dışarıdan yapılacak olan saldırılara karşı korunurken zirvenin eteklerinde ise Asurlu tüccarlar yaşamıştır.¹²⁹

¹²⁴ Kemal Balkan, *Mama Kralı Anum-Hirbi ‘nin Kaniş Kralı Warşama’ya Gönderdiği Mektup*, s.33.

¹²⁵ Mahfi Eğilmez, *Anitta’nın Laneti*, Remzi Kitabevi, 13.Baskı, İstanbul 2020, s.21-32.

¹²⁶ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, s.41.

¹²⁷ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.61.

¹²⁸ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s.120.

¹²⁹ Hüseyin Sever, “Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:35, S:1-2, Yıl:1991, s.249.

Kralların sarayı şehrin zirvesine kurarak kontrolü sağlaması esasen bir ihtişamın da belirtisidir. Buna bağlı olarak Anadolu beyleri, sağlam ve dayanıklı mimari bir anlayışla inşa ettirdiği sarayları şehrin tepesine inşa ederek iç ve dış etkenlere karşı yaşadığı güvenlik kaygısını da azaltmıştır.¹³⁰

İnsanların temel gereksinimlerinden birisi olan korkusuzca yaşayabilme durumunun güvence altına alınması Anadolu beylerinin motivasyonunu arttıran en önemli etken olmuştur. Bunun dışında yükseklik insanın kendisini diğer insanlardan ayrı hissetmesini sağlayan bir durumdur. Günümüzde büyük şirketlerin patronları nasıl ki ofis olarak iş yerinin en üst katını kullanıp çalışanlarını denetleyerek halktan uzaklaşıyorsa ya da lüks bir otelin en üst bölümündeki kral dairesinde kalan kişi kendini heybetli hissediyorsa Anadolu beyleri de kentin doruk noktasında kurduğu saraylarla hem kentte kontrolü sağlamış hem de kendini halka karşı azametli ve ulaşılmaz olarak hissettirmiştir.

Anadolu'da bulunan kraliyet sarayları, sadece devlet idaresinin yürütüldüğü veya kralların yaşamının geçtiği bir mekân olarak kullanılmamıştır. Bu önemli ve gösterişli yapılar, aynı zamanda Asurlu tüccarlarla birlikte Anadolu ekonomisini döndüren bir borsa şirketi izlenimini vermiştir.¹³¹

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Asur kentini Anadolu'ya bağlayan güney ve kuzey anayolunu birleştiren noktada kurulan¹³² Hatti Beyliği'nin de merkezi olan Kaniş kentindeki ticari ve siyasi canlılık saraya da yansımış olmalı ki dönemin en görkemli mimari yapıtı olan Kaniş Sarayı¹³³ burada inşa edilmiştir. Ova düzeyinden tahmini olarak 20m. yükseklikte bulunan, 500m.genişliğindeki höyükte oturan saray sahipleri dairesel biçimli surların içinde güvenli bir hayat sürdürmüştür.¹³⁴ Saray; sağlam taş temelleri üzerine kerpiç örgüde yatay ve dikey kalasların çokça kullanıldığı iki katlı olarak yapılmıştır. Kral dairesinin üst katta olduğu büyük yapıda odalar merkezi bir avlu etrafında kümelenmiştir. Küçük ve dar uzun bölümler depo olarak kullanılırken bazı odalar da vergilerin hesaplanması için ofis maksadıyla kullanılmıştır. Yönetime hizmet eden oda sayısının fazla olması saray sahiplerinin hummalı bir çalışma içinde olduğunu gösterirken Kaniş'in

¹³⁰ Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Nesa Sarayları ve Mabetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.60.

¹³¹ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.22.

¹³² Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, s.120.

¹³³ Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Nesa Sarayları ve Mabetleri*, s.60-61.

¹³⁴ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, s.120.

dışındaki krallık merkezlerinde bulunan saraylar da Acemhöyük'teki Sarıkaya ve Hatipler Sarayı gibi, Kaniş Sarayı ile aynı teknik ve malzeme ile yapılmakla birlikte aralarında bazı mimari farklılıkların da olduğu görülmüştür.¹³⁵

Siyasi otoritelerini ticaret ile güçlendirmeyi amaçlayan Anadolu beyleri, alım satım sırasında Asurlu tüccarlara birtakım kaideleri kabul ettirmiştir. Buna göre; krallara ticaretini yaptığı ürünlerin türü ve değerine göre vergi ödemek, Anadolu'ya taşınan kumaşların ilk önce krallar tarafından alınması için hak tanımak, bazı malların sadece krallara ait olduğunu kabul etmek ve bunların alışverişini yapmamak koşullarına Asurlu tüccarlar razı olmuştur.¹³⁶ Bundan anlaşılıyor ki krallar, dönemin iktisadi hayatına yön verirken aynı zamanda Anadolu'nun aristokrat sınıfını da oluşturmuştur.

Hayat düzeyi yerli halka göre oldukça üstün olan Anadolu beyleri, doğrudan saraya bağlı olan devlet memurlarından oluşan sınıfı lonca teşkilatı gibi organize ederek günlük hayatlarını şu memurlar sayesinde düzenlemişlerdir: “*Rabipaşşuri*” sofracı başı, “*rabinagiri*” dellallar başı, “*rabi sise*” atlar başı, “*rabimaşşarti*” hazinedar, “*rabi kak ki*” silahlar başı, “*rabihattim*” asacı başı, “*rabisikkati*” ordu kumandanı. Bunların dışında meslek grubu olarak da “*rabinappâhe*” demirciler başı, “*rabinaggari*” marangozlar başı, “*rabi al ah hini m*” değirmenciler başı, “*rabişâb'im*” işçiler başı, “*aşka p um*” dericiler, “*aşla kum*” çamaşırcılar sayılmaktadır. Şehrin bazı işlerini üstlenen sınıflar ise şunlardır: “*rabi mahirim*” Pazar başı “*rabi serim*” şehrin etrafında bulunan tarlalardan sorumlu memurlar başı, “*rabi al pat i m*” sığır ürünleri başı, “*rabi eşi*” odunlar başı, “*rabi hurşâtim*” ormanlar başı.¹³⁷

Bir devletin yönetim merkezi, o ülkenin ulusal ve uluslararası politikadaki azametinin en önemli göstergelerinden birisidir. Devletler özellikle başka ülkelere karşı izlediği siyasette güçlü olabilmek için bu ihtişamı korumak mecburiyetindedir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Anadolu beyleri sarayın görkemli ve gösterişli özelliği ile siyasette etkili olmuştur. Bunun yanı sıra bu dönemde Anadolu'da kurulan ticari ilişkilerin odak noktasını da yerel beyler teşkil etmiştir. Böylece Anadolu'da yerel beylerin başını çektiği, Asur Devleti ve Asurlu tüccarların

¹³⁵ Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Nesa Sarayları ve Mabetleri*, s.61-62.

¹³⁶ Kürşat Koçak, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Ticareti Yapılan Mallar ve Vergiler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:1, S:27, Yıl:2009, s.221.

¹³⁷ Emin Bilgiç, “Anadolu'nun İlk Tarihi Çağı'nın Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafyası Fakültesi Dergisi*, C:6, S:5, Yıl:1948, s.507.

etkili olduğu bir bileşim meydana gelmiştir. Taraflar bir araya gelirken sosyal tabaka ve iç ticarete katılan kent halkı da bu değişim sürecinden etkilenmiştir.¹³⁸

Can güvenliği ve beslenme gibi temel kaygıların ön planda olduğu bu dönemde yerel yöneticiler; çevresinde askerler, rahipler, zanaatkârlar ve tüccarlar toplamıştır. Bu sayede belirli bir iş gücü ve serveti bir araya getiren beyler, Asurlu tüccarlarla olan ilişkilerini ilerletmiştir.¹³⁹ Zira MÖ. 2. Binyılın başlarında bu münasebetin yoğunlaştığı Kaniş-Karum ölçeğinde başka bir uluslararası ticaret merkezi ne Mezopotamya’da ne İran’da ne de Anadolu’da kurulabilmiştir.¹⁴⁰

2.3. Askeri Teşkilat

Asur Ticaret Kolonileri Devri’nde yeterli kuvvete sahip olmayan beylikleri itaat altına alan Anadolu’daki krallar, siyasi nüfuz ile güçlü askeri ittifaklar teşkil etmiştir. Bazı beylikler bazen cesaretlerini toplayıp krallıktan ayrılarak müstakil hareket etmeye çalışsalar da geriye kalan vassallıkların çoğu bu teşkilatlanmayı gerçekleştirecek kabiliyete henüz ulaşamamıştır.¹⁴¹

Egemen bir güç olmadığından dolayı Asurlu tüccarlarla yaptıkları birtakım sözleşmeler ile zenginleşen Anadolu kralları, onların siyasi hâkimiyetini kabul etmemiştir; aslında Asurluların böyle bir amacı da olmamıştır.¹⁴² Krallar, ihtişamını korumak, kendisine bağlı üst birlikleri kontrol altında tutmak, vergi kaçakçılığını önlemek ve dış saldırılara karşı kenti korumak amacıyla güçlü ordular teşkil etmiştir.¹⁴³

Asurlu tüccarlar her ne kadar ulaşım vasıtası olarak merkep kullansa da Anadolu kralları için at bu dönemde önemli bir araçtır. Kültepe mühürlerinde ve Kaniş Karumu’nda bulunan vazo üzerindeki koşumlu at modeli kralların savaş arabalarında attan faydalandıklarını göstermiştir.¹⁴⁴

Atlı birliklerle meydan savaşlarında büyük avantaj sağlayan krallar, savaş arabalarının iş göremediği yerde ise piyadeleri ön plana çıkarmıştır. Yaya birliklerinin katılımıyla savaşlarda amacına ulaşmaya çalışan krallıklar başka şehrin

¹³⁸ Sevgi Aktüre, *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri*, s.123.

¹³⁹ William Hardy McNeil, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi Yayınları, 18. Baskı, Ankara 2021, s.64.

¹⁴⁰ Sevgi Aktüre, *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri*, s.123.

¹⁴¹ Mehmet Ali Kaya, *Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi I*, s.102-103.

¹⁴² Sevgi Aktüre, *Anadolu’da Bronz Çağı Kentleri*, s.118.

¹⁴³ Nazmi Özçelik, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, s.60.

¹⁴⁴ Füzuran Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.74.

malına el koyarak veya ticari menfaatlerini koruyarak bir gaye tasarlamıştır.¹⁴⁵ Yani Anadolu krallıklarının savaşlardaki temel amacı yine ekonomik kazanç sağlamaktır.

Ordunun başında başkomutan olarak bulunan kral, görevlendirdiği memurlar sayesinde tehlikeden uzak bir yaşam sürdürmeye çalışmıştır. “*Rabi-sabim*” adıyla bir komutanın başında bulunduğu muhafız alayı kralı korurken¹⁴⁶ “*rabibattim*” yöre şefi, “*rabidayyalim*” haber alma lideri, “*rabirakki*” cephane görevlisi, “*rabisariqi*” ise hırsızlık vakalarını incelemiştir.¹⁴⁷

Askeri güç bir devletin içte ve dışta otorite sahibi olmasını sağlayan en önemli caydırıcı unsurdur. Eski Çağ’dan günümüze kadar baktığımızda medeniyetlerin mücadelelerinde mutlaka bir hedefinin olduğu görülmüştür. Bazen yakıp yıkıp istila etmek bazen zulüm altında ezilen uluslara adalet ve hoşgörü götürmek bazen de ekonomik zenginliği arttırmak bu amaçlardan en yaygın olanlarıdır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağında yaşayan krallar, Asurlulara veya başka bir dış güce karşı bağımsızlık mücadelesi vermek veya cihan hâkimiyeti için bir fetih politikası izlememiştir. Krallar egemen olduğu şehirlerdeki saltanatını devam ettirebilmenin en önemli şartının zenginlik olduğunu düşündükleri için askeri yapıdaki düzeni de buna göre inşa etmiştir. Krallar Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticareti sürekli kılarak alım satım etkinliği esnasındaki güvenliği sağlamayı bunun dışında diğer beylere karşı otoritelerini korumayı temel gaye olarak benimsemiştir.

2.4. Anadolu’da Bulunan Değerli Hammaddeler

Anadolu, Maden Çağı’na ulaşıncaya kadar Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik Çağlar ile binlerce yıl Taş Devri geleneklerini yaşamıştır.¹⁴⁸ Bu alışkanlıklar Neolitik Çağ’da ateşin denetim altına alınmasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Nitekim bazı hammaddeleri daha elverişli hale getirmek, katı maddeleri şekillendirmek ateş yardımıyla mümkün olmuştur. Ancak Anadolu halkı mineralden metal eser elde etmeyi hemen keşfedememiştir. Önce metal bileşikleri diğer taş türlerinden ayıran

¹⁴⁵ Nazmi Özçelik, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, s.61.

¹⁴⁶ Hasan Ali Şahin, *Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.65.

¹⁴⁷ Hakan Erol, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı”, s.1309-1310.

¹⁴⁸ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Yayınları, 15.Baskı, Bursa 2020, s.9-16.

insanlar, MÖ. 8500'lerden sonra Anadolu'da metalin asıl özelliklerini fark edip onu özel bir yere koymuştur.¹⁴⁹

Kalkolitik Çağ'da taş araç-gereçler yanında bakır madeniyle tanışan Anadolu insanı¹⁵⁰ MÖ. 4. Binyıl sonları ile 3. Binyılın başlangıcında ise bakır kalay karışımı olan tunca ulaşmıştır.¹⁵¹ Bakıra göre daha dayanıklı olan bu yeni alaşım, özellikle silah üretiminde kullanılmıştır. Anadolu beylerinin siyasal bir kimlik kazanmaya başladığı bu dönemde, tunç istihali, nüfuzun en önemli göstergelerinden olmuştur.¹⁵² Erken Tunç Çağı'nda bakır ile tunç, kurşun, kalay, altın, gümüş ve elektron gibi çeşitli madenlerin kullanıldığı¹⁵³ Anadolu'nun Truva yöresi ile Orta Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde yer alan yerli madencilik okulları söz konusu olmuştur. Bu durum Anadolu halkının sanatta yüksek bir seviyeye ulaştığını kanıtlamıştır.¹⁵⁴

Geç Kalkolitik Çağ'da, Anadolu ile Mezopotamya arasında canlanan maden alışverişi, Orta Tunç Çağı'nda, Anadolu madenciliğini zirveye çıkarmıştır.¹⁵⁵ Bu dönemde Anadolu krallarının kalay bağımlılığı,¹⁵⁶ zanaatkârların tunç silah, kap, kacak ve mühürleri yapmak amacıyla ihtiyaç duyduğu hammadde önemli gelişmelere yol açmıştır.¹⁵⁷ Maden fırınları minerallere yakın yerlerde kurulup işletilirken bir fabrika gibi faaliyet göstermeye başlamıştır. Üretilen metallerin ticaretini yaparak zenginleşen seçkin kesim ile sarayında mal stoklamaya başlayan kralların doyumsuzca hareket etmeleri maden ticaretini hızlandırmıştır.¹⁵⁸ Bu pazarlama işini coğrafyanın Anadolu insanına sunduğu nimetlere ortak olmak isteyen Asurlu tüccarlar üstlenmiştir.

¹⁴⁹ Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 1.Baskı, Ankara 2015, s.20-21.

¹⁵⁰ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s.9-16.

¹⁵¹ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s.94.

¹⁵² Erkan Fidan, "Anadolu'nun İlk Madencileri ve Madeni Eserleri (M.Ö. 9000-2000)", *Madencilik Yer Bilimleri Dergisi*, S:23, Yıl:2012, s.59.

¹⁵³ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s.17.

¹⁵⁴ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.31.

¹⁵⁵ Sırrı Tiryaki, "Doğu Anadolu Bölgesi Madenciliğinin Başlangıç Evreleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:7, S:13, Yıl:2017, s.180.

¹⁵⁶ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s.94.

¹⁵⁷ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, s.99.

¹⁵⁸ Ünsal Yalçın, "Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış", *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi*, S:9, Yıl:5, Ankara 2016, s.9.

2.4.1. Altın

Altın, hacmine oranla ağırlığı çok olan, ışıltılı, sarı, esneyebilme özelliği bulunan, havadan ve sudan etkiye uğramayan, siyahlaşıp paslanmayan kıymetli bir madendir. Tabiatta saf halde bulunduğu, saray, tapınak gibi yapılarda heybet ve saygınlığı belirttiği için insanlar tarafından vazgeçilmez olmuştur.¹⁵⁹

Anadolu'da MÖ. 3. Binyılda üretilmeye başlanan altın¹⁶⁰ Alacahöyük, Truva, Alishar'daki mezarlarda ölü armağanları olarak ortaya çıkarılmıştır. Zengin altın eşyaya ulaşamamasına rağmen¹⁶¹ altın yataklarına Yakındoğu'da, Anadolu'nun batı ve kuzeybatısında görülmesine karşın Mezopotamya, Filistin ve Suriye'de rastlanmamıştır. Bu durum Anadolu'nun komşu coğrafyalar karşısındaki önemini de arttırmıştır.¹⁶²

Akad Devri'ne ait Lagaş'da bulunmuş Eski Sümer metinlerinde “*Guşkin*” olarak ifade edilen altın,¹⁶³ Koloni Devri'nin anlamlı madenlerden birisidir. O dönemde alışverişin temel unsuru gümüş olduğundan dolayı para yerine pek kullanılmamıştır. Yapılan bütün değerlendirmelerde gümüş esas alınmıştır. Bu kıymetlendirmede inişli çıkışlı bir kur yaşanmıştır ki altın, ekonomik dengelere göre genelde 6/1 ile 9/1 gümüş oranında gidip gelmiştir.¹⁶⁴ Bu durum Anadolu'da enflasyonun ilk izlerine Koloni Devrinde rastlanıldığını göstermiştir.¹⁶⁵

Mal fiyatlarının farklılık arz ettiği dönemde altın, niteliğine göre isimlendirilmiştir. Buna göre; “*Hurasum*” altın, “*hurasum pašallum*” saf altın, “*hurasumdamqum*” iyi altın¹⁶⁶ “*kupursinum*” düşük kaliteli altın gibi.¹⁶⁷ Şüphesiz alacaklılar daima en kalitelisini istediklerinden dolayı senetlerde “*hurasum pašallum*” ifadesine sıklıkla rastlanılmıştır.¹⁶⁸ Bu arada düşük kaliteli altın olarak

¹⁵⁹ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. BİN Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s.4-5.

¹⁶⁰ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.97.

¹⁶¹ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. BİN Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.24.

¹⁶² Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, s.113.

¹⁶³ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi”, *Sümeroloji Araştırmaları 1940-1941*, İstanbul 1941, s.941.

¹⁶⁴ Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, s.119.

¹⁶⁵ Hüseyin Sever, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler”, *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, (12-16 Eylül 1994), C:1, Ankara 1994, s.87.

¹⁶⁶ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.94.

¹⁶⁷ Sedat Alp, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kaneş/Neşa'da Hititlerin Varlığı ve Yoğunluğu,” *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:3, S:1, Yıl:1997, s.8.

¹⁶⁸ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi”, s.943.

geçen “*Kupursinnum*” kelimesinin tahminen Timelka’ya yakın bir yerde olacağı düşünüldüğünde, yörenin altın rezervine sahip olduğu öngörülebilir.¹⁶⁹

Koloni Devri’nde değerine değer katan altın, tüccarların kazançlarını değerlendirdiği kârlı bir yatırım halini almıştır. Özellikle kalay ve tekstilden muazzam gelir elde eden tüccarlar, gelirlerini altına dönüştürüp Asur’a döndüğünde, yerlerini Asur’dan Anadolu’ya gelen diğer meslektaşlarına bırakmıştır.¹⁷⁰ Bu değerli madene ulaşmayı ve bunun sonucunda zenginlik elde etmeyi amaç edinen Asurlu tüccarlar için tehlikeli yolların veya başka ülkede yaşamının onlar için çok büyük zorluğu olmamıştır. Çünkü zorluklarla karşılaştıklarında hep şunun hayalini kurmuşlardı: “Anadolu’ya gidip ticaret yapıp kârı altına dönüştürüp ülkeme geri döneceğim.”

2.4.2. Gümüş

Gümüş; ırmak, çay ya da dere yataklarında yığılan, bazen de kayaçların içinde dalgalı çizgi halinde bulunan önemli bir metaldir. Parlatmaya elverişli, yumuşak, kolaylıkla biçimlendirilebilir beyaz renkli bir öge olan gümüş, Antik Çağ başlarında keşfedilerek tüketilmeye başlanmıştır.¹⁷¹

Altından daha önce tanınan gümüş madeniyle ilgili Anadolu’da çıkarılmış olan ilk malzemeler Korucutepe’de (Elazığ) bulunmuştur. Silah araç gereçlerinin bulunduğu yer, bölgede yaşayan insanların metal becerilerine sahip olduğu konusunda kanaat verici belgeler olmuştur.¹⁷² Doğu Anadolu Bölgesi dışında, Batı Karadeniz, Orta Anadolu ile Toroslarda çıkarılan zengin gümüş madenleri mevcuttur.¹⁷³

Sümerce metinlerde “*Kû. LUHHA*” tasfiye edilmiş gümüş, “*Kû. BABBAR*” beyaz gümüş şeklinde ifade edilen gümüş madeni,¹⁷⁴ Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda külçe şeklinde, tüccarların varlıklarını mübadele ettiği parayı ifade

¹⁶⁹ Emin Bilgiç, “Anadolu’nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler”, *Belleten*, C:X, S:39, Yıl:1946, s.407.

¹⁷⁰ Hüseyin Sever, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler”, s.84.

¹⁷¹ Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, s.172.

¹⁷² Sırrı Tiryaki, “Doğu Anadolu Bölgesi Madenciliğinin Başlangıç Evreleri”, s.181.

¹⁷³ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu’da (İ.Ö. 2. BİN Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.221-222.

¹⁷⁴ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu’da Maden Ekonomisi”, s.937.

etmektedir. Yani Asurlu tüccarların kârlarını altına dönüştürmeden önce günlük yaşamda sıklıkla kullandığı maden olmuştur.¹⁷⁵

Gümüş, kimi zaman tüccarlar tarafından belli bir tarihe bağlı olarak hazırlanmış bir senet ile Karum dairesinin belirlemiş olduğu faiz oranına göre yerli halka borç olarak verilirken,¹⁷⁶ kimi zaman da Asur'a taşınıncaya kadar külçe halinde sarayda veya belirli yerlerdeki depolarda saklanmış veya stok edilmiştir.¹⁷⁷ Çünkü gümüş, her şeyden önce dönemin geçerliliği en yüksek olan parasını ifade etmiştir. Asurlu tüccarlar ile Anadolu halkı arasında para olarak kullanılmasının yanı sıra tüccarlar tarafından Anadolu halkına borç olarak da verilmiştir. Anadolu kralları ellerinde bulunan gümüşü sarayda kullanırken bunun dışında da kötü gün için bir nevi yastık altında gümüş saklamıştır. Çünkü paranın yerine geçen gümüş madenini ekonomik ve siyasi gücün göstergesi olarak ellerinin altında bulundurmıştır.¹⁷⁸

“*Kaspumsarrupum*” ve “*bayağı*” (kaspum) olarak iki farklı kalitede ifade edilen gümüş Asur tüccarların ticaret için Anadolu'yu tercih etmelerinde etkili olurken, Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'nun arzu edilirliliğini de arttıran en önemli yeraltı zenginlik kaynağıdır. Öyleki Mezopotamya'da yaşayan milletler, Anadolu'yu “*Gümüş Ülkesi*” olarak ifade etmiş, bundan dolayı da bölge Asurlu tüccarlardan önce Akadlar zamanında istilaya maruz kalmış, Koloni Devri'nde ise ele geçirmenin farklı bir yolu olan ticaret ile Asurlu tüccarların hizmetine sunulmuştur.¹⁷⁹

Gümüş madenini altın ile ülkesine götüren Asurlu tüccarlar, ince eleyip sık dokumuştur. Kaliteli gümüşü Asur'a götürürken geriye kalanı da boşa harcamamış onu da ülke içerisinde oluşturdukları pazarlarda satmıştır. Farklı niteliklerdeki gümüşü araç gereç yapmak için halkın arzına sunan Asurlu tüccarlar ticarete devam etmiştir. Yani tüccarlar, Anadolu'ya getirdikleri ürünleri sadece gümüş karşılığında değiştirip ülkelerine geri dönmemiş; Anadolu'daki hazineyi son damlasına kadar değerlendirerek kâra dönüştürmüştür.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.93.

¹⁷⁶ İrfan Albayrak, *Kültepe Tabletleri IV*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s.24.

¹⁷⁷ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.93.

¹⁷⁸ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi”, s.937.

¹⁷⁹ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.98-99.

¹⁸⁰ Hüseyin Sever, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler”, s.86.

2.4.3. Bakır

“İleri Üretici Dönem” adı verilen Kalkolitik Çağ’da, madenin cevherden elde edilmesi neticesinde, Neolitik Çağ’daki büyük evrimden sonra ikinci büyük keşif gerçekleşmiştir. Kalkolitik Çağ’ın kapılarını açan bu buluş, bakırın işlenip daha kullanılır hale getirilmesi olmuştur.¹⁸¹

İnsanların kullandığı ilk maden olan bakır; erişilmesinin kolaylığı, erime hızınının düşük olması ve nakışlarındaki rahatlık sebebiyle geniş bir alana yayılmıştır.¹⁸² Bu sahada en talihli coğrafya Anadolu olmuştur. MÖ. IX. Binyılda Çayönü, Hallançemi ile Orta Anadolu’daki Aşıklıhöyük gibi merkezlerde ulaşılan boncuk, bız, iğne gibi eşyalar bakır madeninin emek sonucunda ortaya çıkan farklı ürünlerde bir hammadde olarak kullanıldığını göstermiştir.¹⁸³

Bakır yığınları yönüyle bereketli olan Anadolu’daki ilk bakır işletmesi Çorum ilinde bulunan Derekutuğun’dur. Bunun dışında Eski Çağ’dan itibaren Karadeniz, Batı ve Doğu Anadolu’da bakır üretimi için önemli merkezlerin kurulması Anadolu’da madencilik çalışmalarının erken başladığının bir kanıtıdır.¹⁸⁴

Sümer ve Babil kaynaklarında “URUDU” olarak ifade edilen bakır, Kültepe metinlerinde “erium” diye geçmiştir. Mektuplarda sıklıkla bakır madeninden söz edilmekle birlikte bazı yerlerde miktarının 2230 kiloya kadar vardığı söylenmiştir. Buna göre Anadolu’nun iç ticaretinde de önemli bir yere sahip olmuştur.¹⁸⁵

Bakır üretiminin ilerlemesinden sonra Anadolu’ya adım atan Asurlu tüccarlar zamanında, bakır bir ticari eşya olarak ön plana çıkmıştır. Alışverişte kullanılan bakırın altın ve gümüş gibi farklı kaliteleri vardır: En değerli bakır 1/46 gümüş üzerinden değerlendirilmiştir.¹⁸⁶ “Temiz bakır”, “iyi bakır” ve “haburata” bakır olarak kıymetlendirilen¹⁸⁷ bu madeni değişim aracı olarak kullanan Asurlu tüccarlar, getirdikleri malı bakırla değiştirirken¹⁸⁸ aldıkları bakır Tismurna ve Turhumit şehirlerinde (Orta Karadeniz) bulunan arıtım yerinde damıtarak kentlere taşıyıp, karşılığında altın veya gümüş almıştır. Bu durum Asurlu tüccarların Anadolu’da

¹⁸¹ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.22.

¹⁸² Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.22.

¹⁸³ Erkan Fidan, “Anadolu’nun İlk Madencileri ve Madeni Eserleri (M.Ö. 9000-2000)”, s.668.

¹⁸⁴ Erkan Fidan, “Anadolu’nun İlk Madencileri ve Madeni Eserleri (M.Ö. 9000-2000)”, s.668.

¹⁸⁵ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu’da Maden Ekonomisi”, s.926.

¹⁸⁶ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu’da (İ.Ö.2.Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.31.

¹⁸⁷ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’da Ticari Hayat*, s.88.

¹⁸⁸ Füzuan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.74.

kapsamlı bir ticaret yaparken bu alışverişte ne kadar seçici olduklarını da göstermiştir.¹⁸⁹

Anadolu'nun sahip olduğu bakır madeni Asurlu tüccarları buraya çeken en önemli zenginlik kaynağıdır.¹⁹⁰ Bu hazineyi sonuna kadar değerlendirirken Anadolu'ya yazıyı getiren Asurluların bölgeye uygarlığı taşıyıp kültürel ilişkileri canlandırılma fikri olmamıştır. Onların Anadolu'ya yazıyı taşımaları ticari, siyasi ve hukuki işlerini kolaylaştırmaya yöneliktir.

2.4.4. Kalay

Kalay; gümüş beyazlığında, yumuşak, uzayabilen, soğuk işlem yöntemiyle daha elverişli hale getirilebilen, erime noktasının düşük olması sebebiyle demir, çelik ve bakırın temiz yüzeylerine sıkıca tutunabilen bir kaplama malzemesidir.¹⁹¹ Bakıra göre cazibesi daha az olmasına rağmen kalayın, maden tekniğinin gelişiminde etkili olduğu görülmüştür.¹⁹²

Kalkolitik Çağın sonlarında keşfedilen kalay, bakırın daha sağlam bir hale dönüşümünü sağlamak için kullanılmıştır.¹⁹³ Ancak bunun öncesinde bakır, yeteri kadar silah çeşidi malzeme yapımına elverişli olmadığından dolayı, başta arsen ile karışım haline getirilmiştir.¹⁹⁴ Daha sonra kalayı fark eden ehil insanlar bakırın kalay ile karıştırılmasıyla yeni ve daha dayanıklı bir metal elde etmiştir.¹⁹⁵

Metinlerde “AN. NA” olarak geçen kalay; Mezopotamya'da, Anadolu'dan daha eski zamanlarda kullanılmıştır. Tepe Gavra'nın Cemdet-Nasr Kültür Çağı'na denk gelen tabakalarda ve Ur Kral Mezarlarında kalay içeren eşyalar bulunmuştur. Bunun dışında Akad Devri'ne ait olan kalay materyallerinin ortaya çıkarılması, kalay işleme tekniğinin Mezopotamya'da, Anadolu'dan daha erken öğrenildiğini göstermiştir.¹⁹⁶

Anadolu'da Kalkolitik Çağ'da çok az sayıda saf bakırdan eşya bulunması bunun yanı sıra Koloni Çağı'ndan en az birkaç yüzyıl önce Alacahöyük mezarlarında

¹⁸⁹ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.100.

¹⁹⁰ Ekrem Memiş, “Bakır Madeninin Eski Anadolu Medeniyeti'nin Gelişmesindeki Rolü ve Önemi”, X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (22-26 Eylül 1986), C:1, Ankara 1990, s.85.

¹⁹¹ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.12.

¹⁹² Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, s.185.

¹⁹³ Ünsal Yalçın, “Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış”, s.99.

¹⁹⁴ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s.94.

¹⁹⁵ Ünsal Yalçın, “Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış”, s.99

¹⁹⁶ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi”, s.915-916.

bakır-kalay karışımından araç gereçlerin ortaya çıkarılması, Anadolu insanının eski dönemlerden beri kalay madenini tanıdığını göstermiştir.¹⁹⁷ Yine MÖ. III. Binyılın ikinci yarısında Truva, Alacahöyük, Horoztepe ve Mahmatlar'da dökümcülükte çok ileri gidildiğini ispatlayan zengin buluntular ortaya konulmuştur.¹⁹⁸ Bununla birlikte aynı dönemde Kestel'den kalay çıkarıldığı kanısına varılmıştır.¹⁹⁹ Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda ise Toros Dağları sınırını kapsayan Bolkar Dağında, kalay kaynaklarının varlığı görülmüştür.²⁰⁰

Görülüyor ki Eski Çağ'dan beri Anadolu'da kalay madeni bulunuyordu. Ancak ihtiyaca cevap verecek üretime sahip olmayan kalay, Asur Ticaret Kolonileri Çağında, Asurlu tüccarlar aracılığıyla Anadolu'ya getirilmiştir.²⁰¹ Bu durumun ortaya çıkmasında şu sebepler etkili olmuş olabilir: Kuzeybatı ve Orta Anadolu Bölgeleri ile Yukarı Fırat ve Dicle havzalarında yaşayan ayrıcalıklı sınıfın²⁰² kalay madenini bronz yapımında kullanırken bilinçsiz bir şekilde tüketmesi ya da Anadolu'da var olan kalayın kralların beğenisine hitap etmemesi veya ihtiyacı karşılayabilecek miktarda olmamasından kaynaklanabilir.²⁰³

Anadolu beyleri, kalayın ülkeye girişini kolaylaştırmak için kalaydan %2-3 gibi düşük oranda vergi almıştır. Bu durum Anadolu'da kalaya çok lüzum duyulduğunun ve kalayın çok sarf edildiğinin kanıtıdır.²⁰⁴ Bunun dışında günlük hayatta kalaydan vazgeçemeyen, aynı zamanda bunun ticaretini organize eden Anadolu beyleri, kalayı tekelleştirmiştir. Öyleki yerel krallar, kalayın ülkeden çıkışını da yasaklamıştır. Bu madene yerli halktan birinin ihtiyaç duyması halinde bürokrasi katı kurullarla ortaya çıkmıştır. Yani kalaya gereksinim duyan kişi büyük şehirlerde oturan “*rabisikkitim*” adındaki görevliye müracaat edecek, bu yönetici başkanlığındaki kurul toplanacak ve karar verecektir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki ticareti elinde bulunduran Asurlu tüccarlardan birinin kalay arayışında bütün bürokrasi ortadan kalkacak, Asurlu tüccarın işi kolaylaşmış olacaktır.²⁰⁵ Bu

¹⁹⁷ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.10.

¹⁹⁸ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.83.

¹⁹⁹ Ünsal Yalçın, “Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış”, s.101.

²⁰⁰ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.38.

²⁰¹ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.102.

²⁰² Ünsal Yalçın, “Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış”, s.101.

²⁰³ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.102.

²⁰⁴ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi”, s.915-916.

²⁰⁵ Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, s.188-190.

Asurlu tüccarları Anadolu'daki imtiyazlarından sadece biri ama onlar için belki de en önemlisidir; çünkü bu ayrıcalığın kaynağında yine kâr amacı yatmaktadır.

Asurlu tüccarların kolonizasyon hareketi ile Anadolu'da maden işlemeciliğinin gelişmesi, metal işçiliğinde uzmanlaşmış bir grubun varlığını göstermiştir. Anadolu'ya yapılan g lerin dışında Asurlu tüccarların ticari faaliyetleri, gelişmiş bir maden kültürünün dışarıdan gelen etkilerle genişlediğine işaret etmektedir. Bu durum altın, bakır gibi metalleri tanıyıp basit yöntemlerle işleyen hünerli bir grubun Asur'dan Anadolu'ya gelmiş olabirliğini de kuvvetlendirmiştir.²⁰⁶

²⁰⁶ Sevgi Aktüre, *Anadolu'da Bronz ağı Kentleri*, s.118.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASURLULARIN HAMMADDE VE PAZAR ARAYIŞI

MÖ. 2000’li yıllarda Ur Krallığı’nın dağılması sonucunda siyasi ve ekonomik açıdan bağımsızlığını sağlayan Asur kralları²⁰⁷ bu ticaret hacminin sağladığı avantajlar ile öncelikle hammadde elde edip el tezgâhlarında işleyerek bunu satışı sunmak için veya herhangi bir işleme tabi tutmadan ürünler üzerinden kâr elde etmek amacıyla pazar arayışı içerisine girmiştir. Bu amaçla siyasi politikalarını öncelikle ekonomik fayda üzerine inşa eden Asurlu krallar, ülkelerinden geçen tüccarlara birtakım ayrıcalıklar tanıyarak hammadde kontrolünü sağlamış ve böylece kısa sürede Asur’u bir yatırım merkezi haline dönüştürmeyi başarmıştır.²⁰⁸

Asur Kralı İluşuma, Güney Mezopotamya’dan gelen tüccarlara imtiyazlar vererek onları Asur pazarına çekmiştir. Güney Mezopotamyalı tüccarlar, Asur’a gelip kalay alırken Körfezden getirdikleri bakırı satarak Asur’u bir depo haline getirmiştir.²⁰⁹ Ancak Güney Mezopotamya’dan Asur’a gelen tüccarların aldığı kalay, Mezopotamya’dan değil; Güney İran’da bulunan kaynaklardan temin edilmiştir. Ayrıca Tebriz’in güneyindeki Karadağ, Afganistan ile Hindistan’dan da Asur’a kalay ulaşmıştır.²¹⁰

Geçitlerin denetimini elinde bulundurmanın sağladığı avantajı da kullanarak bölgesel ticareti yönlendiren Asurlular, ülkelerinde çıkarılmayan kalay madenine sahip çıkmıştır. Ticareti yapılan kalayın Asur şehrinin mührü ile satışı sunulması²¹¹ Asur krallarının doğu ile yapılan kalay ticaretinin kontrolünü ele geçirdiklerini göstermiştir.²¹²

Güney Mezopotamyalı tüccarlarla yapılan faaliyetler sonucunda önemi iyice artan Asur’un bu özelliğinden daha fazla yararlanmayı amaçlayan Asur kralları, hammadde çeşitliliğini kalayın yanı sıra yeni ayrıcalıklarla arttırmıştır. İluşuma’dan sonra bir diğer Asur Kralı Erişumu’nun “*Gümüş, altın, bakır, kalay, arpa ve yün vergiden muaf oldu.*” sözü Asurluların ticaret ortaklarına sunduğu avantajlarla ticaret

²⁰⁷ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), *Assurlular: Dicle den Toroslara Tanrı Assur’un Krallığı*, s.5.

²⁰⁸ Amelie Khurt, *Eskiçağ’da Yakındoğu (MÖ 3000-330)*, s.112.

²⁰⁹ Amelie Khurt, *Eskiçağ’da Yakındoğu (MÖ 3000-330)*, s.113.

²¹⁰ Recep Yıldırım, *Eskiçağ’da Anadolu*, s.38.

²¹¹ Recep Yıldırım, *Eskiçağ’da Anadolu*, s.38.

²¹² Ahmet Seyrek, *Asur*, Maviçatı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2019, s.5.

yollarındaki konumunu sonuna kadar kullandıklarını veya bu kavşağı sömürdüklerini doğrulamıştır.²¹³

Coğrafi konumun sağladığı kazanımlarla Asur'u bir sermaye piyasası haline dönüştüren Asurlular, kurduğu imalathanelerle yerli yünlerin dışında Babil ve Anadolu'dan getirdikleri kumaşları değerlendirmiştir.²¹⁴ Düşük fiyata ve rahat tedarik edilen kumaşları atölyelerde işleyip veya hammadde halinde depolarda saklayıp fiyat artışını bekledikten sonra satışa süren Asurlu tüccarlar böylece yüksek oranda kazanç sağlamıştır.²¹⁵ Kumaşları kalite, ebat ve tarzına göre gruplara ayıran Asurlu tekstilciler, özellikle ayrıcalıklı olan siyasi grupların taleplerini karşılamıştır.²¹⁶ Yapağı, yünlü deri, yünlü battaniyede yoğunlaşan bu istekler,²¹⁷ çoğunlukla kadınlar tarafından işletilen tekstil atölyelerinde üretilmiştir.²¹⁸

Toplumun her kesimi ile çalışan büyük şirketlerin ortaya çıktığı Asur'da halk, satışa çıkarılmış mallar hazırlayarak bunların satılacağı pazarlar bulmaya çalışmıştır. Puşuken adındaki Asurlu tüccarın Anadolu pazarını fark etmesiyle Asurlular, Anadolu'nun ticari yaşamını kontrol etmeye başlamıştır. Puşuken, içten içe daha geniş bir alana yayılabilmek için ortamı sağlamak amacıyla Anadolu'nun ortasına yakın bir yerde bulunan Kayseri civarındaki Kültepe'ye yerleşmiştir. Burada Asur'da bulunan aile şirketinin bir şubesini açan Puşuken, Asur'dan kumaş ve kalay gibi ürünlerin Anadolu'ya getirilmesinde; buradan da altın, gümüş, bakır, ıtriyat ürünleri ile boyacılık ve dericilikte kullanılan meşe palamudu gibi mamullerin Asur'a gönderilmesinde öncü olmuştur.²¹⁹

Anadolu pazarının kazançlı olduğunu gören Asurlu tüccarlar, Asur'dan Anadolu'ya gelip yerleştikten sonra Anadolu'nun iç ticaretinde de söz sahibi olmuştur.²²⁰ Nitekim Ergani'de çıkarılan bakırın alım-satımını Anadolu kralları arasında yaparak²²¹ Kültepe'yi takiben Boğazköy ve Alishar da dâhil olmak üzere Anadolu'da en az on tane "Büyük Pazar" kurmuştur.²²² Bu pazarları süratli bir

²¹³ Amelie Khurt, *Eskiçağ'da Yakındoğu (MÖ 3000-330)*, s.113.

²¹⁴ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.94.

²¹⁵ İncifer. Banu Doğan, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, s.216.

²¹⁶ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.94.

²¹⁷ İncifer Banu Doğan, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, s.217.

²¹⁸ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.94.

²¹⁹ Muazzez İlmiye Çığ, "Anadolu'nun Ortasında Tarihin En Eski Merkezi", *Orta Doğu Uygarlık Mirası-1*, Kaynak Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2020, s. 29.

²²⁰ Muazzez İlmiye Çığ, "Anadolu'nun Ortasında Tarihin En Eski Merkezi", s.29.

²²¹ Amelie Khurt, *Eskiçağ'da Yakındoğu (MÖ 3000-330)*, s.122.

²²² Muazzez İlmiye Çığ, "Anadolu'nun Ortasında Tarihin En Eski Merkezi", s.30.

şekilde dolaşıp yükünü tutmak isteyen Asurlular, besin ihtiyaçlarını ise yerlilerin tarlalarında yetiştirdikleri ürünlerle karşılamıştır. Burada da yine kâr elde etmeye devam eden tüccarlar, borcun faizi karşılığında hububat talep ederek hem gereksinimini karşılamış hem de kazanç sağlamıştır.²²³

Görülüyor ki; Anadolu'daki yerli tüccarlar, ticari gereksinimlerini Asurlu tüccarlar aracılığıyla sağlarken çok fazla dışa açılmamıştır. Bununla birlikte kendi topraklarının ticaretini Asurlulara teslim eden Anadolu tüccarları, kendi vatanlarına yabancı kalmıştır.²²⁴ Bu durumu kolaylaştıran en önemli temel etken ise Asurluların memurlar aracılığıyla ticareti bir düzene sokarken, yani ticaret bir kamu kurumu tarafından örgütlenmiştir, buna karşılık Anadolu beylerinin duruma seyirci kalması olmuştur.²²⁵

3.1. Asurlu Tüccarların Anadolu'yu Tercih Etme Sebepleri

3.1.1. Siyasi Sebepler

Siyasi istikrar ya da istikrarsızlık, ülkelerin ekonomilerini büyük ölçüde etkileyen faktörlerdendir. Güçlü siyasi temeller üzerine kurulmuş, kararlı politikaların sürdürüldüğü bir ortamda karar vericilerin ufkunun genişlemesi, en uygun ekonomik metotların uygulanmasını sağlamıştır. Ancak savaşlar, isyanlar, taht kavgaları gibi sebeplerden dolayı belirsizliğin yaşandığı durumlarda devletlerin ekonomik performansı da ciddi ölçüde zarara uğramıştır. Siyasi otoritelerin görüş mesafesini kısaltan uzun soluklu karar alma becerilerini engelleyen söz konusu siyasi bulanıklık hali ekonominin diğer katılımcılarını da olumsuz yönde etkilemiştir.²²⁶

Koloni Çağı'nda, Orta Anadolu'daki şehirler küçük krallıklarla idare ediliyordu. Krallar arasında birbirlerinin topraklarını zapt etme, ittifaklar oluşturarak hâkimiyet sahalarını genişletme teşebbüsleri yaşanmıştır. Bunun yanı sıra kralın ölmesi, yeni kralın tahta çıkması, iktidar mücadelesi ayrıca salgın hastalıkların baş göstermesi gibi politik ve sosyal olaylar meydana gelmiştir.²²⁷ Asurlu tüccarlar büyük zarara veya yok olmaya sebep olabilecek olan bu ortamı fırsat çevirmek

²²³ Esmâ Öz Kiriş, *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.15.

²²⁴ Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.13.

²²⁵ Muazzez İlmiye Çığ, "Anadolu'nun Ortasında Tarihin En Eski Merkezi", s.31.

²²⁶ Hatice Karahan, Erdal Tanas Karagöl, "Ekonomik Performansın Temel Yapı Taşı: Siyasi İstikrar", *Seta Perspektif Dergisi*, S:41, Yıl: 2014, s.1.

²²⁷ Lütfi Gürkan Gökçek, Oğuzhan Abacı, *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul 2019, s.89.

amacıyla risk alarak Anadolu'ya yönelmiştir. Siyasi kriz ortamında bulunan, iç karışıkların yaşandığı bir coğrafyayı kâr sağlamak amacıyla tercih eden Asurlular, Anadolu beyleri arasında yaşanan çatışmalarda taraf olarak veya beyler arasında arabuluculuk yaparak kendilerine uygun bir alan oluşturmaya çalışmıştır. Siyasi istikrarın olmadığı, kargaşa ortamından çıkar elde eden Asurlu tüccarlar bu sayede koloni sistemini uzun yıllar işletmiştir.²²⁸

Anadolu'daki egemenlik mücadelesinde önemli bir güç unsuru olan silahlara ihtiyaç duyulması Anadolu kralları ile Asurlu tüccarlar arasındaki ilişkilerin gelişmesinde belirleyici olmuştur. Çünkü bu silahların yapımı için ihtiyaç duyulan kalay Asurlu tüccarlar tarafından temin edilmiştir.²²⁹ Aynı zamanda maddi gücün önemli bir göstergesi olarak kabul edilen kalayın saraylarda yaygın bir şekilde kullanılması Asurlu tüccarlara duyulan gereksinimi arttırmıştır.²³⁰ Bunun bilincinde olan Asurlu tüccarlar, şehir beylerinin çekişmeleri arasında onlara vergi ödemek kaydıyla ticaret yapmıştır. Bu durum Asurluların Anadolu'da herhangi bir siyasi ayrıcalığa sahip olmadığını kanıtlar.²³¹ Buna bağlı olarak Asur'un Anadolu'daki yerel krallıklar üzerinde herhangi bir politik baskı unsuru uygulamadığı da görülmüştür. Bundan dolayı Asurlu krallar, Anadolu beyleri üzerinde herhangi bir nüfuzaya sahip değildir. Hatta Anadolu'daki krallardan bazıları Asur Krallığı ile boy ölçüşebilecek güce sahiptir. Nitekim Asurluların, Harsamna Kralı Hurmeli'ye yazdığı mektupta Harsamna kralını "*Büyük Kral*" olarak anmaları bunun kanıtıdır.²³²

Anadolu'da onlarca beyliğin birbiriyle çekiştiği savaş sürecinden yararlanarak hayat sahası oluşturmayı başaran Asurlu tüccarlar, bazen ticari menfaatleri için bu mücadelenin içerisinde de yer almıştır.²³³ Harsamna ile Zalpa arasındaki mücadelede Asur kralı, Zalpa kralına yardım etmiş ve bundan dolayı da Harsamna kralı, Asurluların ticaret kervanlarına yolu kapatmıştır. Bu kez Asur elçileri (şipruşa alim) ilişkilerin düzelmesi için arabuluculuk yapmıştır.²³⁴ Bunun dışında Kaniş- Washania hattından sonraki bir yol boyunda bulunan bir şehirde ayaklanma çıkınca Asurlu tüccarlar birbirlerini uyarmıştır. Belgelerde geçen "*Eğer şimdiye kadar Kaniş'te isen*

²²⁸ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.47.

²²⁹ Lütfi Gürkan Gökçek, Oğuzhan Abacı, *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*, s.80.

²³⁰ Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabetleri*, s.52.

²³¹ Erol Sever, *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1996, s.55.

²³² Lütfi Gürkan Gökçek, Oğuzhan Abacı, *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*, s.91.

²³³ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, s.42.

²³⁴ Lütfi Gürkan Gökçek, Oğuzhan Abacı, *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*, s.91.

Washania 'ya geç! Ama memleket tekrar sakinleşinceye kadar buraya gelme! İfadesi Anadolu'daki isyanların Asurlu tüccarların ticaretinde bazı aksaklıklar yaşamalarına neden olduğunu göstermiştir.²³⁵

Asurlu tüccarlar Anadolu'da yaşanan sosyal ve siyasal olaylar ancak ticaretlerini olumsuz etkilediklerinde ortaya çıkmıştır. Bunun dışında beylikler arasındaki siyasi mücadelelerinin içerisinde olmamışlardır. Bu durum Asurluların Anadolu'da herhangi bir siyasi amacının da olmadığını göstermiştir. Aslında onlar egemenliğin yalnızca siyasi mücadelelerden ibaret olmadığını da göstermiş oluyordu. Bu tip olumsuzluklarda birbirlerini uyararak Asurlu tüccarlar, Anadolu'daki krallarla ilişkilerini canlı tutarak bölge ile olan ticari münasebetlerini de korumaya gayret göstermiştir.²³⁶

Koloniler Çağı'nda, Mezopotamya'daki siyasi tablo Anadolu'dan pek farklı değildir. Nitekim Asur şehir devleti, Mezopotamya'da yaşayan diğer yerel krallıklardan biriydi. Ancak Asurlular, hâkimiyetlerini öncelikle en yakın komşu şehirlerinde kabul ettirmeyi düşünmemiş, yayılma alanı olarak Anadolu'yu tercih etmiştir. Bu durum Anadolu'nun Asurlular için özellikle ekonomik bakımdan daha cazibeli olmasından kaynaklanmıştır.²³⁷

Anadolu'daki şehir krallarının bu dönemde içinde buldukları siyasi karışıklık hali, iktisadi politikada daha çok kişisel kararlar almalarında etkili olmuştur. Öyleki Anadolu kralları, siyasi hâkimiyetlerinden ödün vermeden sosyal ve ekonomik olarak Asurlulara rahat hareket edebilecekleri ortam hazırlayarak ticaretten elden edilen kârı Asurlu tüccarlarla paylaşmıştır.

18. yüzyılın sonunda Asurlu tüccarlarla olan münasebette kendinden önceki Anadolu kralları gibi düşünmeyen ilk Hitit Kralı Anitta, birkaç Anadolu şehrini ele geçirerek siyasi birliği sağlamaya ve krallığa adım atmıştır. Böylece Hitit devletinin ana hatlarını teşkil eden Anitta, Hatti Krallığı'nı ortadan kaldırarak Orta Anadolu'da Hitit egemenliğini ilan etmiştir. Böylece Asurluların Anadolu'daki ticari etkinliğine de son vermiştir.²³⁸ Sonuçta Anadolu'da yaşanan siyasi değişiklik beraberinde ekonomik politikada da farklılığa sebep olmuştur. O halde Asurlu tüccarların

²³⁵ Salih Çeçen, "Kultepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma", *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:5, S:1, Yıl:2002, s.66.

²³⁶ Lütfi Gürkan Gökçek, Oğuzhan Abacı, *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*, s.91.

²³⁷ Füzuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.62-63

²³⁸ Muhibbe Darga, "Hitit Devleti'nin Ana Hatları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, C:1, S:1, Yıl:1978, s.9.

Anadolu'da ticari faaliyetlerde bulunmasını ve bunun sonucunda önemli kazanımlar elde etmesini sağlayan en büyük faktör bölgede siyasi birliğin olmamasıdır.

3.1.2. İktisadi Sebepler

Mezopotamya için büyük bir yaşam kaynağı olan Fırat ve Dicle Nehirleri bölgede tarımın önemli bir geçim kaynağı olmasını sağlamıştır. Nitekim bu nehirler bölgenin tarımı için hayati derecede önemli olan su kaynağı olduğu gibi getirdikleri alüvyonlarla da verimli tarım alanlarını oluşturmuş ve mimari yapılarda faydalanılan kerpicing temel hammaddesi olan kili bölgeye taşımıştır.²³⁹ Böylece Mezopotamya, coğrafi etkenler sonucunda zirai etkinlikler ve bu etkinliklere bağlı olarak ortaya çıkan bolluğun kaynağı olarak görülmüştür.²⁴⁰ Ancak günlük hayatta kullanılan, aynı zamanda kıymetli görülen maden, kereste ve taş gibi hammaddelere duyulan ihtiyaç, bölgedeki medeniyetleri birtakım arayışa yöneltmiştir.²⁴¹ Bu arama işi bölgedeki siyasi yapının değişmesi sonucunda bölgenin, özellikle de Kuzey Mezopotamya'da yaşayan Asurluların, kaderini değiştirmiştir.²⁴²

MÖ. 2000'li yıllarda Mezopotamya'da ilk uygarlığı oluşturan Sümerlilerin son temsilcisi olan III. Ur Hanedanlığının çöküşünden sonra her şehirde, tıpkı Anadolu'da olduğu gibi, birer küçük krallık ortaya çıkmıştır. Bu siyasal değişikliğin sonunda Mezopotamya'daki ortak mülkiyet anlayışı yerini serbest veya liberal diyebileceğimiz bir ekonomiye bırakmıştır.²⁴³ Küçük şehir devletleri arasında yer alan yaşadığı bölgenin dağlık ve karasal bir iklime sahip olması dolayısıyla diğer Mezopotamya uygarlıklarından biraz daha az gelişmiş bir ekonomiye sahip olan Asurlular yıllardır arzuladıkları zenginliğe ulaşabilmek amacıyla öteden beri elverişli şartlara sahip olan Anadolu'dan faydalanmaya başlamışlardır.²⁴⁴

Asurluların Anadolu'ya yönelmelerinde, bölgenin işe yarar zenginliklerinden yararlanmalarında en büyük ilham kaynağı kendileri gibi Mezopotamyalı olan çağdaşı Akadlar olmuştur. Ünlü Akad Kralı Sargon'un (MÖ.2340-2284) kahramanlıklarından bahseden ünlü "*Şar Tamhari*" vesikalarında, Sargon'un sedir

²³⁹ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, s.19.

²⁴⁰ Yüksel Arslantaş, "Mezopotamya'nın Faunası ve Florası", Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Uluslararası Dördüncü Orta Doğu Semineri İlkçağlardan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar Orta Doğu (Elazığ, 29-31 Mayıs 2009), Elazığ 2011, s.422.

²⁴¹ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, s.19.

²⁴² Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular*, s.49.

²⁴³ Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular*, s.49.

²⁴⁴ Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular*, s.16.

ormanları ve gümüş dağlarına (Toroslara) geldiğinden söz edilmiştir. Böylece Asurlulardan yıllar önce Akadlar, Anadolu'daki zenginlikleri Mezopotamya'ya götürmek istemiştir. Sargon'un çizdiği bu yolu ondan sonra torunu olan bir diğer Akad Kralı Naramsin (MÖ.2260-2223) devam ettirmiştir. Nitekim Naramsin yazıtlarında, Anadolu'ya seferler düzenlediğini anlatmıştır. Bu seferlerin düzenlenmesinde Anadolu'nun, Mezopotamya için ahşap, gümüş haricinde bakır ve altın gibi kıymetini daima koruyan önemli bir hammadde kaynağı olması etkili olmuştur.²⁴⁵

Anadolu'dan kereste, gümüş ve bakır gibi işlenmiş hammadde alarak karşılığında kendi üretim malzemesini satmak isteyen Asurlu tüccarlar, Akadlar gibi Anadolu'ya ilerlemiştir.²⁴⁶ Ancak Asurlular, savaşla değil bölgenin sosyo-politik şartlarını tahlil ederek ticaret eksenli bir politika izleyerek Anadolu'ya yönelmiştir.

Asur ticaret kolonisinin temel işlevi mübadele yoluyla yapılan ticaretten gelir elde etmektir. Anadolu'da ucuz olduğu için bakır alan²⁴⁷ ve bunun bir kısmını da hediye olarak Asur'a gönderen tüccarlar²⁴⁸ farklı kalitedeki bakırları eşya yapmak için bir şehirden diğerine taşıyarak Anadolu'nun iç ticaretinde de etkili olmuştur. Bunun dışında altın, gümüş ve bazı kıymetli eşyaları ülkelerine götürerek hem ulusal hem de uluslararası ticarete etkili olmuştur.²⁴⁹

Koloni Devri'nde Anadolu'daki yerli halk bölgenin coğrafi özelliklerine bağlı olarak tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlıyordu. Buna bağlı olarak özellikle Orta Anadolu'da bir tarım faaliyeti olan üzüm yetiştiriciliğini tercih edilmiştir.²⁵⁰ Ayrıca ev ve tarla satışlarından elde ettiği kazanç ile geçimini sağlamıştır.²⁵¹ Aslında Asurluların memleketi Mezopotamya'da da tarım için doğal şartlar bakımından Anadolu ile benzer özellikler vardı. Ancak Asur ülkesindeki gelişmelere yön veren kralların bu ticareti desteklemeleri, tüccarların ağırkanlı olmayıp kâr elde ettikçe daha fazlasını arzulamaları, Anadolu halkı ile Asurlular arasında en önemli kırılma noktası olmuştur. Bu avantajlar Asurluları, ekonomik bakımdan Anadolu halkından

²⁴⁵ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.35-36.

²⁴⁶ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.46.

²⁴⁷ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.46.

²⁴⁸ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.10.

²⁴⁹ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.76.

²⁵⁰ Esmâ Öz Kiriş, *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*, s.29-32.

²⁵¹ Lütfi Gürkan Gökçek, Oğuzhan Abacı, *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*, s.91.

ayırmıştır. Onlar daha kârlı ve kapsamlı olan ticari faaliyetlere yönelirken Anadolu halkı ise geleneksel geçim kaynakları ile yaşamaya devam ettirmiştir.

Anadolu M.Ö. III. binyıllarda altın, gümüş ve bakır gibi zengin maden kaynaklarının bu dönemde işletilmesi, zirai yöntemlerin fazlasıyla gelişmesinin etkisiyle²⁵² sulu tarım faaliyetinin yapıldığı en eski bölgelerden birisi olması sebebiyle²⁵³ Kuzey Mezopotamya’da yaşayan Asurlu tüccarların ilgisini çekmiştir. Buna rağmen Anadolu halkının gelir seviyesi Asurlu tüccarlar kadar gelişmiş bir seviyede değildir. Servetin peşinde olan Asurlu tüccarların Anadolu’ya iyice yerleşip ticarete etkin olduktan sonra bu durumdan faydalandıkları görülmüştür. Kısa sürede Anadolu halkının önemli bir kısmı Asurlu tüccarlara ekonomik olarak mecbur kalmıştır.²⁵⁴

Kentler ve bilhassa uluslararası ticaret için yazışmanın hayli önemli olduğu bir dönemde Anadolu halkı henüz yazıyı kullanmaya başlamamıştır. Güncel pazar şartlarından haberdar olabilmek için oldukça mühim olan yazının henüz Anadolu halkı tarafından tanınmaması, uygarlığın önemli parçalarından biri olan ekonomik gerilemeye de sebep olmuştur. Asurlu tüccarlar, okur-yazar olmadıklarından dolayı o günkü ekonomik değerlendirmelere hâkim olamayan Anadolu halkı ile yaptıkları alışverişten yüksek oranda kazanç sağlamıştır. *Örneğin: “20 gram kalayı 1 gram gümüşle, 1 gram gümüşü ise 10 gram kalay ile değiştirmiştir.* Böylece Asurlu tüccarlar hem alıştan hem de satıştan ayrı olarak fayda sağlamıştır.²⁵⁵

Ticaret yapmak için toplumların bir bölgeyi tercih etmelerinde o bölgenin birtakım şartları etkili olmuştur. Bunlar: Pazar ve hammadde imkânı, ihtiyaç duyulan ürün, halkın sosyoekonomik durumu ve ticaret için güvenilir şartlara sahip bir ortamdır. O gün Anadolu, bu kaideler yönüyle Asurlu tüccarlar için uygun bir zemine sahiptir. Anadolu halkının yaşam mücadelesinin zorluğu, dönemin bazı önemli kaynaklarına ihtiyaç duyulması ve ticari faaliyetlerde bir boşluğun olması bununla birlikte Asurluların Anadolu’daki zenginlikleri ülkelerine götürmek istemesi gibi sebeplerden dolayı Asurlular, Anadolu’yu ekonomik faaliyetler için uygun bir mekân olarak tercih etmiştir.²⁵⁶

²⁵² Hüseyin Sever, “Anadolu’da Borsa ve Enflasyonun İlk Şekilleri”, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:1, S:1, Yıl:1995, s.124.

²⁵³ Yüksel Arslantaş, “Mezopotamya’nın Faunası ve Florası”, s.422.

²⁵⁴ Lütfi Gürkan Gökçek, Oğuzhan Abacı, *Anadolu’nun Eskiçağ Tarihi*, s.91.

²⁵⁵ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, s.42.

²⁵⁶ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’da Ticari Hayat*, s.74.

3.1.3. Coğrafi Sebepler

Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları ile çevrelenen Anadolu; güneyde Mezopotamya ve Mısır, batıda ise Akdeniz medeniyetinin oluşturduğu ülkeler arasında bir kültür aracılığı görevi görmüştür. Bu vasıta ile kültürel alışverişin hızlanmasında önemli bir role sahip olmuştur. Öyle ki Anadolu'da MÖ. III. Binyıldan itibaren birçok farklı kökenli kavmin yaşaması bunun en güzel örneğidir.²⁵⁷

Eski Çağ'dan itibaren sakinleriyle birlikte siyasi, ticari ve sosyal yönden canlı bir yaşam sürdüren Anadolu, diğer uygarlıklar için bir çekim merkezi olmuştur. Bu medeniyetlerin başında Anadolu platolarını yüksek dağlarla bir hilal şeklinde kuşatan Mezopotamya gelir.²⁵⁸ Bölgenin Dicle boyunda kurulan Asur şehri MÖ. III. Binyılda küçüklü büyüklü ticaret merkezlerinden oluşan geniş çaplı bir ağ merkeziyle Anadolu'ya açılmıştır.²⁵⁹

Asurlu tüccarlar için Anadolu, coğrafi şartlar bakımından aşılması zahmetli fiziki özelliklere sahiptir. Bu yüzden Asurlular, ülkelerinden çıkıp Anadolu'ya doğru ilerlerken aşılması gereken sıradağlar ve olumsuz iklim koşullarının kendilerini beklediğinin farkındadır. Nitekim çok düzgün yollar mevcut olmamakla beraber kış aylarında Anadolu'nun dağlık yollarından geçilmesi oldukça zor olmuştur.²⁶⁰ Buna karşın yüksek kazanç elde etme arzusu zorlu mesafeleri aşmayı kolaylaştırmıştır.²⁶¹ Yılda en fazla iki kez Anadolu'ya sefer düzenleyen bir Asurlu tüccar, başarılı bir iş çıkarmış sayılırdı; çünkü iyi organize edilmiş olan bu ticaretten yüksek oranda kâr elde etmiştir.²⁶²

Asurlu tüccarlar için zor şartlara sahip olan Anadolu coğrafyası aynı zamanda onların kazancını arttıran bir doğaya sahiptir. İşte bu durum Asurluların Anadolu'yu tercih etmelerindeki en önemli etkidir. Yılın yarısını yollarda geçirerek ulaştıkları Anadolu'dan sadece ticaret yaparak gelir elde etmeyen Asurlu tüccarlar, doğayı da işe koşarak kâr sınırını genişletmiştir.²⁶³ Ticaretteki nihai amacı altın ve gümüş elde

²⁵⁷ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, s.3.

²⁵⁸ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s.22.

²⁵⁹ Eva Cancik- Krschbaum, *Asurlular*, s.44.

²⁶⁰ Metin Alparlan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.12-13.

²⁶¹ Raj Patel Jason, William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s.5.

²⁶² Metin Alparlan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.12-13.

²⁶³ Raj Patel Jason, William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s.60.

etmek olan Asurlular, Anadolu'daki maden ocaklarından elde edilen bu önemli zenginlikleri ülkelerine ihraç ederek Anadolu'nun fakirleşmesine yol açmıştır.²⁶⁴ Bu durum doğa ile toplumun sadece varoluşsal olarak birbirinden ayrı olmadığını göstermiştir. Yani doğa, toplum tarafından idare olunacak olan bir servettir. Asurlu koloniler, bu sermayeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak doğanın bileşenlerinin tükenmesine yol açmıştır. Eninde sonunda Anadolu'dan ayrılacaklarının bilincinde olan Asurlu tüccarlar tabiatın dengesini bozarken bunu umursamamıştır.²⁶⁵

Asur ticaret kolonileri en geniş anlamda Orta Anadolu'da yaygınlık kazanmıştır.²⁶⁶ Anadolu'nun hemen hemen ortasında olduğu için günümüz de önemli bir jeopolitik konuma sahip olan bölgeyi Asurlu tüccarların mesken edinmesinde bölgenin coğrafi şartları da etkili olmuştur. Güneyde Toroslar, doğuda Anadolu'nun yüksek kesimleri, kuzeyde Karadeniz ve batıda Ege sahilleri arasındaki bölgede kalan Orta Anadolu, Eski Çağlarda insanların birçok gereksinimini sağlayabilecek uygun özelliklere sahiptir. Su kaynaklarının bolluğu ve kışa dayanıklı ağaçlık alanlarla kaplı olan bölge uygun bir hayat sahasıyla donatılmıştır. Her ne kadar bugün bölge bozkır bir bitki örtüsüne sahip olsa da Eski Çağ'da vadiler arasından akan dereler ve ormanlık alanlarla çevriliydi.²⁶⁷

Zahmetli ve uzun bir yolculuktan sonra Anadolu'nun beşeri özellikleriyle tanışan Asurlu tüccarların farklı bir çevreye alışmaları elbette kolay olmamıştır. Asurlular, her ne kadar Anadolu ile Mezopotamya'nın doğal şartları birbirine yakın olsa da farklı bir kültürel bölgede kendilerini yabancı hissetmiştir.²⁶⁸

Yeni bir ortam onlara itici gelmişse, kalabalıklar arasında kendilerini huzursuz hissetmiş ve anavatanlarını özleyenlarsa o zaman sorun, Asurlu tüccarların bu rahatsızlıkları kabul edip etmeyeceği ile ilgilidir. Buna rağmen zenginliği, kâr elde etmeyi düşündükçe Anadolu'nun nimetlerinden faydalanma Asurlulara daha mantıklı gelmiştir. Yabancı bir diyarda karşılaştıkları sorunlarla baş ederken daha rahat bir yaşamı hayal eden Asurlular için bu olumsuzluklar onları daha çok

²⁶⁴ Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.950.

²⁶⁵ Raj Patel Jason, William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s.5.

²⁶⁶ Füzûzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, s.62.

²⁶⁷ Veli Ünsal, "Orta Kızılırmak Havzasının Kültürel Gelişimi", <https://iksadyayinevi.com/home/orta-kizilirmak-havzasinin-kulturel-gelisimi-tarih-oncesi/>, s.8, (Erişim Tarihi:24.04.2021).

²⁶⁸ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.61.

isteklendirmiştir. Koloni Çağı'nın uzun yıllar sürmesi Asurlu tüccarların kolay kolay pes etmediklerini göstermiştir.²⁶⁹

3.2. Asurlu Tüccarların Anadolu'ya Geliş Yolu

3.2.1. Taşımacılık

Eski Çağ'da; yükleri başında, sırtında, kollarında veya yerlerde sürükleyerek taşıyan insanlar, iş gücünün fazlalaşması sonucunda taşımacılığı daha gelişkin ve işe yarar bir hale getirmiştir. Bilhassa kentleşmenin ortaya çıkarmış olduğu ihtiyaçlar, ticari ilişkilerin ve dolayısıyla da taşımacılığın ilerlemesini sağlamıştır.²⁷⁰ Eşek ve öküz gibi hayvanlarla başlayan karayolu yolculuğu, binek hayvanlarının arabalara koşulmasıyla hızlanmıştır. Su ulaşımının mümkün olduğu yerlerde ise sal ya da kayak, ardından da yelkenli gemilerle denizler aşılmıştır. Sonuçta insanlar coğrafi şartlara göre farklı alternatifler oluşturarak uzak mesafeleri kendisine yakınlaştırmayı başarmıştır.²⁷¹ Bu kazanımın temelinde bir mecburiyetin olduğu unutulmamalıdır. Yani insanlar bulunduğu yerden ayrılıp başka bir memlekete giderken bunun altında ticari, siyasi veya diğer zorunlu yaşamsal etkenler yatmaktadır.

Asurlular daha iyi hayat şartlarına sahip olmak ümidiyle Anadolu'ya hareket etmiştir. Bu sebeple hep aşacakları yolların arkasında kendilerini bekleyen zenginliğe ulaşmayı hayal ettikleri için Anadolu coğrafyası onlara çok da ulaşılmaz gelmemiştir.

Asurlu tüccarlar engebeli bir coğrafyaya sahip olduğu için ticaret güzergâhının doğal yollarla belirlendiği Anadolu'ya ulaşmak amacıyla ciddi hazırlıklar yapmıştır.²⁷² Nitekim Asur ile Kaniş arasındaki mesafe yaklaşık 100 km. idi. Tabi bu uzaklık MÖ. II. Binyıl için oldukça uzundur. Bu uzaklığı aşmak isteyen Asurlu tüccarlar üç farklı yol kullanmıştır. Bunlardan ilki; Asur'dan Dicle'yi takip ederek Diyarbakır, Malatya, Darende, Gürün ve Pınarbaşı'ndan Kayseri'ye (Karum Kaniş'e) varmaktadır. İkincisi Asur'dan Dicle'yi izleyerek Cezire'den Harran, Urfa, Birecik, Gaziantep ve Adana'dan geçerek Gülek Boğazı üzerinden Kaniş'e ulaşmaktadır. Son güzergâh ise ikinci yol gibi Gaziantep'e kadar ilerlemekte, ardından ise kuzeye yönelerek Pazarcık, Kahramanmaraş'tan Elbistan'a, Sarız,

²⁶⁹ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.61.

²⁷⁰ Pierre Bordreuil, Françoise Briquel-Chatonnet, Cecile Michel, *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, (Çev. Levent Başaran), Alfa Tarih Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s.69-70.

²⁷¹ İncifer Banu Doğan, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, s.112-113.

²⁷² İncifer Banu Doğan, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, s.112-113.

Kuruçay belinden Pazarviran'a ve Erciyes Dağı'nın kuzeyinden Kaniş'e erişmektedir.²⁷³ En nihayetinde Kaniş'te son bulan bu yolculuktan sonra Asurlu tüccarlar, Anadolu'nun ticaret hacminde başarılı olabilmek için yayılma alanlarını genişletmiştir. Yani Orta Anadolu'nun batısında Konya Ovası'ndan doğuda Elazığ'a, güneydoğuda Urfa'ya, güneyde Niğde'den kuzeyde Merzifon'a kadar olan sahada etkili olmuşlardır.²⁷⁴

Asurlu tüccarlar, ticari eşyalarını eşeklerle Anadolu'ya getirmiştir.²⁷⁵ Tüccarlar eşeklerden yararlandıkları için arpa, buğday, yulaf ve çavdar gibi tahıl tohumları, gıda maddeleri ve eşyalar kadar önemli sayılmıştır.²⁷⁶ Nakliyeciler, yerlerine teslim edilene kadar taşıdığı mallardan sorumlu tutulmuştur. Bununla birlikte kervanlardan yola çıkmadan önce taşıdığı mallara karşılık bir teminat alan şirket sahipleri böylece ticari riski de azaltmıştır.²⁷⁷

Asur'dan eşek kervanlarıyla yola çıkan tüccarlar konvoylar oluşturarak karşılaşacakları olumsuzluklara karşı güçlerini birleştirmiştir.²⁷⁸ Her hayvana, bir kısmı yerel olmakla birlikte önemli bir bölümü Babil ürünü olan, ortalama 30 parça kumaş ve 70 kg. kalay yüklenmiştir. Tüm masrafları kendileri veya ortaklarıyla birlikte karşılayan tüccarlar, bunun için de bir sermaye oluşturmuştur. Zira hayvanlar, mallar, personel ve yolculuk sırasında vergi ve masraflar için ihtiyaç duyulan giderleri kendileri ödemiştir.²⁷⁹ Eşekleri de naklettikleri ticari ürünlerin bir parçası olarak gören Asurlu tüccarlar, taşıdıkları eşyalarla birlikte onları da satmıştır.²⁸⁰ Çünkü Asur'a geri döndüklerinde yükte hafif pahada ağır olan altın ve gümüşü taşıırken artık yüzlerce eşeğe ihtiyaçları kalmamıştır.²⁸¹

Asurlular, Anadolu içerisinde iç taşımacılıkta üstün bir rol oynamıştır.²⁸² Anadolu şehirleri arasındaki ulaşımda, bölgenin fiziki yapısını dikkate alan Asurlu tüccarlar, buna bağlı olarak daha fazla kazanç sağlayabilecek bir şekilde planlamalar yapmıştır. Kentler arasındaki nakliyatta, dört tekerli öküz ya da eşekler ile çekilen

²⁷³ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.12-13.

²⁷⁴ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.94.

²⁷⁵ Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular*, s.50.

²⁷⁶ Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s.22.

²⁷⁷ Muazzez İlmiye Çığ, "Anadolu'nun Ortasında Tarihin En Eski Merkezi", s.35.

²⁷⁸ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.39.

²⁷⁹ Marc Van de Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ. 3000-323*, (Çev. Sinem Gül), Homer Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2018, s.85-86.

²⁸⁰ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.39.

²⁸¹ Marc Van de Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ. 3000-323*, s.86.

²⁸² Amelie Khurt, *Eskiçağ'da Yakındoğu (MÖ 3000-330)*, s.122.

“*Ereqqum*” adı verilen yük arabaları kullanmıştır. Bu vasıtalar, daha çok Wahsusana ve Purushattum arasında, bununla birlikte Timelkiya çevresinde yaygındır. Eşek taşımacılığına göre oldukça ucuz olan bu yük arabaları, iki veya üç eşeğin taşıyabileceği ağırlığı yüklenebilirdi. Ancak bu arabalar için yolların iyi düzenlenmiş olması şarttır aksi takdirde bozuk yolda tekerlekleri yıpranan aracın masrafı elde edilen kârı geçebilirdi.²⁸³

Asurlular, Anadolu’ya gidiş gelişlerinde yapısal bağlantı olan köprülerden de faydalanmıştır. Anadolu’da dere, çay veya nehirler üzerinde inşa edilen köprülerle ilgili ilk bilgiler Akadlar dönemine aittir (MÖ. 2340-2159). Yolları kısaltarak güzergâhlar arasındaki bağlantıyı sağlayan köprülerden Asurlu tüccarlar da faydalanmıştır. Asurlu tüccarlar da geçtikleri yol üzerindeki nehir veya dereleri sığ yerlerden ilerleyerek *sal (nebartum)* ya da *taşlıklarla (elippum)* bunun dışında köprüler vasıtasıyla aşmıştır. Akadca “*titurrim*” olarak ifade edilen köprüler tüccarların yolculukları esnasında giderlerinin kaydedildiği metinlerde *köprüde (inatiturrim)*, *köprü için (ana titurrim)*, *köprüye kadar (adi titurrim)* gibi anlatımlarla ifade edilmiştir.²⁸⁴

Bağlantıyı sağlamada etkili olan köprüler Asurluların hem Anadolu’ya gidiş gelişlerini kolaylaştırmış hem de Anadolu’da bulunan firmaları ile olan bağlarını güçlendirmiştir. Roma kolonilerinde de benzer durum söz konusudur. Nitekim Roma’ya yaklaşık 300 km. mesafede bulunan koloniler vardı. Romalılar, bu kolonilerle olan bağlantıyı sağlayabilmek amacıyla ulaşım ağlarını geliştirmiş, böylece koloniler üzerindeki otoritelerini uzun yıllar korumuştur. Örneğin; Sena Gallica, Roma’ya oldukça uzakta olan bir koloniydi ve onların seferlere katılımı için irtibat kurmak zorunluydu.²⁸⁵

Anadolu’dan elde edecekleri kâra göre yatırımlarını hayata geçiren Asurlu tüccarlar, bir gün belki Anadolu’dan ayrılacaklarını tahmin ediyordu; ancak onlar yarını düşünmeyip içinde oldukları zamanı kendileri için maddi avantaja dönüştürmenin peşine düşmüştür.²⁸⁶ Bu amaçla kullanışlı yollardan geçerek güvenli

²⁸³ Hatice Gül Küçükbezi, “MÖ. 2. Binyılın İlk Çeyreğinde (Asur Ticaret Kolonileri Çağında) Orta Anadolu’nun Sosyoekonomik Yapısı”, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.47.

²⁸⁴ Remzi Kuzuoğlu, “Eski Asurca Metinlerde Anadolu Köprüleri”, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:12, S:2, Yıl:2018, s.115-116.

²⁸⁵ Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1998, s.188.

²⁸⁶ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.75.

ticaret yapabilmek amacıyla Anadolu beyleri ile olan ilişkilerini dostane bir şekilde sürdürmeye özen göstermiştir. Ancak Asurluların bu ticarete birtakım suüstimallere yönelmesi ortaklık yapan iki kişinin yaşadığı küçük sürtüşmeler gibi Asurlu tüccarlarla Anadolu krallarını karşı karşıya getirmiştir.

3.2.2. Kaçakçılık

Ticaretten alınan vergiler zaman zaman farklı teşebbüslerin meydana gelmesine neden olmuştur. Çoğunlukla uzun mesafeli alışverişlerde bir ülkenin topraklarından habersiz veya siyasi yapının belirlediği vergileri ödemededen geçmek, ülkeye giriş çıkışı yasaklanan ürünlerin alım satımını yapmak, ticaretle uğraşanların daha fazla yarar sağlamak amacıyla başvurdukları yöntemlerden biridir.²⁸⁷

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, dış alım ürünlerinin baş tüketicileri olan Anadolu beyleri, bu ticaretle yakından ilgilenmiştir.²⁸⁸ Kendi vergilerini tahsil ettiği, umduğu hediyeleri Asurlu tüccarlardan aldığı sürece onlara karşı dostça bir tavır sergileyen Anadolu beyleri, aksi durumda ise onlarla karşı karşıya gelmiştir.²⁸⁹

Asurlu tüccarlar, Anadolu'da ticaret yapmak için bazı vergiler ödemiştir. Nitekim bu vergiler Asurlu tüccarlar için büyük bir maddi kayıp olarak görülmüştür. Bu sebeple kazançlarını büyük ölçüde sekteye uğratan vergilerden kurtulmak ve ticaretinin yapılmasına müsaade edilmeyen malların alışverişini gerçekleştirmek amacıyla kaçakçılığa başvurmuştur.²⁹⁰ Bunun için de farklı yollar denemiştir. Bunlardan biri Anadolu'da ticaret için kralların belirlemiş olduğu resmi yollardan geçmeyip yolu biraz daha uzatarak dışarıdan dolanmak olmuştur.²⁹¹ Yani seyrek nüfuslu yerlerden geçen tüccarlar, Kaniş'e uğramadan doğrudan Durhumit'teki büyük bakır pazarına varınca vergiden kurtulmuş oluyordu.²⁹² Ancak bu yöntem tüccarlar için büyük bir tehlike arz ediyordu. Çünkü geceleri kervanların soyguna uğrama ve vahşi hayvanların kervanlara zarar verme ihtimali çok yüksektir.²⁹³ Bunun

²⁸⁷ Pierre Bordreuil, Françoise Briquel-Chatonnet, Cecile Michel, *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, s.237.

²⁸⁸ Pierre Bordreuil, Françoise Briquel-Chatonnet, Cecile Michel, *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, s.238.

²⁸⁹ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.4.

²⁹⁰ Lütfi Gürkan Gökçek, "Çivi Yazılı Tabletler Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (M.Ö. ± 1975-1750)", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C:2, S:4, Yıl:2009, s.151.

²⁹¹ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.4.

²⁹² Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), "Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu'da Asurlular (MÖ. 2000-1600)", *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.41.

²⁹³ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.4.

dışında bölgeye hâkim olan siyasi güç tarafından cezalandırılmaları onlar için telafi edilmesi zor olan zararlara yol açmıştır. Buna rağmen kaçak yollardan geçmeyi başaran tüccarlar, Kaniş'e varışta ödenecek olan %10 vergiyi ödemeyerek daha fazla kâr sağlamış oluyordu. Bu nedenle tüccarlar, bazen riskli de olsa bu yolu göze almıştır.²⁹⁴

Asurlu tüccarların aşırma işleminde tercih ettikleri başka bir yol ise yapılan beyanda eksik bilgi vererek giriş vergisi ödenecek olan şehirlere ticaretini yapacağı malları gizlice sokmaktır. Buna başvuran tüccarlar, malları giysilerinin altına saklayarak vergi kaçırmaya çalışmıştır. Böylece daha fazla ticari ürünü Anadolu topraklarına sokup daha az vergi ödeyerek kazançlarını katlamaya çalışmıştır.²⁹⁵

Koloni Çağı'nda, Asurlu tüccarların Anadolu'daki ticari ortağı sayılan Anadolu beyleri, başta kalay olmak üzere "ammutum" ve "birtum" gibi değerli taşların Anadolu'dan dışarıya çıkarılmasını yasaklamıştır. Bu yasağa uymayan Asurlu tüccarlar, kaçakçılık yapmış sayılırdı.²⁹⁶ Bu olay, kaçakçılığın sadece vergi ödememek, ürünleri gizlice Anadolu'ya sokmak veya resmi yollardan sapmak ile sınırlandırılmadığını göstermiştir. Anadolu kralları, saray için önemli olan veya Anadolu'da ihtiyacı karşılayamayan malların ithal edilmesini engelleyerek koruyucu bir ekonomi politikası izlemiştir.

Anadolu beyleri, tıpkı Asurlu tüccarlar gibi Anadolu'daki ticaret hacminden büyük kârlar sağlamıştır.²⁹⁷ Bu kazancın devamını sağlamak isteyen Anadolu beylerinin kaçakçılığı engellemek için birtakım önleyici tedbirler alması oldukça doğal bir sonuçtur.²⁹⁸ Asurlu bir tüccar, yaptığı ticaret sonucunda başından geçenleri anlattığı mektupta şöyle demiştir:

"İrra'nın oğlu kaçak eşyaları Puşkin'e gönderdi. Onun kaçak eşyaları yakalandı ve alındı. Puşkin ise saray tarafından tutuldu ve hapse atıldı. Gözcüler çok sıkı. Kaçak eşyalar hakkında Luhuzattiya, Hrama, Salahşua'ya ve onların prenslerine yazıldı. Aman çok dikkatli olmalısın! Herhangi bir şey kaçırmamalısın!

²⁹⁴ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), "Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu'da Asurlular (MÖ. 2000-1600)", *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.41.

²⁹⁵ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), "Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu'da Asurlular (MÖ. 2000-1600)", *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.41.

²⁹⁶ Hüseyin Sever, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler", s.94.

²⁹⁷ Muazzez İlmiye Çığ, "Tarihte En Eski Gümrük Kaçakçılığı", *Orta Doğu Uygarlık Mirası-1*, Kaynak Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2020, s. 155.

²⁹⁸ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.23.

Sen Timelkaya'ya gelirsen, kaçırmak istediğin meteor demirlerini orada iyi bir eve bırak! Bundan başka emniyet ettiğin hizmetkârlarından birini de orada bırak, fakat sen buraya gel. Burada seninle bazı meseleler hususunda konuşmak istiyoruz. Fakat sana herhangi birisi gümüş için elinde bulunan bir tek şegel için 'kalayını ve kumaşlarını bana ver, onları kaçırmak istiyorum' derse, sen buna kulak asma, zira oradakilerin hepsi el ele vermiştir.”²⁹⁹

Görüldüğü üzere kaçakçılık büyük bir suç sayılmıştır. Bu suçun yaygınlaşmasını engellemek isteyen Anadolu beyleri de bunun için ağır yaptırımlar uygulamıştır. Bu sebeple cezaların büyüklüğünden endişe edinen yukarıdaki şahıslar bunun için uyarılar yaparak böyle bir işe yeltenmemeleri konusunda iş ortaklarını ciddi bir şekilde uarmıştır.³⁰⁰ Kaçakçılık yapan kişiler tutuklanıp hapse atılırken bu durum hakkında Asur prenslerinin bilgilendirilmesi ise devletlerarasında bir anlaşmanın olduğunu gösterir.

Tarihin ilk gümrük kaçakçılığını yapan Asurlular böylece günümüze kadar devam eden bir alışkanlığı başlatmıştır.³⁰¹ Nitekim Kültepe tabletlerinde “*mupazzirum*” olarak adı geçen kaçakçılık günümüzden yaklaşık olarak 4000 yıl önce yaşandığı gibi bugün de uluslararası ticarete görülen bir durumdur. Bununla birlikte kaçakçılığı yapanların amaçları birbirine oldukça benzerdir: Maddi kazanç için sonu gelmeyen istek, aşırı tutku, kolaya kaçma... Bireyde bulunan bu özellikler son bulmadığı için kaçakçılık da dün olduğu gibi bugün de devam etmiştir. Siyasi otoriteler kamu yararını gözetmek amacıyla bununla ilgili ciddi tedbirler almaktadır. Ancak buna rağmen ticaretten sağladığı kazancı düşünmeden vergi ve benzeri ödemeleri bir külfet olarak değerlendiren bazı tüccarların varlığı, ticari alanda kaçakçılık faaliyetlerinin her zaman meydana gelebileceğine işaret etmektedir.³⁰²

3.3. Asurlu Tüccarların Anadolu'daki Yerel Beylerle Olan İlişkileri

Eski Çağ ekonomisinin işlevi ile günümüzdeki ekonominin birtakım benzer özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Bu benzerliklerden birisi malların arz ve talep dengesinin bir sonucu olan ticari mübadele veya bir fiyata dayalı olmasıdır. Tamamen ekonomik kökenli olan bu ticaret bir semt pazarındaki anonim alışverişe

²⁹⁹ Muazzez İlmiye Çığ, “Tarihte En Eski Gümrük Kaçakçılığı”, s. 157.

³⁰⁰ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.24.

³⁰¹ Muazzez İlmiye Çığ, “Tarihte En Eski Gümrük Kaçakçılığı”, s. 157.

³⁰² Lütfi Gürkan Gökçek, “Çivi Yazılı Tabletler Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (M.Ö. ± 1975-1750)”, s.153.

benzer. Yani pazardaki alışveriş sırasında satıcı ile alıcının birbirlerini tanımalarına gerek yoktur, onların bu ticaretten tek beklentileri vardır o da kabul edilebilir fiyata malın alışverişini gerçekleştirmektir.³⁰³

Doğrudan birbirlerini tanımayan Asurlu tüccarlar ile Anadolu beylerinin temel gayesi yapılan ticaretten fayda elde etmektir. Bu sebeple siyasi münasebetler de tamamen karşılıklı ekonomik çıkar ilişkileri üzerine kurulmuştur. Özellikle yapılan antlaşmalarla Asurlu iş adamları Anadolu'da koloniler kurarak kendisini güçlü kılmak isterken bu duruma uygun ortamı sağlayan Anadolu beyleri de bu ticaretten sadece bireysel kâr sağlamak amacıyla olaya yaklaşmıştır.³⁰⁴

Asurlu tüccarlar, Anadolu'da ticaret kolonileri kurmak için öncelikle bölgede bulunan krallıklarla antlaşmalar yapmıştır.³⁰⁵ Buna göre Anadolu kralları, Asurlu tüccarların Anadolu'ya ulaşmalarını sağlamak amacıyla bazı tedbirler almıştır. Güzergâh boyunca karakollar oluşturulmuştur. Huzur ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan bu yapılarda Asurlu tüccarlar için bir güven tesis edilmiştir. Bunun dışında ani baskınlarla tüccarların herhangi bir yağma ve hırsızlığa uğramaları da önlenmeye çalışılmıştır. Böylece Asurlu tüccarların korkusuzca yolculuk yapmaları sağlanmıştır.³⁰⁶ Gündüzleri yolculuk yapıp geceleri de konaklayan Asurlu tüccarlar nihai hedefe ulaşmıştır. Bu arada yolculuğun güvenli olması Asurlu tüccarlar için Anadolu'yu cazip kılan önemli özelliklerden biridir.³⁰⁷

Asurlu tüccarın şahsından ziyade getirecekleri değerli eşyaları ve ödeyeceği vergileri hesaplayan Anadolu beyleri, yeni ortaklarını coşkuyla karşılamıştır. Öncelikle mülk sahibi olan Anadolu beyleri, Asurlulardan “*qaqqadatum*” (baş parası), “*datum*” (üyelik vergisi),³⁰⁸ “*saddu'atum*” (komisyon) vergileriyle kendilerine önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur.³⁰⁹ Bu kazancın dışında kalay ve kumaşa ödedikleri fiyatla dünya vatandaşlığı hakkını satın alabilen Anadolu beyleri bu sayede elit bir konuma kavuşmuştur. Giysileri ve silahlarıyla bölgeye hâkim olma

³⁰³ Pierre Bordreuil, Françoise Briquel-Chatonnet, Cecile Michel, *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, s.84.

³⁰⁴ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.46.

³⁰⁵ Ahmet Seyrek, *Asur*, s.13.

³⁰⁶ Özlem Sir Gavaz, “Hitit Öncesi Anadolu'nun Siyasi Durumuna Genel Bir Bakış”, *Çorum Kültür Sanat, Bilim, Kültür Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, (Hitit Söyleşileri III. Özel Sayısı), S:15, Yıl:2014, s.42.

³⁰⁷ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.3.

³⁰⁸ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.14.

³⁰⁹ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.39.

ve en kaliteli malları uzaklardan getirebilme yeteneklerini yansıtmıştır.³¹⁰ Güçleri arttıkça istekleri de çoğalan Anadolu beyleri, kente getirilen kalaydan, her eşek yükü başına 2 kg. kumaştan ise %5 pay almıştır.³¹¹ Bu ödemelerle gelirlerini arttıran Anadolu beylerinin yaşamı varlık içinde geçmeye başlamıştır.³¹²

Asurlu tüccarların getirdiği gösterişli kumaşlar, madenler vs. Anadolu beylerinde bağımlılık yaratmıştır. Bu düşkünlük hep daha iyisi ve güzeli ile çeşitlenmiştir. Asurlu tüccarlar tarafından Suriye'den getirilen pahalı şaraplar, Afganistan kökenli lapislazuliden ve Doğu'dan getirilen safran Anadolu beylerinin maddi değeri yüksek ürünlerle birlikte gösterişli bir yaşam sürdürdüğünü göstermiştir.³¹³

Anadolu beyleri ile Asurlu tüccarlar arasındaki ticari ilişkiler yoğunlaşınca, yerel beylerin tüccarlara olan ilgisi de bir o kadar artmıştır. Bunun için tüccarlara tesis edilen Karumlarda onların yasal haklarını güvence altına alarak güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlayan Anadolu beyleri, tüccarların Anadolu'daki imtiyazlarını korumakla görevli olmuştur.³¹⁴

Anadolu beyleri bu ticaretten elde ettiği gelirlerin devamını sağlayabilmek için Asurlu tüccarlara birtakım ticari ayrıcalıklar da tanımıştır. Mesela; Asur tapınağından gelen malları vergiden muaf tutmuştur. Asurlulara verilen bu imtiyaz, beyler için son derece kârlı olan ticareti sürdürmek amacıyla sunulan küçük bir prim niteliğindedir.³¹⁵

Koloni Çağı'nda, Anadolu beyleri ticari ortakları olan Asurlu tüccarlarla zaman zaman birtakım sorunlar da yaşamıştır. Siyasi yetkinin yerel beylerin elinde olduğu bu dönemde kanunlara uymayan Asurlu tüccarlar cezai müeyyidelerle karşılaşmıştır. Bunlardan en yaygını hapis cezasıdır.³¹⁶ Ceza hukukunun ağırlıklı olarak ticari meseleler üzerine inşa edildiği Koloni Devri Anadolu'sunda ilk kez hapishanelerin varlığına rastlanmıştır.³¹⁷ Buradaki hapishaneden maksat yerel

³¹⁰ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), "Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu'da Asurlular (MÖ. 2000-1600)", *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.41.

³¹¹ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.14.

³¹² Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.3.

³¹³ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), "Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu'da Asurlular (MÖ. 2000-1600)", *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.41.

³¹⁴ Özlem Sir Gavaz, "Hitit Öncesi Anadolu'nun Siyasi Durumuna Genel Bir Bakış", s.42.

³¹⁵ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), "Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu'da Asurlular (MÖ. 2000-1600)", *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.41.

³¹⁶ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.43.

³¹⁷ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.94.

beylerin saraylarındaki zindanlar veya Karumda bulunan “*kisersum*” olarak isimlendirilen cezaevleridir. Burada Karumun hapse atma yetkisinin bulunması göze çarpmaktadır. Yani hapis cezasını yerel beyler dışında işletme sahibi de uygulamıştır. Bu durum ticari işleyişle ilgili olarak Anadolu beyleri ile Karum arasında bir antlaşma yapıldığının işaretidir. Tabletlerde Asurlu tüccarların “*Mademki Karum onu hapse attı ve mademki onu hapse atan ben değilim.*” ile “*hapishanede seni ziyaret ettiğim zaman*” biçimindeki söylemler Karumun hapis cezasını uyguladığını kanıtlamıştır.³¹⁸

Anadolu beylerinin Karum ile karşılaştığı sorunlardan bir diğeri ise stokçuluk olmuştur. Anadolu’ya gelen Asurlu tüccarlar veya onların temsilcileri Anadolu’ya getirdikleri kalayı, bazen hemen satmayıp gümüş fiyatlarındaki dalgalanmaları izleyerek müsait bir zamanda az kalayla mümkün olduğu kadar çok gümüş alabilmek için bekletmiştir. Fiyat artışını bekleyen tüccarlar bu sebeple piyasadaki üretimin yavaşlamasına yol açmıştır.³¹⁹ Bu durum karşısında yerel beyler Asurlu tüccarlarla birlikte hareket etmiştir. Örneğin; Kaniş Karumu’nun elçileri Timelkaya’da, “*Puzur Assur*” isimli şahsı yakalamıştır. Kaniş’te yaşayan Asurlu tacirler, Asur’dan gelen kalay ve değerli kumaşları burada stoklayıp Kızılırmak’ın güneyinde bulunan Washania, Salatiwar, Purushattum ve Wahsusana kentlerine sevk etmişlerdir. Bu şehirde birçok tüccarın ajanı ve mallarını sakladıkları depolar bulunmuştur.³²⁰

Anadolu’daki ticari gelişmelerin yerel beyler tarafından yönlendirilmesinde etkili olan Asurlu tüccarlar, kaçakçılık, stokçuluk, ajanlıkla kâr türlerini arttırmıştır. Bu sebeple Asurlu tüccarların elde ettiği kazancı bu noktadan kestirmek mümkündür. Nitekim krallara ödedikleri vergilere, tesis ettikleri hediyelere veya onların bazı yasaklamalarına rağmen ekonomideki çok yönlü faaliyetleri sebebiyle uzun yıllar Anadolu ile olan bağlantılarını korumuştur.

3.4. Asurlu Tüccarların Anadolu Halkı İle Olan İlişkileri

Bir ülkenin ekonomik yapısında yaşanan değişim, insan ve toplum yaşamının her alanını etkileyip bu hayatı farklı bir biçime dönüştürmektedir. Bu değişiklikler, beraberinde üretim düzenini, iş bölümünün biçimini ve paylaşımı etkileyerek

³¹⁸ Lütfi Gürkan Gökçek, “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:11, S:2, Yıl:2017, s.42.

³¹⁹ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’da Ticari Hayat*, s.104.

³²⁰ Hasan Ali Şahin, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda (M.Ö. 1975-1725) Timelkiya Krallığı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:1, S:33, Yıl:2012, s.125.

farklılaştırmaktadır. Bunun için üstün bir siyasi gücün tüm toplumu kapsayıcı kuralları ortaya koyması gerekmektedir.³²¹

Anadolu kralları, Koloni Çağı'nda Asurlu tüccarlar için başta can güvenliği olmak üzere konaklama, vergilendirme ve pazarlama gibi konularda belli standartlara sahip gelişmiş bir sistem inşa etmiştir.³²² Krallar, Asurluların hammadde ihtiyacını karşılamak için ortamı müsait hale getirirken, Anadolu'da gelir dağılımındaki eşitsizliğin derinleşmesine neden oldukları gibi bölgeyi de Asurluların etkisine açık hale getirmiştir.³²³

Koloni Çağı'nda, Anadolu halkının çoğunluğu köylerde yaşayıp zirai faaliyetlerle uğraştığı için tarım ürünlerinin ticaretini yaparak,³²⁴ aynı zamanda değirmencilikle uğraşarak geçimlerini sağlamıştır.³²⁵ Buna bağlı olarak değirmencilikle de ilgilenen yerliler, bu alışverişi kendi aralarında veya Asurlu tüccarlarla yapan çiftçiler kölelerden sonra en az gelire sahip olan grup olarak görülmüştür.³²⁶

Sosyal sınıflaşmanın görüldüğü Anadolu'da, çiftçi ve kölelerden oluşan alt tabakanın haricinde ticaret ile ilgilenen elit bir kesim bulunuyordu. Azınlıkta olan yerli tüccarlar, Asurlu tüccarlarla birlikte ticaret yapmıştır. Söz konusu Anadolu tüccarların arasında kadınların da olduğu ve bu kadınların genellikle köle ticareti ile uğraştıkları görülmüştür.³²⁷ Bunun dışında kocalarına veya erkek kardeşlerine yardımcı olan veya bizzat ortaklık yapan kadınlara rastlanması onların sadece ev kadını olmadığını kanıtlamıştır. Asurlu tüccarlardan borç para alan kadınlar bu borca karşı yapacakları işi taahhüt eden senetler de oluşturmuştur.³²⁸

Montesquie, Kanunların Ruhı isimli eserinde; "*Nerede yumuşak huylu insanlar varsa orada ticaret vardır; nerede ticaret varsa orada insanlar yumuşak huylu olur demiştir*".³²⁹ Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da Asurlu tüccarlar büyüyen yerleşimlerde yerel nüfusla yan yana yaşamıştır. Yerel sakinlerle yakın

³²¹ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, s.37-41.

³²² Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, s.107.

³²³ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.609.

³²⁴ Murat Çayır, İrfan Albayrak, "Yerli Halka Ait Bir Grup Kültepe Tableti", *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:12, S:1, Yıl:2018, s.13.

³²⁵ Emin Bilgiç, "Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerinde Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:2, S:1, Yıl:1943, s.35.

³²⁶ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.70.

³²⁷ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.14.

³²⁸ Ayşe Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, s.94.

³²⁹ Nejat Bozkurt, "Ticaretin Felsefesi, Tarihesi ve Etikle Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar", <http://library.iticu.edu.tr/e-kaynak/dergi/dergi/d2/M00030.pdf>, s.153, (Erişim Tarihi:27.04.2021).

ilişkiler kuran Asurlu tüccarlar, yerli Anadolu kadınları ile evlenmiştir.³³⁰ Asurlu tüccarlarla evli yerli Anadolu kadınlar, Karum merkezi olan Kaniş'ten ve Asur'dan iş mektupları yazarak eşleri olan tüccarlara bilgi vermiştir. Kaniş'in meşhur tüccarı Pusuken, Hititli anlamına gelen eşi Kunaniya (Anadolu kökenli) ya ait birçok mektupta, Kaniş'te oturan bu kadının aktif bir şekilde ticarete katıldığı görülmüştür.³³¹

Miraslarının devri için vasiyetname düzenleyen Asurlu tüccarlar, isterse mirasının tümünü eşine bırakabilirdi. Ancak böyle bir vasiyet yoksa miras paylaşımı Asur geleneklerine göre yapılırdı. Burada altını çizmemiz gereken iki önemli husus vardır: Birincisi Anadolu'da ticaret yapıp burada yaşamı sona eren Asurlu tüccarın mirasında sadece Anadolu'daki yönetmelik etkili değildir; ikincisi ise bu döneme ait olan bütün vasiyetnameler Asurlu tüccarlara aittir. Özellikle bu durum Asurluların Anadolu'daki ticari hayata hâkim olduklarının en güzel delillerinden biridir.³³²

Yerli halkın geçim sıkıntısı çektiği bu dönemde Anadolu'nun en müreffeh milleti, yerel beylerle birlikte Asurlu tüccarlardır. Zaten bu iki önemli yapı, bölgenin en büyük ekonomik gücüdür ki hem iç ve dış ticarete büyük gelir elde etmiş hem de bir banka görevi görmüşlerdir.³³³ Yani Asurlular, Anadolu'daki ekonomik işleyişte yerli halka karşı bir üstünlük kurmuştur. Anadolu halkının Asurlu tüccarlara karşı ödemiş olduğu bu bedel beraberinde bazı kazanımları da getirmiştir. Nitekim Anadolu uygarlığının elde ettiği kazanımların daima bir bedeli olmuştur.³³⁴

Kültürel mirasın parçası olarak kabul edilen yazı, kanun hükümleri, kentler gibi çok sayıda ayırt edici özelliğin doğduğu Mezopotamya'daki uygar toplum şekli Asur kolonileri sayesinde Anadolu'da yayılmıştır. Böylece Asurlular Anadolu halkının hayat tarzında bir dizi değişikliklerin yaşanmasını sağlamıştır.³³⁵ Bu değişim sonucunda doğal bir şekilde kültürel alışveriş ortaya çıkmıştır. Anadolu halkına göre daha uygar bir toplum olarak kabul edilen Asurlular, ticaret yoluyla çivi yazısı ile

³³⁰ Kemalettin Köroğlu- Selim Ferruh Adalı (Ed.), "Tüccarlar ve Seyyahlar: Anadolu'da Asurlular (MÖ. 2000-1600)", *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, s.24.

³³¹ Ayşe Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, s.95.

³³² İrfan Albayrak, Kültepe'den Yeni Bir Vasiyetname, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:5, S:1, Yıl:2000, s. 12.

³³³ Susan Pollock, *Antik Mezopotamya Var Olmamış Cennet*, (Çev. Burak Esen), Sümer Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2017, s. 251.

³³⁴ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, s.44.

³³⁵ Susan Pollock, *Antik Mezopotamya Var Olmamış Cennet*, s.251.

oluşturulan tabletler, Mezopotamya'nın mühürleri ve bunlar üzerinde bulunan tanrı resimleri yani inançlarını Anadolu'ya getirmiştir.³³⁶

Yerel beylikler, ticari ilişkilerdeki gerekli yazı ve antlaşmaları Asurca yazmıştır. Bu sebeple Asur yazısının öğrenilmesinin güçlüğü karşısında Kaniş'te Asurlular tarafından bir yaz okulu açılmıştır.³³⁷

Karahöyük, Kültepe ve Boğazköy kazılarında insan şeklindeki tanrı figürlerinin birçoğu Mezopotamya medeniyetinin dini konuda Anadolu'yu etkilediğini göstermiştir. Bunun dışında mezar şekillerinin toprak, küp ve sandık mezar olmak üzere değişik biçimler arz ettiği görülmüştür. Aynı zamanda cesetlerin yatış istikametleri de farklılık göstermiştir. Yani küp mezarlarda insanların sırt üstü gömülmeleri mevcut olmakla birlikte toprak mezarlarda ise çömelmiş bir şekilde gömülmelere rastlanmıştır. Bütün bunlar bu dönemde Anadolu'da iki farklı uygarlığın yaşadığı sonucuna varmamızı sağlamıştır.³³⁸

Anadolu'nun Mezopotamya ile yoğun olarak temasa geçtiği ilk devir olan Koloni Çağı'nda, sanat alanında da bir etkileşim yaşanmıştır. Eski Tunç Devri'nden beri bilinen ve Anadolu'ya has olan damga mühürlerin yanında bu dönemde Asurlu tüccarların kullandığı ve aynı zamanda Mezopotamya kültürünün karakteristiği olan silindir mühürler ortaya çıkmıştır.³³⁹

3.5 Asurluların Anadolu'da Yayılmacı Politikaları

Ekonominin iki önemli unsuru olan üretim ve tüketim arasına giren pazar ekonomisi, basit olarak ürünlerin dolaşım ve mübadele kavramını geniş ölçekte aşan yaygın bir anlama sahiptir. Buna göre pazar; bir serbestleşme, bir açılım aynı zamanda başka bir dünyaya da giriştir.³⁴⁰ Bu başlangıçtaki en iyi bilinen faktörler arz ve talep teşvikidir. Talep olmadan arz, arz da olmadan talebin gerçekleşmesi mümkün değildir. Turgot, *“Eğer sahip olduğumu arz ediyorsam, bunun nedeni, elimde olmayan şeyi arzulamam ve aynı anda talep etmemdir eğer sahip olmadığım şeyi talep ediyorsam, karşılığını vermeye, şu kadar mal, hizmet veya para sunmaya*

³³⁶ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.609.

³³⁷ Erol Sever, *Asur Tarihi*, s.55-56.

³³⁸ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s.141-142

³³⁹ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s.140.

³⁴⁰ Vere Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, (Çev. Alâeddin Şenel), Kırmızı Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2018, s.13.

*hazırım.*³⁴¹ derken sahip olunan ve arzulanan iki önemli kavram arasındaki örgütlenmeyi özetlemiştir.

Asurlu tüccarlar, sahip oldukları değerli hammaddelerin niteliğini arttırmak amacıyla Orta Anadolu'da benek benek oluşturduğu pazarlar sayesinde hayatlarına yeni bir anlam katmıştır.³⁴² Yani talep ettiği ürünlere ulaşmak isteyen Asurlular, Anadolu'yu yayılma alanı olarak seçmiştir. Başta yerel beyler olmak üzere Anadolu'nun da bu talebe karşılık vermesi sonucunda Asurluların Anadolu'daki alışverişi başlamıştır.³⁴³

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki alışverişte sadece kent endüstrisinin malları olan metal maddeler ile değerli kumaşlar değil; bu malları üreten yeni ekonomi de yayılmıştır. Çünkü mal yapımı imalat için gerekli hammaddeye sahip olan Anadolu beylerini, mal değişimine razı etmek yetmemiştir. Bununla birlikte Anadolu'daki ekonomik yapıyı, bu yapılmış malları özümseyecek bir biçimde ayarlamak gerekli görülmüştür. Yani yerel beylerin Asurlu tüccarlarla etkin bir ticaret yürütebilmeleri için alan açacak şartları hazırlamaya razı edilmeleri gerekmiştir.³⁴⁴

Üretim, mübadele ve tüketim bütün insanlar için temel zorunluluklar olmuştur. Bunlar uygarlıkların gündelik hayatları üzerinde ağır basmaya hiç ara vermeyen bir geçmişe bağımlıdır. Bu sebeple Anadolu beyleri kendilerine sunulan lüks malları kabul ederek bölgedeki koloni sistemini uygulamıştır.³⁴⁵ Böylece Asurluların ticari faaliyetleri zamanla genişleyerek yayılmacı bir hal almıştır.³⁴⁶

Asurluların koloni sistemini Service'nin iş yöneticiliği kuramı ve topluluklar arası birtakım alışveriş ilişkilerinin gelişmesi varsayımı kuramından³⁴⁷ yola çıkarak şöyle ifade edebiliriz: Asur'dan çıkıp Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlar, beraberinde getirdikleri kalay, değerli kumaşlar gibi ürünlerle Anadolu'nun orta kavşağında yer

³⁴¹ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017, s.148.

³⁴² Çağlan Yazıcı, *Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu: Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye Şehirler, Tapınaklar, Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar*, Uranus Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014, s.16.

³⁴³ Barthel Hrouda, *Mezopotamya*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020.

³⁴⁴ Vere Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, s.180-181.

³⁴⁵ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları*, s.95.

³⁴⁶ Çağlan Yazıcı, *Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu: Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye Şehirler, Tapınaklar, Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar*, s.17.

³⁴⁷ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürönlere İnsanlık Tarihi*, s.609.

alan Kaniş'i merkez seçerek buraya yerleşmiştir.³⁴⁸ Kaniş'in gelişmesi ve nüfusunun yoğunlaşmasıyla birlikte farklı şehirlere dağılan Asurlu tüccarların bir kısmı Bolkardağı çevresine gelmiştir; çünkü burası bakır kaynakları bakımından zengin bir bölgedir.³⁴⁹ Kaniş ve Bolkardağı civarında akrabaları veya ortakları bulunan diğer Asurlu tüccarlar Alacahöyük'e yerleşmiştir. Alacahöyük ise gümüş cevherinin bolca bulunduğu bir özelliğe sahiptir.³⁵⁰ Bu üç önemli mekân mal değişimi yoluyla birbirinden faydalanmaya başlamıştır. Kaniş; Alacahöyük ve Bolkardağı civarındaki yerleşimlere kalay ve kumaş dağıtırken Bolkardağı'ndan bakır, Alacahöyük'ten gümüş almıştır. Alacahöyük'ten Kaniş'e ticaret için giden bir kişi Bolkardağı civarına gelen bir tüccar ile karşılaştığında kendisine gümüş getirmesini istemiştir. Böylece Kaniş zamanla kendi mallarını değil Alacahöyük ve Bolkardağı'ndan çıkan malları satmaya başlamıştır.³⁵¹

Bu ticari ağı aynı şirkete bağlı olan veya aralarında herhangi bir ortaklık bulunmayan bir salkımın taneleri gibi birçok noktada yer alan acenteleri birbirine bağlamıştır. Asur kolonileri bu ticaret durakları, iş birliği ve bağlantılar sayesinde ilginin artan başarısıyla adeta kendiliğindenmiş gibi çoğalmıştır.³⁵² Asurlu ailelerin kurduğu ticari kuruluşlar kolektif bir anlayış ile büyümüştür.³⁵³ Bu artış öncelikle dolaşıma bağlı olmuştur. Nitekim bir dolaşım ne kadar fazla mekân kaydederse o kadar verimli bir hale gelmiştir.³⁵⁴

Orta Anadolu'da yaklaşık 30 şehirde yoğunlaşan ticari faaliyetler kervan güzergâhının çevresindeki alanları da içerisine alarak etki alanını genişletmiştir.³⁵⁵ Asurluların Anadolu halkının ticari faaliyetlerde etkisiz kaldıkları bir dönemde ihraç ve ithal maddelerinin kendi lehine mübadelesi ve dâhili ticarete çoğunlukla Asurlulara kazanç temin etme esasına dayanan işletmeler yaygınlaşmıştır.³⁵⁶ Her yeni firma veya ticaret merkezi Asurlu tüccarlar için yeni yayılma alanı oluştururken bu alanlar tüccarlar için sermaye, servet, zenginlik, anlamına gelmiştir.

³⁴⁸ Hasan Ali Şahin, *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, s.20.

³⁴⁹ Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.926.

³⁵⁰ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.26.

³⁵¹ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.337-338.

³⁵² Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları*, s.127.

³⁵³ Çağlan Yazıcı, *Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu: Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye Şehirler, Tapınaklar, Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar*, s.17.

³⁵⁴ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları*, s.127.

³⁵⁵ Hakan Erol, "Eski Asur Devleti'nin Ticari Tekelleşme Politikası", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:34, S:58, Yıl:2015, s.436.

³⁵⁶ Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.926.

Zenginliğin paradan ya da altın ve gümüşten oluştuğu pek rağbet gören bir gerçektir. Bu durum paranın hem ticaret aracı olarak hem de değer ölçüsü olarak gördüğü ikili işlevlerden kaynaklanmıştır. Paranın ticaret aracı olması sayesinde, paramız olduğu zaman ihtiyaç duyduğumuz şeyleri başka herhangi bir değişim aracılığıyla temin edebileceğimizden çok daha kolay elde edebiliriz. Asıl meselenin paraya ulaşmak olduğunu daima görürüz.³⁵⁷

Asurlu tüccarlar, mübadelede kullanılan değerli madenleri elde etmeye yoğunlaşmıştır. Bu amaçla Asurlular, Anadolu'daki yerliler arasında ufak para olarak kullanılan bakırın³⁵⁸ yanı sıra dönemin külçe halindeki belli başlı parasını oluşturan gümüşe³⁵⁹ sahip olmak için yayılma alanlarını bu değerli madenlere sahip olan şehirlere doğru genişletmiştir. Böylece ticarete güç, beceri ve akıl olarak ifade edilen tekeller³⁶⁰ kurmaya çalışan Asurlular, olası bir çekişmeye mahal vermemek için kıymetli madenlerin yabancı tacirlerin eline geçmesini engelleyici önlemler almıştır. Örneğin; Asurlu tüccarların bir yerel Anadolu beyi ile yaptığı antlaşma metninde *“Akadlıları yukarı çıkartmayacaksın. Eğer senin ülkeneye geçerlerse bize teslim edeceksin ki (onları) biz öldüreceğiz.”*³⁶¹ diye ifade edilmiştir. Bu durum Asurluların Anadolu'da ticari üstünlüğünü korumaya çalıştığına işaret ederken tekelleşmenin yerel beyler tarafından himaye edildiğini de göstermiştir.

Müşteri, siyasi yapı ve ticari alanın buluşması sonucunda satış, alış düzenler mantığıyla hareket eden Asurlular, bununla birlikte satışın kârla birlikte düzenlemesi gerektiğinin bilincinde olmuştur. Tüccarların kaderi aslında bu sonuca bağlıdır. Örneğin; bir demir yolu ağı gibi ticarete de döngüler vardır. A-B ticaretinin B-A dönüşü basit gibi görünse de bu ticaret ağı beraberindeki katılımcılarla yayılma alanını genişletebilir. A Asur, B Anadolu ise A-B trafiğinin arkasından B-A'ya bir dönüş gerçekleşecektir. Eğer örneğimizde Asur'dan Anadolu'ya kalay ve kumaş getiren tüccar, Anadolu'dan altın veya gümüş ile geri dönecektir. Asur'a getirilen bu değerli madenler ile tüccarlar, yine muhtemelen Babil kumaşları veya İran kalayı alacak ve bunlar yeni kervanlarla Anadolu'ya götürülecektir. Her şey tüccarın

³⁵⁷ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, s.103.

³⁵⁸ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.33.

³⁵⁹ Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği*, s.177.

³⁶⁰ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları*, s.394.

³⁶¹ Hakan Erol, “Eski Asur Devleti'nin Ticari Tekelleşme Politikası”, s.429.

istediği bir şekilde gerçekleşirse Asurluların hem Mezopotamya’da hem de Anadolu’da yayılma alanı artacaktır.³⁶²

Bilgi, birikim alanında gelişme göstermiş olan toplumlar, ilham verici özellikleri sayesinde deneyimlerini aktarırken dış etkilere açık hale gelen coğrafyalar üzerinde yayılmacı bir politika izleyebilir. Ancak bu politika Asurlularda ekonomik alanda kendini baskın bir şekilde hissettirmiştir.³⁶³

Asurlu tüccarların Anadolu’da yaşayan halkı “*biz ve diğerleri*” şeklinde isimlendirmeleri bölgeyi yurt olarak görmediklerini işaret etmiştir. Bu sebeple Asurluların kendisine ait olan kültürel özellikleri Anadolu’ya getirmeleri ticaret ekseninde ortaya çıkan doğal sonuçlar olmuştur. Yani Asurlu tüccarların kültürel özellikleri, yerli halkı kendi alışkanlıklarından uzaklaştırıp körleştirmemiştir.³⁶⁴

Koloni Çağı’nda Asurluların Anadolu’da izlediği ekonomik yayılmacılık, bu politikanın sadece askeri ve siyasal bir egemenlikten ibaret olmadığını göstermiştir.³⁶⁵ Aynı zamanda Asurluların genişleme politikası sadece Anadolu ve Mezopotamya ile sınırlı olmamıştır. Genel olarak barışçıl temeller üzerine inşa edilen Asurluların Anadolu’daki ekonomik yayılma siyasetinin en nihai amacı Yeni Asur Devleti döneminde Kilikya üzerinden Akdeniz’e ulaşmak olmuştur.³⁶⁶

Metalürji, tekerlek ve yük eşiği Asurlular sayesinde Anadolu’da yeni bir ekonomik örgütlenmenin temelleri oldu. Bu yeni ekonomik örgütleniş olmaksızın yeni maddeler lüks olarak kalacak, yeni zanaatlar kullanılmayacak yeni buluşlar insanlara yalnızca biraz rahatlık, kolaylık noktasında kalacaktı. Asurlu tüccarlar tıpkı yazı örneğinde olduğu gibi Anadolu’daki yayılmacı politika sayesinde, bilinçli bir şekilde olmasa da yeni ekonomik anlayışta da etkili olmuştur.³⁶⁷

³⁶² Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mücadele Oyunları*, s.119.

³⁶³ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.337-338.

³⁶⁴ Ercüment Yıldırım, “Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’nun Güneydoğusunun Etnik ve Sosyal Yapısı”, *XVII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (Ankara: 15-17 Eylül 2014)*, C:1, Ankara 2018, s.30.

³⁶⁵ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mücadele Oyunları*, s.182.

³⁶⁶ Mehmet Kurt, “Kilikya’da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:21, Yıl:2009, s.328.

³⁶⁷ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mücadele Oyunları*, s.121.

3.6. Asur Sömürgeciliğinin Modern Sömürgecilik İle Olan Farklılık Ve Benzerlikleri

Eski Çağ'dan bu yana toplumlar, uygarlıklar, devletler ve hatta büyük imparatorluklar var olmuştur. Bununla birlikte Tarih'in akışı içerisinde ekonomiler de insanlarla birlikte kuşaktan kuşağa yayılmıştır. Bu nedenle ortaya çıkan iki terim yani dünya ve ekonomi insan soyu ile başlayıp bugün tüm evreni temsil etmiştir.³⁶⁸ Bu düzende insanlar, yönetenler ve yönetilenler veya efendiler ile hizmetçiler olarak sosyo-politik farklılıklara bölünmüştür.³⁶⁹ Hiyerarşik düzende ortaya çıkan bu gruplar içindeki baskın güçlerin yaşadığı zafiyetler beraberinde siyasi veya iktisadi himayelerin ortaya çıkmasına yani sömürgeciliğe sebep olmuştur.³⁷⁰

Savaşlar, antlaşmalar ve diğer bütün politikalarda olduğu gibi sömürgeciler de bu işi başkalarını düşünerek yapmamıştır.³⁷¹ Yüksek gelir, sömürgeci politikanın her zaman güdeleyicisi olmuştur.³⁷² Bedeli çok yüksek maddi menfaatlerin söz konusu olduğu bu anlayış Asur sömürgeleri ile modern sömürgeciliğin en önemli ortak yanını oluşturmuştur. Öncelikle tarım ve maden ekonomilerine uygulanabilen, sömürge ekonomisi³⁷³ olarak ifade edilen bu benzerlikte, sömürgeciler tarafından zenginlik kaynakları elde edilerek yaşam ağı üzerinde denetim kurulmuştur. Yaşamı düzenlemenin ve kolaylaştırmanın bir yolu olarak görülen doğa, değiş-tokuş ve kâr süreçlerine çekilen bir yaşam ağı olarak adlandırılıp kontrol altına alınmıştır.³⁷⁴

Yaşamı denetim altına almayı kolaylaştıran etkenlerden birisi olan icatlar, hayatın içine katılmadan önce, yıllar hatta yüzyıllar boyunca beklemek zorundadır. İcat yapılmakta; ancak bunun uygulanması ise toplumun istenen kabul düzeyine gelmesiyle ortaya çıkmıştır.³⁷⁵ Örneğin; bakır, kalay, gümüş gibi madenlerin ticaretinin, halka kadar yayılmasa da Asurlu tüccarlar ile Anadolu krallıkları arasında yapılması yerel beylerin ekonomik, toplumsal ve psikolojik olarak Asurluların ekonomik üstünlüğü kabul etmeye hazır hale gelmesi Asur sömürgeciliğini

³⁶⁸ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017, s.14-16.

³⁶⁹ William Hardy McNeil, *Dünya Tarihi*, s.34.

³⁷⁰ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı*, s.18.

³⁷¹ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s.19.

³⁷² Marc Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl – 20. Yüzyıl*, s.36.

³⁷³ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.25.

³⁷⁴ Raj Patel Jason, William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s. 58.

³⁷⁵ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017, s.305.

kolaylaştırmıştır.³⁷⁶ Bunun sonucunda yerel beylerin Asurlu tüccarlara karşı bir bağlılığı meydana gelmiştir. Bu bağlılık Asurluların Anadolu'yu kolonileştirmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu sebeple bu ilgi Asur sömürgeciliğinin nedeni değil sonucu olmuştur.³⁷⁷

Avrupa'da endüstrileşmenin ikinci aşamasında çelik, elektrik, petrol ve kimyasal maddelerin de üretim sürecine sokulmasıyla endüstrileşme bugün çevremizde gördüğümüz hali almıştır.³⁷⁸ Yani bu örnekler üretim çarklarının döndürülmesi için zanaatkarların sahip olmadığı sermayeye gerek duymasına sebep olmuştur. Fabrika işletmeciliğinin üstün hale gelmesiyle üretim, hayatın merkezi olmuştur.³⁷⁹ Bu üstünlük Avrupa devletlerinin ekonomik refahını da yükseltmiştir. Ekonomik refah ise birtakım faaliyetlerin yanında, silah endüstrisinde de büyük gelişmelere yol açarak, Avrupa'nın başka toplumlar üzerinde egemenlik kurmasını sağlamıştır.³⁸⁰

Asurlular tıpkı yeni sömürgeciler gibi kendi ülkelerine bağlı kalarak Anadolu'daki zenginlikleri değerlendirmek amacıyla koloniler oluşturup ticaret sömürgeleri kurmuştur.³⁸¹ Sömürge ile ana kent arasında yapılan mal değişimlerinde sömürgeciliğin işleyişi ve kuvvet alanları belirlenmiştir. Buna göre sömürge ülkelerinden gelen ürünlerin pazarı bu ülkelerin iç pazarı olmayıp aksine sömürgecilerin kontrolünde yürümüştür. Bunun sonucunda da sömürgeciler, bağımlı coğrafyalar üzerinden sürekli güçlenmiştir.³⁸²

Sömürü işlemlerinin yürütülebilmesi için bu işten kazanç sağlayan idareciler genelde ön planda olmuştur. Bu idareciler sömüren ile sömürülen arasındaki ilişkide kendi yararını gözetmiştir. Bu durum Anadolu'daki yerel beylerin, Asurlu tüccarlara rahat hareket edebilme ortamı hazırlarken besin üretimiyle uğraşmak zorunda olan yerel halkın çıkarlarını ikinci plana atması ile modern dünyada da asimile olmaya aday olan sömürge aydınlarıyla görülmüştür.³⁸³ Her iki dönemde de yerli nüfus yalnızca belirsiz bir yığın olarak görülmüştür.³⁸⁴

³⁷⁶ Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.950.

³⁷⁷ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.88.

³⁷⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.212.

³⁷⁹ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s.14-15.

³⁸⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.208.

³⁸¹ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.47.

³⁸² Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.25-26.

³⁸³ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgecilere İnsanlık Tarihi*, s.683.

³⁸⁴ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, s.50.

Sömürgecinin mutlak otorite veya ekonomik güç olabilmesi için fiili yaşam yeterli değildir; bunun meşruluğuna da inanmaları gerekir. Bunun için yapılan antlaşmalarla sömürgecilerle ile sömürülenler arasındaki bağ resmiyet kazanmıştır. Ortaya çıkan bu ilişki sonucunda sömürgeciler, önemli bir güç olduklarına inanmıştır.³⁸⁵ Asurlu tüccarlar ile yerel beyler arasında yapılan antlaşmalar ile sömürge antlaşmaları.³⁸⁶

Koloni Çağ'ında el emeğine ve zanaatkârlığa dayalı olan üretim, yerini sermaye birikimine dayalı zenginleşen yeni ve güçlü bir ticaret anlayışına bırakmıştır. Böylece Eski Çağ'daki sömürgecilik yeni bir anlam kazanmıştır. Buna göre ekonomisi tarım ve zanaata dayanan, teknik yönden geri kalmış insanların daha ilerlemiş tekniğe sahip uluslar tarafından boyunduruk altına alınmaları ile modern sömürgecilik yaygınlaşmıştır.³⁸⁷ Geçim kaynaklarının çeşitlenmesi, nüfusun artması, ihtiyaçların farklılaşması devlet politikalarına da yansdığı için klasik dönemdeki sömürgecilik anlayışı, modern sömürgecilikten birçok konuda farklı özellikleri barındırmıştır.³⁸⁸

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan, teknik yönden geri kalmış insanların daha ilerlemiş tekniğe sahip uluslar tarafından boyunduruk altına alınması olarak tanımlanan modern sömürgecilik anlayışında³⁸⁹ ekonomik yayılma dışında baskı, şiddet ve asimile politikası yoğunluk kazanmıştır. Bu sebeple sömürgecilik sadece ekonomik anlamda değil; siyasi ve sosyal yönden de büyük bir tehdit halini almıştır.³⁹⁰

Koloni Çağı'nda mutlak siyasi güç yerel beyler olmakla birlikte onların belirlediği ekonomik kurallara göre ticaret yapılmıştır. Bu antlaşmaların amacı Asur'un ticaret tekeli ile baştaki hükümdarın egemenliğini uzlaştırmaktır.³⁹¹ Bunun neticesinde kurallar belirlenmiş, Anadolu'da bulunan bazı hammaddeler Asur'a taşınmış ve buradan bazı mamul maddeler, altın, gümüş, kumaş gibi, tekrar pazarlanmıştır.³⁹² Modern sömürgecilikte ise sistemin işleyişini sağlayan

³⁸⁵ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.88.

³⁸⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.231.

³⁸⁷ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s.18.

³⁸⁸ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, s.37.

³⁸⁹ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s.18.

³⁹⁰ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, s.37.

³⁹¹ Eva Cancik- Krschbaum, *Asurlular*, s.43.

³⁹² Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.932.

mekanizmalara şeklen katılım söz konusudur. Siyasi, ekonomik ve kültürel etkenler egemen devlet yani sömürgeciler tarafından belirlenmiştir.³⁹³

Sömürgeciler, sömürgeci devletlerin başkentlerinde alınan kararlarla yönetilmiştir ve bu kararlarda sömürge halkının görüşüne başvurulmamıştır.³⁹⁴ Sömürgeci devlet, kâr oranını arttırabilmek için Asurlulardan farklı olarak hammaddenin ucuz ve iş gücünün bulunduğu yerlerde yatırımlar yaparak bir taraftan hammadde nakliyatı ve onun elde edilmesi ile ilgili sorunların önüne geçmiştir. Diğer taraftan da köle ya da göçmenlerle karşılanmaya çalışılan emek gücünü daha düşük maliyetle ve daha az tehditle yerinde gidermiştir.³⁹⁵ Askeri veya siyasi üstünlük ile egemenlik sağlayamayan yeni sömürgeciler düşman olarak tanımladıkları memleketi ve onun kültürünü tanıdıktan sonra onları birbirinden ayırma, fitne çıkarıp ve parçaladıktan sonra hâkimiyet altına alarak asimile politikasını gerçekleştirmiştir.³⁹⁶ Böylece sömürgecilere teslim olan millet başka milletlerin kültürüne, hükümlerine, ahlak anlayışına, dil zevkine kapılıp kendi alışkanlıklarını kaybetmiştir.³⁹⁷

Bir ticaret merkezi olan Asur şehri ile kendisine en yakın bölgeleri ticaret yoluyla sömürge haline getiren Asurluların³⁹⁸ Anadolu ile yaşadığı anlaşmazlıkları hukuk düzeni içerisinde çözmeleri ve zaman zaman Anadolu hukukundan faydalanmaları, Asur sömürgeciliğın asimile ve baskıdan uzak bir anlayışa sahip olduğunun kanıtlarından biri olmuştur.³⁹⁹ Bu sebeple MÖ. 2. Binyılda Anadolu'da yaşayan halkın Subar, Hurri veya Mitanni kökenli⁴⁰⁰ olmasını önemsememiştir. Asurluları büyüleyen faktör Anadolu'nun stratejik açıdan Asur şehrine ticari platform olarak uygun bir pozisyona sahip olması olmuştur.⁴⁰¹

Yeni sömürgecilik durumunda egemenler tarafından sömürüyü gizlemeye yönelik bir çaba söz konusu olmuştur.⁴⁰² Yerli halkın tepkisini çekecek politikalar yerine onların yaşamlarını kolaylaştıracak yenilikleri sunma yoluna giden

³⁹³ Fikret Başkaya, *Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme*, s.33.

³⁹⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, s.23.

³⁹⁵ Özkan Karaca, *Sömürgecilik*, s.35.

³⁹⁶ Güray Aypar, "Geçmişten Günümüze Kültürel Unsurların Sömürge Amaçlı Kullanımı", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C:3, S:1, Yıl:2019, s.206.

³⁹⁷ Ahmet Kabaklı, *Kültür Emperyalizmi*, s.18.

³⁹⁸ Eva Cancik- Krschbaum, *Asurlular*, s.46.

³⁹⁹ Ahmet Seyrek, *Asur*, s.24.

⁴⁰⁰ Füzuan Kınal, "Amarna Çağında Hurriler", *Sümeroloji Araştırmaları 1940-1941*, İstanbul 1941, s.1022.

⁴⁰¹ Eva Cancik- Krschbaum, *Asurlular*, s.46.

⁴⁰² Fikret Başkaya, *Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme*, s.33.

sömürgeciler, böylelikle tepkileri yumuşatarak kendi yöntemlerini yavaş yavaş büyüyen bir işbirliği üzerine oturtmuştur.⁴⁰³ Yeni sömürgeciler bu amaçla geri kalmış ülkelerin meselelerini çözmek, onlara teknik yardım ve sermaye vermek bahanesiyle yeraltı ve yerüstü zenginliklerine el koymuştur. Üstelik onları açık bir hammadde pazarı halinde tutan sömürgeciler, kendi sanayi mamullerini satacak bir pazar olarak kabul etmiştir.⁴⁰⁴

Modern sömürgecilikte yeni düzeni kabul ettirebilmek için baskı şiddet son basamakta belirleyici olmuştur.⁴⁰⁵ Sömürgeleştirilen insan içinde bulunduğu ümitsiz durumdan kurtuluşun bir tek çözüm yolu olduğunu bilir o da sömürgeciye şiddetle karşı çıkmaktır. Sömürge insanı sömürgeciyle ilişki kurduğu her yerde güçlü ve üstün olduğunu göstermiştir. Bunun için de sömürgeci ile sömürülen insanlar arasında her zaman polis karakolları ve ordudan bir sınır teşkil edilmiştir.⁴⁰⁶

Kendi dışında kalanı gizli veya açık bir şekilde hükmü altına alarak bir sömürge düzeni oluşturmak için farklı yollar kullanan modern sömürgeciliğin en nihai hedefi aldatıcı, sindirici bir şekilde sömürge üzerinde kontrol sağlamak olmuştur.⁴⁰⁷ Bu sebeple modern sömürgelerin Asur sömürgeciliğine göre daha kalıcı olduğu görülmüştür. Yeni sömürgecilikteki bu devamlılık beraberinde tamamen yeni gelenekleri, yeni hayat modelini ortaya çıkarmıştır.⁴⁰⁸ Buna karşın her alışkanlıkta olduğu gibi geleneksel veya modern sömürgecilikte de mutlaka yıkıcı taraflar meydana gelmiştir. Kurtuluşçu politikanın devreye girdiği bu noktada maddi ve manevi koşulların oluşması sayesinde milletler elbette yabancıların himayesinde tükenmeyecektir.⁴⁰⁹ Aksi durumda siz küçüldüğünüz ölçüde başkası sizi küçük görecektir.⁴¹⁰

3.7. Sömürgecilik Felsefesinde Asurlu Tüccarların Anadolu'daki Hammadde Kaynaklarına Yaklaşımları

Eski Çağ'dan bu yana var olan ve yeryüzünün tümüne yayılan dünya ekonomisi, genellikle kentsel bir kutba, işlerinin lojistik merkezinde bulunan bir

⁴⁰³ Özkan Karaca, *Sömürgecilik*, s.20.

⁴⁰⁴ Ahmet Kabaklı, *Kültür Emperyalizmi*, s.18.

⁴⁰⁵ Fikret Başkaya, *Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme*, s.33.

⁴⁰⁶ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.75.

⁴⁰⁷ Özkan Karaca, *Sömürgecilik*, s.36.

⁴⁰⁸ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.46-47.

⁴⁰⁹ Terry Eagleton, Freric Jameson, Edward William Said, *Milliyetçilik Sömürgecilik ve Yazın*, s.28

⁴¹⁰ Ahmet Kabaklı, *Kültür Emperyalizmi*, s.18.

kente sahip olmuştur. Haberler, mallar, sermayeler, krediler, insanlar, emirler, ticari mektuplar buraya akmış ve aynıları buradan yola çıkmıştır. Zengin olan toptancı tüccarlar, bazen burada uygulanan kanunlara bile doğrudan veya dolaylı olarak etkide bulunmuştur.⁴¹¹ Böylece dünya nüfusunun önemli bir kısmına sahip olan tüccarlar, söz hakkına sahip olarak seçkin bir tabaka yaratmıştır. Bu sınıfın altında kalan öteki grup ise kaygı içerisinde sığınacak bir taraf aramıştır. Birinciler “söze” sahiptir, ötekiler ise bu sözü ödünç almıştır. Bu ikisi arasında ise aracı olarak hizmet veren krallar, derebeyleri vardır.⁴¹² Bu düzen, sadece dünyanın maddi zamanının ritmini vermekle kalmamıştır. Bununla birlikte onunla iş birliği yapan veya ona hasım olan tüm toplumsal gerçekler ona aralıksız olarak müdahale ederek bu durumdan etkilenmiştir.⁴¹³

Bu tesirde, dünya üzerinde en geniş ölçüyle yayılmış maddi açıklama kaynağı mekandır. Çünkü mekan hem tarihin tüm gerçeklerini hem de yüzey üzerinde yer tuttuğundan dolayı devletleri, toplumları, kültürleri ve ekonomileri gündeme getirmiştir. Tıpkı bir duvardaki tuğlalar gibi bütünlerden birinin veya diğerinin seçilmesine göre, mekanın anlamı ve rolü değişmiştir.⁴¹⁴

Sömürgecilik felsefesinde, iktisadi gücünü arttırmak veya sürekli kılmak isteyen seçkinler, seçtikleri mekanlardaki sömürgelerde yerlilere, bilhassa kitleler üzerinde önemli bir etkiye sahip olan siyasi güçlere, kendini kabul ettirmek mecburiyetindedir. Bu sebeple kolonilerle olan ilişkilerini tepeden tırnağa iyi bir biçimde düzenlemek zorunda olmuştur. Bu düzenleme ilk günden itibaren sömürgecinin talebi ile başlamıştır. Ortaya çıkan değişiklik sömürülenin yaşamında ve bilincinde olağanüstü bir farklılığı meydana getirmiştir.⁴¹⁵

İş bölümü, uzmanlaşma ve farklılaşma sayesinde uygarlaşmanın ortaya çıktığı Mezopotamya medeniyetinde insanlar, büyüme potansiyelleri sebebiyle emek ya da hammadde bakımından kısa sürede kendisine yetersiz bir duruma düşmüştür. Bu sebeple “*ekonomik kendine yetersizlik*” sorununu aşabilmek amacıyla büyük çaplı işler için kullanılacak olan hammadde (kereste, taş, metal vb.) eksikliği sebebiyle alışveriş faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bu gereksinimi zenginlik ve erk merkezi olan Anadolu’dan karşılayan Mezopotamyalılar, uygarlığın yayılmasını

⁴¹¹ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı*, s.19.

⁴¹² Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, s. 15.

⁴¹³ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı*, s.14.

⁴¹⁴ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı*, s.14.

⁴¹⁵ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, s. 42.

sağlayan “ekonomik kendine yetersizlik” durumunu geçmiştir. Bu sebeple Anadolu, Mezopotamya uygarlıkları için gerekli bir hammadde kaynağı olmuştur.⁴¹⁶

Ekonomik bakımdan gereksinimlerini büyük ölçüde Anadolu’dan karşılayan Mezopotamya uygarlıkları içinde yer alan Asurlular, daha etkili bir iş organizasyonu oluşturmak için bölgeyi çok sayıdaki koloni aracılığıyla sömürmeye başlamıştır. Böylece yerli halkın kontrol etmesi gereken üretim ilişkilerinde Asurlular etkili olmuştur.⁴¹⁷

Asurlular sömürgecilikte, üretim fazlasının üretici kesimden, üretken olmayan kesimlere aktarılması anlamına gelen “toplumsal artı aktarımı düzeneği” ile yatırım olanakları sağlamıştır. Yani Asurlu tüccarlar, kalay üretmese de bu önemli madene sahip olmuştur. Toplumsal artının sağlamış olduğu bu olanakla geçim sıkıntısı çekmeyen Asurlu tüccarlar, Anadolu’ya yerleşerek, burada bulunan ve kolonyal ürün adı verilen hammaddeleri elinde bulundurmıştır.⁴¹⁸

Asur sömürgeciliği gözle görülmez; çünkü bu faaliyetten kazanç sağlayan Anadolu beyleri tarafından sömürgecilik, kamufle edilmiştir. Sömürge seçkinleriyle yani Asurlu tüccarlar ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan beyler bunun için büyük çaba harcamıştır. Yerli halk ile Asurlu tüccarlar arasındaki ilişki yerel beyler tarafından diyalog yoluyla yürütülmüştür. Bu uzlaşmayı uzun soluklu tutan en önemli etken ise ticaretin düzenli olma durumudur.⁴¹⁹

Menzil kentlerin başında bulunan beyler, kutba az ya da çok saygılı mesafelerde yer alarak Asurlu tüccarlarla iş birliği kurarak onları etrafına toplamıştır. Bu tüccarların faaliyetleri ana kent olan Asur ile uyum sağlamıştır. Asurlu tüccarlar iş akımını Anadolu beylerine doğru yöneltmekte, onların saraylarında veya Karumlarda emanet ettikleri malları yeniden dağıtıp veya taşıyarak onların kredisine yaslanmış ya da onlara tahammül etmiştir. Ticari çeşitliliğin yerleştiği her yerde hoşgörülük şaşırtıcı bir şekilde tekrarlanmıştır.⁴²⁰

Geniş toprak parçalarını yönetmekle yükümlü olan yerel beyler, yönetimi kendisine teslim edilen bölgenin her yerinde olup bitenleri denetleyememiştir.

⁴¹⁶ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.428.

⁴¹⁷ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, s.41.

⁴¹⁸ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.428.

⁴¹⁹ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, s.50.

⁴²⁰ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı*, s.19-22.

İktisadi ve ticari işlerle meşgul olmaktan başka yerli halk üzerinde başka bir nüfuzu olmayan; ancak koloni teşkilatının sevk ve idaresini doğrudan doğruya Asur kenti ile yapan Asurlu tüccarlar, Anadolu'nun dahili ticaretinde de yerel beyler ile hareket etmiştir. Anadolu beyleri bu sayede de ekonomik olarak güçlenerek bunun sonucunda siyasi nüfuzunu arttırmıştır.⁴²¹

Öte yandan Asurlu tüccarlar, yerli nüfusu sadece belirsiz bir yığın olarak görmüştür. Bu sebeple o devirde ancak ithal ve ihraç maddelerin Asurlular lehine mübadelesi ve iç ticarete Asurlulara büyük kazanç sağlama esasına dayalı olan bir alışveriş ortaya çıkmıştır.⁴²² Bu münasebet uygar toplum olarak ifade edilen Asurluların hammadde gereksinimini göstermiştir. Bu ihtiyacı Anadolu halkı açısından ise toplumsal yapının farklılaşması, sosyal eşitsizliğin derinleşmesi, yöneticiler ile yönetilenler arasındaki ekonomik farkın büyümesi anlamına gelmiştir. Ekonomik farkın ve beraberinde yönetici kesimin zenginliğini ortaya koyan güçlü deliller vardır. Bu durumun kanıtı ise Alacahöyük kral mezarları içerisinde bulunan görkemde ortaya çıkmıştır.⁴²³

Asurlular, Anadolu'daki altın, gümüş ve bakır gibi değerli hammaddeleri işgal veya yağma gibi kaba güce dayalı olan alışveriş ilişkileri ile sağlamamıştır. Aslında Koloni Çağı'nda önce Mezopotamya uygarlıkları tertip edilmeyen bir ticaret anlayışının dışında savaşlarla gerekli hammaddeleri Anadolu'dan ülkesine getirmiştir. Koloni Çağı'nda ise Asurlular, düzenli alışveriş ile ticareti sömürgeci bir anlayışa dönüştürmüştür. Yani kaba güce dayalı olan alışveriş ilişkilerini barışçı biçime dönüştürerek sömürgeciliği sevecen bir halde uygulamıştır. İşgal, yağma gibi kontrolsüz gücün yerini ticaret almıştır. Böylece uygar toplum olarak kabul edilen Asurlular, yazıyı henüz tanımadığından dolayı, uygarlıkta kendisinden daha geri olan Anadolu'nun doğal kaynaklarını sömürmüştür.⁴²⁴

Ancak bu sömürgecilik anlayışı, Asurluların Anadolu'daki bütün ilkel ve geri kalmış yapıları yok ederek bölgeyi uygarlaştırma inancı içerisinde olmamıştır. Yani Asurluların Anadolu'yu uygarlığa kavuşturmak yolunda herhangi bir iddiası yoktur.

⁴²¹ Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.914.

⁴²² Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.914.

⁴²³ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.609.

⁴²⁴ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.429.

Nitekim sömürgeciliğin uygarlığı yaymak yolundaki yargısı, sömürgeci ülkelerin faaliyetlerini daha kabul edilebilir hale getirme çabasından ibarettir. Asurlular; yeni teknikle donatılmış olan ticareti geniş bir alana yaymak, yeni pazarlar elde etmek ve değerli değerli mamul kaynakları kapmak için aslında Anadolu uygarlığına ait olan ticarete el koymuştur.⁴²⁵

Asur sömürgeciliğinin temeli olan ticaret, Anadolu'da kurulan kolonicilik sayesinde gelişmiştir. Bu sistemde Asurlular, merkezi otoriteden yoksun olduğu için, siyasi bakımdan zayıf olan Anadolu'daki altın, gümüş, bakır gibi değerli madenlere sahip olurken başka ülkelerden de ihtiyaç duyulan ürünleri temin etmeyi amaçlamıştır. Anadolu beylerinin ihtiyacı olan ürünleri tedarik edip, kendi mamul maddeleri ve ihtiyaç fazlası ürünleri için pazar bulmak ve gerekli hammadde kaynaklarını sağlamak istemiştir. Bunun için de Asurlu koloniciler, kullanılabilir sermaye miktarını ve çeşitliliğini arttırmayı amaçlamıştır. Böylece hem Asur'da hem de Anadolu'da şirketler kurarak her geçen gün ortak sayılarını arttırmıştır.⁴²⁶

Asurlu tüccarlar, Anadolu'da saf altın ve gümüş elde etmeye çaba gösterirken bu durum doğrudan mümkün olmadığı için dolaylı yünden Anadolu'daki zenginlikleri sömürmüştür. Bunun için tüccarlar, ticari faaliyetlerin normal seyrinde, getirdikleri eşyayı önce kötü daha sonra kaliteli bakırla değiştirerek iyi cins bakırı; gümüş ve altın karşılığında satmıştır. Anadolu'da satılan mal karşılığında elde edilen gümüş ve altın madenini ana kent Asur'a gönderen tüccarlar parasal mübadelenin bir nevi ilkel halini kullanmıştır.⁴²⁷ Bu değişim, tamlığın ve eksikliğin yan yana olamadığını, fırsat çıktığında karşılaşmayacaklarını, iki farklı sicilin tek bir sorunu meydana getirmediğini, her mübadelenin zorunlu olarak voltaj farkları sayesinde ortaya çıktığını göstermiştir. Bu mübadelede kullanılan değerli madenler aynı zamanda Asurlu tüccarların Anadolu'daki sömürge faaliyetlerini hızlandırmasının bir biçimidir. Çünkü mübadelenin ilkel biçimlerini sonlandırmak mümkün olmadığı için para her zaman kendi evinde ve dışarıda başkalarını sömürmenin düzeni hızlandırmasının bir sembolüdür.⁴²⁸

Mallar değişime girer girmez paranın alçak bir sesle homurdanmaları işitilir. Çünkü hep daha fazla arzulanan bir mal ve para, değişimlerin kriteri rolünü

⁴²⁵ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, s. 18.

⁴²⁶ Özkan Karaca, *Sömürgecilik*, s.18.

⁴²⁷ Emin Bilgiç, "Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi", s.914.

⁴²⁸ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, s.400.

oynamıştır.⁴²⁹ Örneğin; Koloni Devri'nde, tuz yataklarının dikkate değer bir miktarda bulunduğu Orta Anadolu'da bu önemli hammadde hem gıda hem de para olarak hizmet vermiştir. Tuz Gölü civarındaki tuz ocaklarında “*rabi tabatim*” adı verilen yüksek rütbeli bir tuzcular amirinin bulunması tuzun alışverişi yapılan önemli mamul madde olduğunu göstermiştir.⁴³⁰ Bu durum tuzun Anadolu'daki Asurlu tüccarların pazar çeşitliliğini arttırmalarını sağlarken Asur sömürgeciliğinin, Anadolu'daki ödeme araçlarının tükenmesine sebep olan önemli bir tehlike olduğunu da gözler önüne sermiştir.⁴³¹

Yine Kapadokya bölgesinde yetiştirilen üzüm ve ondan elde edilen şarap Asurlu tüccarlar için gıda ve para anlamına gelmiştir. Erciyes, Melendiz, Hasandağ, Karadağ ve Karacadağ gibi volkanik dağların bulunduğu coğrafyada, tüflü araziler üzüm yetiştiriciliği ve şarap üretiminin yoğunlaştığı yerler olarak bilinir. Kültepe metinlerinde üretimi yapılan meyveler içerisinde ilk sırayı üzüm almıştır. Üzüm, bazı işlemlerden geçirildikten sonra şarap anlamına gelen “*ka iranum*” adıyla Asurluların kervan ticaretindeki yazışmalarında kayıtlı olan ürünler arasında olduğu görülmüştür.⁴³² Böylece doğadan elde edilen mahsuller bir yandan Asurluların satın alma gücünün yayılmasını sağlarken bir diğer yandan da üretimin büyümesine yol açmıştır. Bu gelişme Asurlu tüccarların rakiplerini soyutlamak üzere bir tarife geliştirdiklerini de göstermiştir.

Asurlu tüccarların Anadolu'yu birçok yönden ticari nüfuz altına alması, hizmet üreten kişi sayısını da arttırmıştır. Bu durum endüstrileşme ve örgütlenme alanlarında yeni olanaklar yaratmıştır. Metal işleyicilerin yetiştirilmesi, gerekli hammaddeler sağlanması, bakır ve kalay bulundurulması ticaretin örgütlenmesi ve el altındaki zanaatçıları beslemeye yetecek bir artı ürün bulundurulması sonucunda artan üretim, Asur sömürgeciliğini güçlendirmiştir.⁴³³

Asurlular, Anadolu'daki hammadde kaynaklarına ticaret ekseninde bir sömürge politikası izleyerek yaklaşmıştır. Yani para ekonomisi, toprakların bir ticaret malı gibi alınıp satılabildiği bir noktanın ötesinde yayılmıştır. Hammadde kaynakları

⁴²⁹ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, s.400.

⁴³⁰ Murat Çayır, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Unvan, Rabi Tabatim Tuzcular Âmiri”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:53, S:1, Yıl:2003, s.310.

⁴³¹ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, s.400.

⁴³² Esmâ Öz, “Kültepe Tabletlerine Göre Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Üzüm Yetiştiriciliği ve Bağcılık”, *Gazi Akademik Bakış*, C:5, S:9, Yıl:2011, s.287-291.

⁴³³ Vere Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, s.182-184.

üzerindeki ekonomik egemenlik, birikmiş olan zenginliğin paylaşılmasına sebep olmuştur. Bunun için Anadolu'yu yalnızca kazanç elde etmek olarak gören Asurlu tüccarlar, bu zenginliğin önemli bir ortağı haline gelmiştir. Nasıl ki deniz, Akdeniz ve elbette Basra Körfezi halklarına da yeni geçim imkânları sunduysa Anadolu'daki pazarlanabilir hammadde bolluğu da Asurluların kendi gereksinimleri üzerinde bir ekonomik dizge oluşturmasını sağlamıştır.⁴³⁴

Asurlu tüccarların meydana getirdiği ticari sistem, Anadolu'yu kaplayan bir hale gelirken bir yanda endüstrileşmiş ana kent kutbunu, diğer yanda ise Asurluların ticari faaliyetlerine bağlı Anadolu kutbunu meydana getirmiştir. Böylece Asurlular, Anadolu'daki hammadde ile emeğin kendi içinde bölünmesi sürecinin önüne geçmiştir. Bu durum, kâr amacı güden üretim düzeninin tekelleşmesine sebep olmuştur. Nitekim sömürgeci ülkeler, kendine bağlı olan ülkelerin ekonomik üretimlerini, kendi ekonomilerini geliştirmek için zapt ederek onları kendine bağlı kılmıştır. Az gelişmişlik içerisinde dönüp kalan ülkeler ise kendi öz üretim fazlalıklarından mahrum kalırken diğer yandan da sömürgecilerle ilişkilerinin sonucu kendi ekonomik yapılarında meydana gelen çarpıklaşmaya ve sabitleşmeye maruz kalmıştır.⁴³⁵

Asurlu tüccarların Anadolu topraklarında rüşvet, vergi kaçakçılığı ve yüksek faize dayalı bir düzen kurması⁴³⁶ ile gerçek niteliğini kaybeden ekonomik düzen sebebiyle yerel halk ne normal bir sermaye ile kalkınma sağlayabilmiş ne de ticari rekabetin avantajlarından faydalanabilmiştir.⁴³⁷

Pazar ilişkilerinin yerel beyler ile Asurlu tüccarlar arasında yoğunlaştığı, vergiler de dâhil olmak üzere her türlü malın külçe halindeki parayla (gümüş) hesaplandığı⁴³⁸ Koloni Çağı'nda, Anadolu halkı ekonomik değişimin çarkları arasında kalmıştır. Pazar fiyatları ve alışveriş kurallarını yerel beyler kontrolünde yürüten Asurlu memurların oynadığı özel roller vardır. Bu kişiler kendilerine verilen yetkiyle davrandıkları yolundaki savlarını kabul ettirerek, karşısındaki asıl yabancıları kendileriyle iş birliği bulunmaya ikna etmek zorundadır. Bu düşünce Asur şehrinden, Anadolu'daki ticari faaliyetlerin memurlar aracılığıyla yönetmesini

⁴³⁴ Vere Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, s.185.

⁴³⁵ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.24.

⁴³⁶ Ahmet Seyrek, *Asur*, s. 17.

⁴³⁷ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.24.

⁴³⁸ Savaş Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ.Ö. 2. Bin Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, s.27.

sağlamıştır. Ancak yerli halkın bu memurlarla pazarlık yapma şansı veya alım satım işleri için değerli madenlere ulaşması mümkün olmadığından dolayı bu dönemde, maddi kaynaklar Asurlu tüccarların istediği etkinlik alanına aktarılmıştır.⁴³⁹

Ticari sömürgecilik yoluyla Anadolu'da bulunan gereğinden fazla kaynağı kendine çekmiş olan Asurlular, burada işlenmiş ve maden ocaklarından temin edilmiş değerli madenler, kıymetli taşlar,⁴⁴⁰ tuz ve şaraptan başka sınırlı miktarlarda arpa, buğday ve susam gibi ürünleri kendi ülkesine götürerek, bölgenin zenginlik kaynaklarını harcamaya devam etmiştir.⁴⁴¹ Ayrıca Anadolu beylerinin tuncıtan ev eşyalarının çoğalmasını teşvik etmiştir. Anadolu beyleri de gücünü ve ihtişamını arttırabilmek amacıyla sarayda tuncu yoğun olarak kullanınca, Asurlu tüccarlara karşı, değerli madenler yönünden, bir bağımlılık meydana gelmiştir. Diğer yandan ticaret için beylerin vergi karşılığında Asurlulara kolaylık göstermesi, onların güvenliğini sağlaması yerli halkın siyasi yapıya karşı duyduğu güvenin azalmasına kendi ülkesine uzaklaşmasına yani yabancı kalmasına sebep olmuştur.⁴⁴²

Asurluların Anadolu'da uyguladığı sömürge ekonomisi, üretim araçlarının emekçilerin elinden alınması, eski mülkiyet ilişkilerinin yıkılması ve belli ölçüde emek-ücret ilişkisinin birbirinden kopuk hale gelmesi ile şekillenmiştir. Bu ölçüler öncelikle maden ekonomilerine uygulanabildiği için Asurlular, daha çok Anadolu'daki değerli madenlere yönelmiştir. Genellikle de Anadolu halkı; pazar ekonomisine kendisini uydurmak, yani kendi ihtiyaçları için kullanamayacağı ürünü üretmek zorunda kalmıştır.⁴⁴³

Anadolu insanının yaşamında derin ve kapsamlı bir etki yaratan Asurlular, bölge ekonomisine “*topluluğa uyma tutumu*” sayesinde uzun bir süre hükmetmiştir. Bu ilke, bireyin herhangi bir alanda toplumdan farklı hareket etmesinin, lüks içinde yaşamasının veya göze çarpacak biçimde hayat sürmesinin kötü, uygun görülmeyen davranışlar durumu olarak görülmüştür. Siyasi gücü elinde bulunduran yerel beylerin harcamada aşırıya gitmesi, yerel halkın Asurlu tüccarlara karşı sosyal haklarının yeteri kadar korunmaması toplumun memnuniyetsizliğine sebep olmuştur. Ancak güçlü bir ekonomik güce sahip olan yerel beylere veya Asurlu tüccarlara karşı yapılacak olan bireysel atılganlıklar yersiz bir davranış anlamına gelmiştir. Bu

⁴³⁹ William Hardy McNeil, *Dünya Tarihi*, s.60-61.

⁴⁴⁰ Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi”, s.950.

⁴⁴¹ Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular*, s.50.

⁴⁴² Emin Bilgiç, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu'da Maden Ekonomisi”, s.950.

⁴⁴³ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.25.

sebeple yerel beylerin ululuğu, Asurluların ekonomik yayılcılığı karşısında toplumsal-psikolojik dayanışmayı meydana getiren bir kamp ateşi çevresinde Anadolu halkının bir araya gelmesi gerekli olmuştur. Ancak böyle bir dayanışmayı yaratan içgüdüsel yankılanmalar henüz söz konusu olmadığından dolayı üretim fazlalığı Asur'a akmaya devam etmiştir.⁴⁴⁴

“*Ekonominin ikili kalkınması*”, bir başka ifadeyle kapitalist ve feodal yapıların müşterek kalkınması olarak niteleyen teorisyenlere göre; ikili kalkınma tezi, feodaliteden kapitalizme doğrusal bir geçişi ifade etmiştir. Buna göre tarım alanları hâlâ feodal yapıdadır, şehirler ise kapitalist kalkınma sürecini izlemektedir. Bir yanda ekonomik yayılcılık bir diğer yanda ise az gelişmiş bir yapı vardır.⁴⁴⁵ Dolayısıyla Anadolu'daki hammadde kaynaklarının Asur'a taşınma süreci, ekonominin ikili kalkınması, bir başka ifadeyle sermayeci ve feodal yapıların müşterek kalkınması olarak görülmüştür. Feodaliteden sermayeci yapıya doğrudan geçişi ifade eden ikili kalkınma tezinde, yerel beylerin kontrolünde yerli halk tarım ile uğraşırken, ticaret ise büyük sermayeli Asurlu tüccarlara bırakılmıştır.

Kâr sağlamayı seçim yoluyla, yani Anadolu'daki hammadde kaynaklarını tercih ederek bulan Asurlu sömürgeciler, bu kârın önemini kavradıktan sonra kendi üstünlüğünün farkına varmıştır. Bu üstünlüğü yerleşik kuralları alt üst edip yeni yasaların hazırlanmasını sağlayarak meşrulaştırmıştır. Asurlu tüccarlar hem kendi gözünde hem de Anadolu halkı üzerinde ayrıcalıklı bir varlık olarak görülmüştür. Böylece onların, Anadolu insanının yoksulluğunu ve bunun kendi rahatıyla olan ilişkisini görmezden gelmesi mümkün değildir.⁴⁴⁶ Terazinin bir yanında Asurlu tüccarları diğerinde ise yerli Anadolu halkını düşündüğümüzde; Asurluların yaşam standardının yerli halka göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğer Asurlu tüccarların hayat standardı yüksekse bunun sebebi yerli halkın yaşam standardının düşük olmasıdır. Onun için Asur sömürgeciliğinin ihtişamı Anadolu'daki mal varlığına dayanmıştır.⁴⁴⁷

Asurlular; kendi evinin dışına çıkan bir yabancı olarak uslu uslu giden bir eğilim sonucunda sahip oldukları birikimli süreç ile Anadolu halkının pasifleşmesine sebep olmuştur. Yerel beyler “*olmazsa olmaz*” mantığı ile Asurlu tüccarları, sermaye

⁴⁴⁴ William Hardy McNeil, *Dünya Tarihi*, s.141.

⁴⁴⁵ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.25.

⁴⁴⁶ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.30.

⁴⁴⁷ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.29.

birikimi olarak görmüştür. Nitekim onlar da yerel beyler için kalay ve değerli kumaşları tedarik eden bir hammadde kaynağı sayılmıştır.⁴⁴⁸

Anadolu'daki yerel yöneticilerin hammadde ihtiyacını da karşılayan Asurluların Anadolu'daki yayılma politikası, bu durumun bir nevi “gönüllü sömürgecilik” anlamına geldiğini göstermiştir.⁴⁴⁹ Nitekim hammaddelerin dışalımını sağlanmasında Asurlu tüccarların yaptığını Anadolu beyleri de yapabiliyordu. Ancak onlar, Asurlu tüccarları tercih etmiştir. Bu sebeple birçok bağımsız beylik, Asurlu tüccarların getirdiği ürünlerden yararlanmak için olduğu kadar bölgedeki ticaret mallarını satabilmek amacıyla da birbirleriyle yarışmıştır. Birbirleriyle yarışan alıcıların çokluğu Asurlu tüccarların Anadolu'daki alışverişini kolaylaştırmıştır.⁴⁵⁰

Asurlu tüccarların Anadolu'daki varlığını devam ettirmesi bu ittifakla mümkün olduğu için Asurlular, yerel beylerle sürekli temas halinde yaşamak zorunda kalmıştır. Bu ilişkinin devam etmesi karşılıklı güven esasına dayalıdır.⁴⁵¹

Farklı ürünlerin yetişip, farklı malların üretilip, farklı hammadde kaynaklarının bulunduğu bölgeler arası bütünleşmenin önemli bir bağlamı olarak ifade edilen “birölçekleştirilmiş pazar” bağlamı söz konusu ticaret için önemlidir. Ölçülerin, tartıların, malların alışverişinde kullanılan değer ölçülerinin standartlaştırılması olarak ifade edilen bu tabir, birbirinin gereksinimini sağlayan medeniyetler arasında güven koşullarının yaratılmasında önemli olmuştur.⁴⁵²

Koloni Çağı'nda Kültepe'de ele geçen tabletlerden taşınır veya taşınmaz malların fiyatları hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Bu fiyatların malın cinsine, azlık çokluğuna, malın az veya çok talep edilmesine ve mekâna göre farklılık göstermesi dikkat çekmiştir.⁴⁵³ Bu durum “birölçekleştirilmiş pazar”⁴⁵⁴ anlayışına uygun olmamasına rağmen ev mühürlenmeleri, ipotek işlemleri ve borç senetleri hukuki açıdan kusursuz bir ticaret anlayışını ortaya koymuştur.⁴⁵⁵

Anadolu, Asurlular için bir varlık biriktirme merkezi haline gelmiştir. Yeni durumdan en kârlı çıkanlar Asurlu tüccarlar ve Anadolu beyleri olmuştur. Yerli zanaatçılar hem hammaddeleri elde etmek için hem de yaptıklarının satılması

⁴⁴⁸ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, s. 70.

⁴⁴⁹ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.627.

⁴⁵⁰ Vere Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, s.196.

⁴⁵¹ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.29.

⁴⁵² Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.627-628.

⁴⁵³ Yüksel Arslantaş, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, s.66.

⁴⁵⁴ Alâeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, s.627.

⁴⁵⁵ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.15.

amacıyla Asurlu tüccarlara bağımlı duruma düşmüştür. Bu bağımlılık beraberinde borçlanmayı getirmiştir. Geçim sıkıntısı yaşayan Anadolu halkına, borçların eklenmesi yerli ekonominin saygınlığını düşürürken, yerli halkın kazancını da azaltmıştır. Topraktan geçimini sağlayan çiftçi bile kötü hasattan sonra Asurlu tüccarların faiz yükünün altına girmiştir.⁴⁵⁶

Yerel beyler ile Asurlu tüccarlar arasındaki çifte zenginliği sağlayan ticari sömürgecilik, Anadolu'da azınlık bir grup tarafından inşa edilmiştir. Ticaretin sahipleri “*ummeanum*” adı verilen sermayedarlar, genellikle Asur ülkesinde yaşarken Anadolu'da bunlara bağlı temsilcilikler ve bu temsilciler arasında sermayedarların ortakları vardır. Ticaretin üçüncü yetkilisi ise nakliyeciler ya da kervan sahipleri olmuştur. Bunlar da kendi hesaplarına ticaret yapmıştır. Yani bir yandan ücretli olarak çalışırken diğer yandan da kazançlarını arttırmıştır.⁴⁵⁷ Buna rağmen Anadolu halkına göre sayıca az olan Asurlu tüccarlar, bunu Anadolu piyasasındaki doğal ortaklarına, habercilere ve farklı muhataplara borçludur. Kısacası Asurlu bir tüccarın kredisini meydana getiren en önemli etken yıllarca uğraştığı tecrübeler olmuştur.⁴⁵⁸

Ticari deneyim, Asurlu tüccarların Anadolu'daki değer ölçütlerini (altın ve gümüş gibi) elde etmesini kolaylaştırırken onlar, elde ettikleri kârı, Anadolu'yu mamur bir hale dönüştürmek için harcamamıştır. Aslında bu durum Asurluların Anadolu'daki hammadde kaynaklarını tüketerek bir gün bölgeden ayrılacaklarının da bir işaretidir. Nitekim Asurluların Anadolu'daki küçük ticaret kentlerine verdikleri “*Wabartum*” isminin, Asurca “misafir, konuk” anlamına gelmesi bu durumun kanıtıdır.⁴⁵⁹

Bu misafirlik sadece Anadolu'nun sosyo-kültürel yapısını değil aynı zamanda çevreyle ilgili dokusunu da etkilemiştir. İnsanlık tarihini yaşam ağı çerçevesinde düşünmenin bir yöntemi olarak ortaya çıkan dünya ekolojisi; iktidar, üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin yaşam ağı üzerinden nasıl işlediğini gösteren bir analizi ifade etmiştir. Buna göre iktidar, sermaye ve doğayı bütünleştiren ilişkiler grubunun işlemlerini sağlamalıdır. Aksi takdirde büyük sermayedarların ekonomik hırsları,

⁴⁵⁶ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.21.

⁴⁵⁷ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.15.

⁴⁵⁸ Fernand Braudel, *Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları*, s.143.

⁴⁵⁹ Metin Alparslan, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, s.12.

onların yaşamı ve çevreyi tahrip etmesinin önüne geçemeyecektir.⁴⁶⁰ Asurlu tüccarlar da başta değerli madenler olmak üzere bölgenin birçok zenginliğini olabildiğince sömürerek doğaya dair sıkıntı veren bazı durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁴⁶¹ Yani iklim, biyoçeşitlilik ve kaynakların tüketilmesi sonucunda doğal sorunlar, ekolojik krizler meydana gelmesine ortam hazırlamıştır. Böylece Asurlular, doğayı üretken bir şeye, bu üretkenliği de zenginliğe dönüştürme kapasitesiyle yaptıkları sömürgecilikte, sınırsız bir şekilde sermaye biriktirmek hırsıyla dolaylı olarak Anadolu'da birtakım yıkıntılar bırakmıştır.⁴⁶²

Asurlular, barışçı ticaret gibi ekonomik sömürgecilik ile Anadolu'nun fiziki özelliklerinde kalıcı izler bırakırken bölgede kurdukları Kolonilerle gittikçe genişleyen bir arka bölge durumuna gelmiştir.⁴⁶³ Buna rağmen onların anayurda bağlılığı kopmamıştır. Nitekim bir sömürgeci olarak var olabilmek için, anayurdun sonsuza kadar anayurt olarak kalması gerekir. Bunun kendisine bağlı olduğunu kavradığı sürece, bütün enerjisini bu amaçla kullanması anlaşılır bir durumdur.⁴⁶⁴ Bu güç Asurlu tüccarların anayurdu olan Asur şehrinin bir ticaret merkezi olmasını sağlarken Anadolu için durum biraz daha farklı olmuştur. Nitekim Anadolu halkı ile zenginleşen yerel beyler arasındaki ekonomik farklılık artmaya devam ederken yerli halkın imkânlarının her geçen gün zorlaşması Anadolu'da yeni hareketliliklerin sinyallerini vermiştir.⁴⁶⁵

Sömürgecilik ile oluşan mevcut ilişkileri alt üst ederek, bağımsızlığı sağlamak gibi bir amaç taşıyan mücadelede, psikolojik şartlar ile siyasi organizasyonlar etkili olmuştur. Uzun vadede bunun başarıya ulaşabilmesi için mutlaka belli bir şuur sürecinin oluşması gerekir. Başkaldıran insanların maruz kaldığı şartlar konusunda, tam bir görüşe sahip olabilmeleri için baş kaldırının bu insanların ruhunda olup biten siyasal eylemler bireysellikten öteye geçmemiştir. Bu süreç içerisinde idarecilere düşen görev yığınların önüne geçip kendiliğinden meydana gelen hadiseleri kanalize etmektir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁰ Raj Patel Jason, William Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s.50.

⁴⁶¹ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, s.117.

⁴⁶² Raj Patel Jason, W. Moore, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, s.57.

⁴⁶³ Vere Gordon Childe, *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, s.185.

⁴⁶⁴ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, s.33.

⁴⁶⁵ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.5.

⁴⁶⁶ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, s.85.

Asur ticaret kolonileri, Anadolu’da onlarca beyliğin birbiriyle çekiştiği ve savaştığı dönemde yaşama olanağı bulmuştur. Ancak bütün Orta Anadolu’ya egemen olan merkezi bir devletin kurulmasından sonra hatta daha önce Anitta’nın ve Puruşhanda kentinin kurduğu büyük prensliklerin oluşması ile bölge, Asurlu sömürgeciler için elverişli olmaktan çıkmıştır.⁴⁶⁷

MÖ. 2. Binyılda Hint- Avrupalı oymaklar halinde Anadolu’ya gelen Hititler, önce birtakım küçük beylikler şeklinde yaşamıştır.⁴⁶⁸ Bu beyliklerden biri olan Kuşşara kralı Anitta, büyük bir kent devleti olan Hattuşa’ya sefer düzenlemeyi kral olmadan önce babası Pithana’dan çok istemişti; ancak Pithana, Hititlerin yeteri güce ulaştığı kanısında değildir. Onun için Hattuşa’nın hayaliyle yaşayan Anitta, küçük kent devletlerini ele geçirdikten sonra daha da güçlenen ordusu ile Hattuşa’ya sahip olmuştur.⁴⁶⁹ Hemen ardından ise Asur Ticaret Kolonileri’nin merkezi olan Neşa’yı ele geçirmiştir.⁴⁷⁰

Kral Anitta, köylülere, halktan bazı kimselere, Asurlu tüccarların hırsına, soyluların baskılarına ve askerlerin yolsuzluklarına karşı bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Bu sebeple Hitit birliğine gönüllü olarak katılan Anadolu toplumu, Anitta liderliğinde Asur Ticaret Kolonisi’ne bağlı olan kentleri ele geçirmiştir. Bu durumdan memnun olan Anadolu halkı, Hititlerin etrafında birleşmiştir. Böylece büyük ölçüde tefeciliğe dayalı olan ticaretin sonu gelemeye ve Anadolu halkının da borçlarından kurtulmaya başladığı görülmüştür.⁴⁷¹

Hititler, Anadolu’da ilk kez siyasi birliğin kurulması yönünde en büyük adımı atmıştır. Diğer yandan Şamşi-Adad’ın ölümünden sonra Asur Devleti’nde oluşan otorite boşluğu ve akabinde gelişen karışıklıklar, Asurlu tüccarları olumsuz etkilemiş ve dolayısıyla ticari ilişkiler büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Koloni Çağı’nın sona ermesi ile Anadolu’da güçlü bir imparatorluk olan Hititler ortaya çıkarken, Mezopotamya’da bir dönme daha parçalı siyasi yapılanma görülmüştür.⁴⁷²

Kurtuluşçu politika, kendi ölümünü dile getiren maddi koşulları yaratmak için vardır ve bu yüzden her zaman kendi kendini yıkıcı aygıtları bulunmuştur. Bu araçlar

⁴⁶⁷ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.46.

⁴⁶⁸ Muhibbe Darga, “Hitit Devleti’nin Ana Hatları”, s.8.

⁴⁶⁹ Mahfi Eğilmez, *Anitta’nın Laneti*, 21-32.

⁴⁷⁰ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s.46.

⁴⁷¹ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.5.

⁴⁷² Lütü Gürkan Gökçek, *Asurlular*, s.16.

halkın varlığını sürdürme arzusunun organize hale gelmesi ile harekete geçirilmiştir.⁴⁷³ Bu düzenleme ile Anadolu'da öncelikle siyasi yapı değiştirmiştir. Güçlü bir siyasal sistemin kurulması hem Anadolu'nun hem de Mezopotamya'nın sosyo-politik yapısını etkilemiştir.

Hititler kurulduktan sonra Anadolu'da Koloni Çağı'ndaki gibi bir Asur ticaretinin izine rastlanmamıştır. Bu durum şöyle açıklanabilir: Öncelikle Anadolu halkının Hitit birliğinden memnun olması, Anadolu'da merkezi otoritenin güçlü olması ve Asur ülkesinde yaşanan iç karışıklıklar, Asur sömürgeciliğinin yeniden canlanmasını engellemiştir.⁴⁷⁴

⁴⁷³ Terry Eagleton, Freric Jameson, Edward William Said, *Milliyetçilik Sömürgecilik ve Yazın*, s.28.

⁴⁷⁴ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, s.5.

SONUÇ

Siyasi, ekonomik ve kültürel yönden geniş bir kapsama sahip olan sömürgecilik kavramı Eski Çağ'dan itibaren insanlık tarihinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Ekonomik ve siyasi yarar sağlamak isteyen devletler için önemli bir güç kaynağı, zayıf ülkeler için ise siyasal ve özellikle iktisadi düzeyde bağımlı olmayı ifade etmiştir.

Yeni topraklar ele geçirip, başkalarının zenginliğini ele geçirmeyi hayat felsefesi olarak edinen sömürgecilerin bu faaliyetlerindeki temel amacı varlıklı bir şekilde mevcudiyetini devam ettirmektir. Yani sömürgeciliğin temelinde iktisadi kaynaklara doğrudan veya dolaylı olarak el koyma amacı vardır.

Temelinde kolay zenginleşme yatan sömürgeciliğe yön veren kavramlar Neolitik Çağ'da ortaya çıkmıştır. Üretim, ambar, ticaret gibi terimler bu dönemde insanların sosyal ve ekonomik hayatında önemli değişikliklerin yaşandığını göstermiştir. Neolitik Çağ'da toprağa bağlılığın ortaya çıkması, çeşitli tarım ürünlerinin elde edilmesi, üretici yaşam ve hızlı nüfus artışı, insanlar arasındaki bireyselliği önemli kılmıştır. Yani Paleolitik Çağ'daki birliktelik, paylaşma duygusu, Neolitik Çağ'da yerini daha çok kendini düşünen, şahsi bir yapıya dönüşmüştür. Geçim kaynaklarının değişikliğe uğraması sonucunda ortaya çıkan bu kişisellik, beraberinde yine ekonomik kaynaklı yeni faaliyetlere yol açmıştır: Kâr sağlamak, ele geçirmek, pazar bulmak gibi ifadeler farklı yollarla sömürgeciliğe yön veren faaliyetler olmuştur.

Kalkolitik Çağ'da, nüfus artışının devam etmesi ile ekim alanları genişlerken, topraktan daha fazla verim elde edebilmek amacıyla madenden yapılan tarım araç gereçleri kullanılmıştır. Maden kullanımı, bir süre sonra ise toplumlar için üretim dışında savunma, servet, ihtişam kısaca nüfuzun önemli bir sembolü haline gelmiştir.

Kalkolitik Çağ'da şekillenen siyasi yapılar beraberinde farklı dünya görüşlerinin de meydana gelmesini sağlamıştır. Bu düşünce üzerinde güvenlik ve besin ihtiyacı eksenindeki hayat standartlarını daha iyi hale getirerek yaşamını kolaylaştırmaya çalışan toplumlar, keşfedilen yeni topraklar ve hammaddeler sayesinde varlıklı bir konuma ulaşmıştır.

Doğanın kendisine sunduğu nimetlerde yeteri kadar şanslı olamayan veya bu lütfu siyasi, ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan yeteri kadar değerlendiremeyen toplumlar kendine yeterli olmayıp başkalarının ürettikleriyle gereksinimini karşılamıştır. Bunun zıddı olan yani ekonomik yeterliliğe sahip olan toplumlar ise toprak, su ve hammadde gibi kaynaklar bakımından güçlü olan medeniyetler ise bu gücün üzerine yenilerini ekleyip kendisini canlı tutabilmek için hızlı bir genişleme politikasını tercih etmiştir. Bu durum güçlü güçsüz ayrımının derinleşmesine, coğrafyaların şekillenmesine neden olmuştur.

Bu farklılık uygarlıkların sosyo-kültürel ve sosyo-politik yaşamına da yön vermiştir. Buna göre bir yanda ekonomik yönden refaha, özgürlüğe ve sosyal yaşantı serbestliğine sahip olan devletler; diğer yanda ise geçim darlığı, himaye ve baskı ile yaşamak zorunda kalan ülkeler ortaya çıkmıştır.

Kendi öz kaynaklarını farklı sebeplerle değerlendiremeyen veya bu kazanıma sahip olamayan ülkeler, başka devletlerin hakimiyeti altında yaşamıştır. Bu bakımdan güçlü devletlerin kontrolündeki coğrafyalarda iktisadi sömürü sistemi uygulanmıştır. Mezopotamya'da kurulan ve sahip olduğu stratejik konum sayesinde özellikle ticarete gelişme sağlayan Asurlular, izlediği yayılcı politika ile güçlü bir medeniyete sahip olmuştur. Bu, gücü uygar bir toplum olmanın avantajı ile birleştirerek pazar ekonomisi olanaklarını arttırmıştır. Nitekim Asurlular, üzerinde yaşadığı coğrafyada, Sümerler sayesinde yazıyı öğrenerek uygar bir toplum haline gelmiştir. Onun için Asurlular da yaşadığı coğrafyanın kendisine bu avantajı da kullanarak yaptığı alışverişleri hızlandırmıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde, Anadolu henüz yazıyı tanımadığı için Asurlular hem ekonomik yönden hem de uygar toplum olma özelliği bakımından Anadolu medeniyetine göre daha ileri bir seviyededir. Çünkü mal değişiminde, ekonomik piyasada, bununla birlikte Asur kenti ile olan irtibatın sağladığı olanakları kullanmıştır. Bundan dolayı Asurlu tüccarlar, uygarlığın yayılcı bir anlayışa sahip olmasını sağlayan en önemli dinamiklerden biri olan yazı sayesinde Anadolu'daki faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.

Uygarlığı geniş alanlara yayma amacından ziyade sermaye artırımı ile daha da zenginleşme arzusunda olan Asurlular, bu amaçla mevcut coğrafi şartları zorlamaya başlamıştır. Bu amaçla Anadolu'nun mevcut siyasi, ekonomik ve coğrafi şartlarını değerlendirerek sömürgecilik yöntemlerinden birisi olan ticareti işe koşturmuştur.

Eski Çağ'dan beri ticaret, istila, göç gibi unsurlarla çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapan Anadolu'nun elverişli coğrafi özellikleri ve zengin doğal kaynakları, Asurluları etkilemiştir. Bunun için Anadolu, Asurlu tüccarların yaşam standardını yükseltmek amacıyla ticari yayılmacılıkta tercih ettikleri coğrafya olmuştur. Yalnızca Anadolu'nun hammadde kaynaklarını doğrudan elde etmeyi düşünmeyen Asurlu tüccarlar, Anadolu beylerinin ihtiyacı olan kalay ve kumaş gibi değerli ürünleri temin ederek, mevcut olan siyasi yapı ile güçlü bir bağ oluşturmuştur. Bu bağ, aslında Anadolu beyleri ile Asurlular arasında kâr oranı oldukça yüksek olan ticari bir menfaat ilişkisidir.

Anadolu beyleri, saraylardaki lüks yaşamını devam ettirebilmek ve bu görkemi daha da arttırabilmek amacıyla Asurlu tüccarlar tarafından temin edilen değerli hammaddeleri kullanmanın dışında, ticarete de önemli bir kazanç elde etmiştir. Bu sebeple bu ticarete, Anadolu'da yerli halk arasında en çok güçlenen grup şehir beyleri olmuştur. Maden ticaretinden elde ettiği kâr sonucunda ekonomik ve siyasi nüfuzunu arttıran beyler, Asurluların etki alanının genişlemesini sağlamıştır. Bundan dolayı bu örgütlü alışverişin ticari sömürgeciliğe dönüşmesinde etkili olmuştur.

Anadolu'da bulunan siyasi yapının desteğini alarak manevra kabiliyetlerini genişleten Asurlu tüccarlar, baskı ve şiddete dayalı bir kontrolden uzak bir nevi gönüllü sömürgecilik yöntemini uygulayarak, Anadolu'daki ticareti yönlendirmiştir. Yani Mezopotamya'da kazandıkları ticari deneyimi Anadolu'da daha da geliştirmiştir. Anadolu'nun zengin hammadde kaynaklarını ülkesine taşıyıp doğal zenginliklerinin azalmasına, yerli halkın kendi öz kaynaklarını değerlendirmesini engelleyerek, yüksek faizli borçlar sebebiyle toplumun fakirleşmesine yol açmıştır.

Asurlular, Orta Anadolu'da yaygın olarak oluşturduğu Karum ve Wabartum adı verilen ticarethaneleri vatan olarak değil, bir işletme olarak görmüştür. Bu işletmeler sayesinde anavatan Mezopotamya'ya, Anadolu'daki sermayeyi taşıyan Asurlular kolonilerini sadece aracılık yapan bir nesne olarak görmüştür. Sermayenin aktığı yer olan Asur şehrinde bulunan şirketlerin elde ettiği kazanç arttıkça, Anadolu'daki işletme sayısı da artmıştır. Böylece Anadolu'daki koloniler sayesinde elde ettiği kazancı uygar medeniyet süreciyle birleştirerek ekonomik ve kültürel yönden büyümeye devam etmiştir.

Sömürgeciliğin ilk planda iktisadi yönden kalkınmasını sağlayan altın, gümüş gibi değerli madenler asaletle bir tutulmuştur. Asurlu tüccarlar, ülkesi dışında kalan

değerleri, hükmü altına alarak asaletle zenginliği eşdeğer tutmuştur. Bu varlığı korumak amacıyla olan Asurlular, doğanın kendisi ticari bir eşyaya dönüştürmüştür.

Eski Çağ'daki sömürgeci devletlerin, hakim oldukları ülkelerde bu yöntemi uygularken, halkı din ve mezhep bağlamında küçük gruplara bölerek rejimle çatışır hale dönüştürmek, savunma ve ulaşım ağını yerli sermayenin dışına çıkarmak, kültürel emperyalizm politikası izleyerek yerli halkın eriyip yok olmasını sağlamak gibi hedefleri olmamıştır. Asurlular da Anadolu'da siyasi, askeri ve kültürel yönden herhangi bir baskı unsuru uygulamamıştır veya Anadolu ile ilgili olarak bir etkisizleştirme politikası izlememiştir. Onların Anadolu'daki temel politikası sermaye artırımını sağlamak olmuştur. Bunun için de yerel beylerle yaptığı mutabakatla halkın Anadolu'daki krallarla, tıpkı bir zincirin halkaları gibi, kaynaşmasını engellemiştir.

Koloni Devri'nde Anadolu halkı içerisinde zanaat erbabı veya tüccar yer almasına rağmen, toplumun büyük bir bölümünün tarım ve hayvancılıkla uğraştığı görülmüştür. Çoğunluğu fakir olan borç yüzünden Asurlu tüccarların emri altında çalışan halk, bu dönemde en çok mağdur olan kesim olmuştur. Bu durum Anadolu'da bulunan siyasi güçlerin yerli halkın sosyal refahını sağlayamadığını ve Asurlu tüccarlar karşısında iyi korunamadığını da göstermiştir.

Toplumdan uzaklaştırılmayan, ancak toplumun dinamiklerine karşı yeterli maddi güce sahip olmadığı için mevcut düzene uyum sağlamak zorunda olan yerli halk, Koloni Devri'ndeki yaşam biçiminden hoşnut olmamıştır. Sosyal hayattaki alışkanlıklarını (hukuk, din gibi) her ne kadar Asurlu tüccarlarla paylaşmış da olsa rahatlık ve varlık içinde yaşama yönünden hep Asurlu tüccarların gerisinde kalmıştır. Bütün bunlar Anadolu halkının, Asur sömürgeciliğinin son bulmasını umut ettiğini göstermiştir.

Anadolu toplumu, Asur sömürgeciliğinden kurtulabilmek için öncelikle Asurlu tüccarlar ve yerli halk üzerinde otorite sahibi olan Anadolu beylerinin desteğine ihtiyaç duymuştur. Ancak Anadolu'da ikamet eden beyler, Asurlu tüccarlarla olan bağı koparmak istememiştir. Ayrıca her türlü dış etkiden kurtulabilmek için sadece siyasi düzenin dönüşümünü beklemek yeterli olmamıştır. Bunun yanında içtimai yapının her yönden hazır olması şarttır. Yani toplumun siyasi, ekonomik askeri ve psikolojik açıdan belli bir olgunluğa erişmesi gerekir. Bu kemale erdikten sonra toplumu arkasından sürükleyecek önemli liderlere ihtiyaç vardır. Bunlar liderlik

vasfına sahip olan yazarlar, siyasetçiler veya askerlerin başını çektiği halk hareketleri olmuştur.

Tarih boyunca kendi ayakları üzerinde yaşamış, bağımsızlığın tadına varmış olan toplumlar, sömürgeci devletlerin eninde sonunda kendisine ait olmayan değerleri terk etmesini sağlamıştır. Eski Çağ'da henüz özgürlük, milliyetçilik, ulusal bilinç gibi kavramlar oluşmadığı için sosyo-politik değişiklikler önemli liderler etrafında şekillenmiştir.

Anadolu'nun Asur sömürgeciliğine uğramasındaki en büyük neden Anadolu'da siyasi birliğin olmamasıdır. Krallar arasında yaşanan çatışma Anadolu'yu dış etkilere açık hale getirirken, iç ve dış politikada etkin bir siyasi gücün ortaya çıkması Asurlulara ait olan ticari ayrıcalıkların yerli halkın eline geçmesini sağlamıştır.

Hitit Kralı Anitta, Anadolu'ya düzenlediği sefer sonucunda Hattuşaş'ı ele geçirmiş, böylece ilk kez bölgede bulunan krallıklar tek çatı altında toplanmıştır. Anadolu'da siyasi birlik sağlandıktan sonra gözle görülür bir gelişme yaşanmıştır. Anadolu'da yerel beyler arasındaki mücadelenin sona ermesiyle savaş dönemi büyük ölçüde sona ermiş, bölgenin kontrolü sağlanmıştır. İç karışıklıkların büyük ölçüde sona erdiği, üretimin arttığı bu dönemde bölge halkının refahı da artmıştır.

Anitta, kendinden önceki Anadolu beyleri gibi, Asurlu tüccarlardan aldıkları değerli hediyeler sebebiyle onların faaliyetlerine izin veren bir tutum içerisinde olmamıştır. Eğer öyle olsaydı belki de Asurluların ticari sömürgeciliği beraberinde sosyo-politik egemenliğin de meydana gelmesine yol açabilecekti.

Anitta Anadolu'daki otoriteyi sağlayınca, Asurluların faaliyetlerine de son vermiştir. Bunun üzerine Asurlular, kendine ait olmayan toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece yıllardır süre gelen Asur sömürgeciliği sona ermiştir. Bu durum Anadolu'nun kendi öz kaynaklarını değerlendiren, başka bir medeniyet tarafından yönlendirilemeyen bir hale kavuşmasını sağlamıştır.

Genellikle kültürel alışveriş ile anılan Asur Ticaret Kolonileri Çağı, sömürgeciliği yaygın tanımının dışına çıkarmıştır. Nitekim Asur sömürgeciliği ele geçirme, kendine uydurma gibi alışla gelmiş faaliyetlerin dışında ticari sömürgeyi ve buna ortam hazırlayan etkenleri gözler önüne sermiştir.

Bu süreçte Asurlu tüccarlar, Anadolu'nun sosyo-kültürel yapısında önemli izler bırakmıştır. Özellikle Anadolu'ya yazıyı taşıyan Asurlular, Anadolu'da Tarihi Devirlerin başlamasını sağlamıştır.

Kültepe Tabletlerinde Asurlu tüccarlara ait olan hukuki ve ticari vesikalar sayesinde birtakım bilgiler elde edilmiştir. Bunun yanı sıra Kültepe vesikaları, o dönemdeki Anadolu halkının sosyal, siyasal ve ekonomik durumuna da ışık tutan birtakım neticeleri de ortaya çıkarmıştır. Bu veriler sayesinde Asurluların Anadolu ile olan ilişkileri gelecek dönemlerde de bölgedeki gelişmelere farklı yönler vermiştir. Asurlulardan sonra da farklı dönemlerde Anadolu'da siyasal, ekonomik ve askeri sorunlar yaşanmıştır; ancak bölgenin zenginlik kaynaklarını elde etmeye yönelik sistemli bir sömürgecilikle karşılaşılmemiştir.

KAYNAKÇA

- AKTÜRE, Sevgi, *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 17. Baskı, Ankara 1997.
- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, Phoneix Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2020.
- ALADAĞ, Özgür, "Sömürgecilik ve Harita", <https://www.academia.edu/41975544/s.121>, (ErişimTarihi:28.12.2020).
- ALBAYRAK, İrfan, *Kültepe Tabletleri IV*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- ALBAYRAK, İrfan, Kültepe'den Yeni Bir Vasiyetname, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:5, S:1, Yıl:2000, s. 1-27.
- ALP, Sedat, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kaneş/Neşa'da Hititlerin Varlığı ve Yoğunluğu," *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:3, S:1, Yıl:1997, s.2-17.
- ALPARSLAN, Metin, *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.
- ARSLANTAŞ, Yüksel, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Ticari Hayat*, Örnek Ofset, Elazığ 2001.
- ARSLANTAŞ, Yüksel, "Mezopotamya'nın Faunası ve Florası", Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Uluslar Arası Dördüncü Orta Doğu Semineri İlkçağlardan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar Orta Doğu, (Elazığ 29-31 Mayıs 2009) Elazığ 2011, s.405-430.
- AYPAR, Güray, "Geçmişten Günümüze Kültürel Unsurların Sömürge Amaçlı Kullanımı", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C:3, S:1, Yıl:2019, s.204-222.
- BALKAN, Kemal, *Mama Kralı Anum-Hirbi 'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- BARNARD, Alan, *Tarih Öncesinde Dil*, Çeviri. Mehmet Doğan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2019.
- BAŞKAYA, Fikret, *Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme*, Öteki Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul 2015.

- BAYRAM, Sebahattin, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: XXXVI, S:1-2, Yıl:1993, s.1-13.
- BİLGİÇ, Emin, “Anadolu’nun İlk Tarihi Çağı’nın Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafyası Fakültesi Dergisi*, C:6, S:5, Yıl:1948, s.489-516.
- BİLGİÇ, Emin, “Asurca Vesikalara Göre Etilerden Önce Anadolu’da Maden Ekonomisi”, *Sümeroloji Araştırmaları 1940-1941*, İstanbul 1941, s.913-950.
- BİLGİÇ, Emin, “Anadolu’nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler”, *Belleten*, C:X, S:39, Yıl:1946, s.381-423.
- BİLGİÇ, Emin, “Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orijinal Tarafları”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 9, S:3, Yıl: 1951, s.227-238.
- BİLGİÇ, Emin, “Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerinde Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:2, S:1, Yıl:1943, s.35-43.
- BORDREUİL, Pierre, BRİQUEL-CHATONNET, Françoise, MİCHEL, CECİLE Michel, *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, (Çev. Levent Başaran), Alfa Tarih Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015.
- BOZKURT, Nejat, “Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etikle Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar” <http://library.iticu.edu.tr/e-kaynak/dergi/dergi/d2/M00030.pdf>, s.153-179, (Erişim Tarihi:27.04.2021).
- BRAUDEL, Fernand, *Maddi Uygarlık Dünyanın Zamanı*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017.
- BRAUDEL, Fernand, *Maddi Uygarlık Gündelik Hayatın Yapıları*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017.
- BRAUDEL, Fernand, *Maddi Uygarlık Mübadele Oyunları*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2017.
- CANCIK, Eva, Krschbaum, *Asurlular*, (Çev. Aslı Yarbaş), 1. Baskı, İlya Yayınevi, İzmir 2004.
- CHİLDE, Vere Gordon, *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*, (Çev. Alâeddin Şenel), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2018.

- ÇAYIR, Murat, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Unvan, rabi tabatim Tuzcular Âmiri”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:53, S:1, Yıl:2003, s.303-314.
- ÇAYIR, Murat, ALBAYRAK, İrfan, “Yerli Halka Ait Bir Grup Kültepe Tableti”, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:12, S:1, Yıl:2018, s.1-20.
- ÇEÇEN, Salih, “Kültepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma”, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:5, S:1, Yıl:2002, s.65-68.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye, “Anadolu’nun Ortasında Tarihin En Eski Merkezi”, *Orta Doğu Uygarlık Mirası-1*, Kaynak Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2020, s.28-39.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye, “Tarihte En Eski Gümrük Kaçakçılığı”, *Orta Doğu Uygarlık Mirası-1*, Kaynak Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2020, s. 153-157.
- DARGA, Ayşe Muhibbe, *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2020.
- DARGA, Ayşe Muhibbe, “Hitit Devleti’nin Ana Hatları”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S:1, Yıl:1978, s.8-12.
- DEMİRCİOĞLU, Halil, *Roma Tarihi I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1998.
- DOĞAN ALPARSLAN, Meltem, ALPARSLAN Metin, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2020.
- DOĞAN, İncifer Banu, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş-Tokuş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010.
- EĞİLMEZ Mahfi, *Anitta’nın Laneti*, Remzi Kitabevi, 13.Basım, İstanbul 2020.
- EĞİLMEZ, Mahfi, *Hitit Ekonomisi*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2005.
- EROL, Hakan, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı”, <https://www.academia.edu/8834392/s.1305-1315>, (Erişim Tarihi:12.02.2021).
- EROL, Hakan, “Eski Asur Devleti’nin Ticari Tekelleşme Politikası”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:34, S:58, Yıl:2015, s.425-443.
- EAGLETON, Terry, JAMESON Freric, SAİD, Edward William, *Milliyetçilik Sömürgecilik ve Yazın*, (Çev. Şen Süer Kaya), Kabalcı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1993.

- ERTEM, Hayri, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
- FANON, Frantz, *Yeryüzünün Lanetlileri*, (Çev. Şen Süer), Versus Kitap, 3. Baskı, İstanbul 2020.
- FERRO, Marc, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl – 20. Yüzyıl*, (Çev. Muna Cedden), İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2002.
- FİDAN, Erkan, “Tarih Öncesi Dönemlerde Anadolu’da Kullanılmış Olan Maden Yatakları”, *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi*, S:9, Yıl:2016, s.49-59.
- FİDAN, Erkan, “Anadolu’nun İlk Madencileri ve Madeni Eserleri (M.Ö. 9000-2000)”, *Madencilik Yer Bilimleri Dergisi*, S:23, Yıl:2012, s.49-59.
- FLORIOTI DUYMUŞ, Hanım Hande, *Eski Yakındoğu Üzerine Notlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- GENÇÖZ, Tülin, “Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Başetme Yolları”, *Kriz Dergisi*, C:6, S.2, Yıl:1998, s.9-16.
- GÖKÇEK, Lütfi Gürkan, *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015.
- GÖKÇEK, Lütfi Gürkan, “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge”, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:11, S:2, Yıl:2017, s.39-44.
- GÖKÇEK, Lütfi Gürkan, “Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu’da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (M.Ö. ± 1975-1750)”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C:2, S:4, Yıl:2009, s.147-155.
- GÖKÇEK, Lütfi Gürkan, ABACI, Oğuzhan, *Anadolu'nun Eskiçağ Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul 2019.
- GÜNDÜZ, Ahmet, “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladığı Taktikler Ortadoğu Örneği”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S.XXV, Yıl:2016, s.763-784.
- HROUDA, Barthel, *Mezopotamya*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Alfa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2020.
- KABAKLI, Ahmet, *Kültür Emperyalizmi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2014.
- KAPTAN Ergun, “Türkiye Madencilik Tarihi İçinde Kalayın Önemi ve Kökeni”, *Maden Tetkik Arama Dergisi*, C:95, S:95, Yıl:1981, s.164-172.
- KARACA, Özkan, *Sömürgecilik*, Msn Yayıncılık, İstanbul 2016.

- KARAHAN, Hatice, KARAGÖL, Erdal Tanas, “Ekonomik Performansın Temel Yapı Taşı: Siyasi İstikrar”, *Seta Perspektif Dergisi*, S:41, Yıl: 2014, s.1-5.
- KAYA Mehmet Ali, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi I*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- KAYA, İrfan, “Temsilci Düşüncenin Hegemonik Unsurları: Şeyleşme, Sömürgecilik ve Kültürelcilik”, <https://dergipark.org.tr/pub/cuid>, s.941, (Erişim Tarihi: 05.12.2020).
- KHURT, Amelie, *Eskiçağ'da Yakındoğu (MÖ 3000-330)*, C:1, (Çev. Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2021.
- KINAL, Füzuran, “Amarna Çağında Hurriler” Sumeroloji Araştırmaları, *Sümeroloji Araştırmaları 1940-1941*, İstanbul 1941, s.1021-1067.
- KINAL, Füzuran, *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1998.
- KİRİŞ, ÖZ, Esmâ, *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020.
- KOÇAK Kürşat, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar ve Vergiler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:1, S:27, Yıl:2009, s.209-227.
- KÖROĞLU, Kemalettin, ADALI, Selim, Ferruh, *Assurlular: Dicle'den Toroslara Tanrı Assur'un Krallığı*, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2020.
- KÖROĞLU, Kemalettin, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2020.
- KURT, Mehmet, “Kilikya'da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:21, Yıl:2009, s.327-337.
- KUZUOĞLU, Remzi, “Eski Asurca Metinlerde Anadolu Köprüleri”, *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, C:12, S:2, Yıl:2018, s.113-126.
- KÜÇÜKBEZCİ, Hatice Gül, “MÖ. 2. Binyılın İlk Çeyreğinde (Asur Ticaret Kolonileri Çağında) Orta Anadolu'nun Sosyoekonomik Yapısı”, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2010.
- KÜÇÜKBEZCİ, Hatice Gül, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Halkı arasındaki İlişkiler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl:2011, S:26, s.25-58.

- LURAGHİ, Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Aydın Emeç), e yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2019.
- MCNEİL, William Hardy, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi Yayınları, 18. Baskı, Ankara 2021.
- MEMİŞ, Ekrem, “*Bakır Madeninin Eski Anadolu Medeniyetinin Gelişmesindeki Rolü ve Önemi*”, X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (22-26Eylül 1986), C:1, Ankara 1990, s.79-86.
- MEMİŞ, Ekrem, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Yayınevi, 4. Baskı, Bursa 2015.
- MEMİŞ, Ekrem, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Yayınları, 15.Baskı, Bursa 2020.
- MEMMİ, Albert, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, (Çev. Aydın Ak), Emel Matbaası, Ankara 1996.
- MİEROOP, Marc Van de, *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ. 3000-323*, (Çev. Sinem Gül), Homer Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2018.
- ÖZÇELİK, Nazmi, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayınları, 6. Basım, Ankara 2011.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, *Kültepe-Kaniş/Nesa Sarayları ve Mabetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- ÖZ, Esmâ, “Kültepe Tabletlerine Göre Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’da Üzüm Yetiştiriciliği ve Bağcılık” *Gazi Akademik Bakış*, C:5, S:9, Yıl:2011, s.285-291.
- PATEL, Raj, MOORE Jason William, *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*, (Çev. Serkan Gündüz), Kolektif Kitap, 3. Baskı, İstanbul 2020.
- POLLOCK, Susan, *Antik Mezopotamya Var Olmamış Cennet*, (Çev. Burak Esen), Sümer Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2017.
- SAİD, Edward, *Kış Ruhu*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul 2016.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi, 33. Baskı, Ankara 2020.
- SAVAŞ Özkan Savaş, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında Anadolu’da (İ.Ö. 2. BİN Yılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- SEVER, Erol, *Asur Tarihi*, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1996.
- SEVER, Hüseyin, “Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:35, S:1-2, Yıl:1991, s.247-256.

- SEVER, Hüseyin, “Anadolu’da Borsa ve Enflasyonun İlk Şekilleri”, *Archivum Anaticum (Anadolu Arşivleri)*, C:1, S:1, Yıl:1995, s.123-133.
- SEVER, Hüseyin, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler”, XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, (12-16 Eylül 1994), C:1, Ankara 1994, s.55-95.
- SEVİN, Veli, *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1999.
- SEYREK Ahmet, *Asur*, Maviçatı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2019.
- SİR GAVAZ, Özlem, “Hitit Öncesi Anadolu’nun Siyasi Durumuna Genel Bir Bakış”, *Çorum Kültür Sanat, Bilim, Kültür Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi (Hitit Söyleşileri III. Özel Sayısı)*, S:15, Yıl:2014, s.38-46.
- SMİTH, Adam, *Ulusların Zenginliği*, (Çev. Şükrü Alpagut), Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2019.
- ŞAHİN, Hasan Ali, *Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Devri*, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi, Kayseri 2004.
- ŞAHİN, Hasan Ali, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda (M.Ö. 1975-1725) Timelkiya Krallığı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:1, S:33, Yıl:2012, s.121-131.
- ŞAHİN, Hasan Ali, “Wahsusana Krallığı”, *Belleten*, C: LXXII, S:265, Yıl:2008, s.685-706.
- ŞAYLAN, Gencay, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 2016.
- ŞENEL, Alâeddin, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara 2018.
- TARHAN, Nevzat, *Duyguların Psikolojisi ve Duygusal Zeka*, Timaş Yayınları, 25. Baskı, İstanbul 2020.
- TEKİN, Halil, *Eski Anadolu Madenciliği*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 1.Baskı, Ankara 2015.
- TDK, <http://www.sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi 15.12.2020).
- TDK, <http://www.sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi 28.12.2020).
- TDK, <http://www.sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi 30.12.2020).
- TİRYAKİ, Sırrı, “Doğu Anadolu Bölgesi Madenciliğinin Başlangıç Evreleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:7, S:13, Yıl:7, s.177-200.

ÜNAL Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu II*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

ÜNAL, Ahmet, “Hititlerde Devlet İdare Sistemi, Kral, Kraliçe, Prenslar, Memurlar, Kanunlar ve Fermanlar”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S:109-110, Yıl:2002, s.37-50.

ÜNSAL, Veli, “Orta Kızılırmak Havzasının Kültürel Gelişimi”, <https://iksadyayinevi.com/home/orta-kizilirmak-havzasinin-kulturel-gelisimi-tarih-onesi/>, s.8, (Erişim Tarihi:24.04.2021).

ÜNVER, Metin, *Sömürgecilik Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Tarih Lisans Programı, İstanbul 2010.

WOODRUFF, William, *Modern Dünya Tarihi*, (Çev. Hale Vardar, Arda Vardar), Pozitif Yayınları, İstanbul 2002.

YALÇIN, Ünsal, “Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış”, *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi*, S:9, Yıl:5, Ankara 2016, s.3-13.

YAZICI, Çağlan, *Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu: Başkent Hattuşa'dan Suriye'ye Şehirler, Tapınaklar, Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar*, Uranus Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014.

YILDIRIM, Recep, *Eskiçağda Anadolu*, Meram Yayıncılık, İzmir 1996.

YILDIRIM, Ercüment, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Güneydoğusunun Etnik ve Sosyal Yapısı*, XVII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (Ankara: 15-17 Eylül 2014), C:1, Ankara 2018, s.15-35.

ZAHAR, Renat, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (Çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul 1999.